

INFORMATĪVAIS ZIŅOJUMS "FISKĀLO RISKU DEKLARĀCIJA"

RĪGA, 2023

SATURS

Saīsinājumu saraksts	3
Ievads.....	5
1. Fiskālo risku vispārējā vadība	7
1.1. Fiskālo risku vispārējās vadības mehānisms	7
1.2. Fiskālo risku klasifikācija.....	7
1.3. Fiskālo risku ietekmes un iestāšanās varbūtības novērtēšanas metodes.....	8
2. Kvantificējamie fiskālie riski	10
2.1. Valsts un pašvaldību galvojumi	10
2.2. Valsts galvojums studiju un studējošo kreditēšanai	12
2.3. Valsts aizdevumi	12
2.4. Kvantificējamie riski labklājības nozarē	13
2.5. Kārtējo maksājumu Eiropas Savienības budžetā un starptautiskai sadarbībai pieaugums	15
2.6. Eiropas Savienības politiku instrumentu un citu ārvalstu finanšu palīdzības programmas.....	18
2.7. Ieņēmumu no sniegtajiem maksas pakalpojumiem un citu pašu ieņēmumu atlikums un apropriācijas rezerve.	22
2.8. Fiskālie riski saistībā ar “būvnieku kartēļa” lietu	24
2.9. Kapitāls uz pieprasījumu	25
2.10. Valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības.....	26
2.11. Superdividendes	30
2.12. Publiskās un privātās partnerības (t.sk. koncesijas) projekti	31
2.13. Enerģijas publiskais tirgotājs.....	32
2.14. Finanšu sektors	35
3. Nekvantificējamie fiskālie riski.....	38
3.1. Starptautisko tiesu un Satversmes tiesas spriedumu izpilde.....	38
3.2. Fiskālie riski saistībā ar valsts līdzdalību airBaltic	40
4. Ekonomikas šoku transmisijas kanāli uz valsts fiskālajiem rādītājiem un parāda ilgtspēja	42
4.1. Valsts kapitālsabiedrības, kuras nav pieklasificētas S.13 sektoram	42
4.2. Vispārējās valdības sektora galvojumi	44
4.3. Valsts parāda vadība.....	45
4.4. Vispārējās valdības parāda ilgtspēja.....	46
5. Energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma ietekme uz publiskajām finansēm	49
6. Klimata pārmaiņu ietekme	52
7. Iepriekšējā laika perioda fiskālo rādītāju iznākumu un prognožu salīdzinājums	55
8. Fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķins un papildu nepieciešamie pasākumi fiskālo risku mazināšanai	61

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

airBaltic	Akciju sabiedrība “Air Baltic Corporation”
Altum	Akciju sabiedrība “Attīstības finanšu institūcija Altum”
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
ĀFP	Ārvalstu finanšu palīdzība
CFLA	Centrālā finanšu un līgumu aģentūra
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
Deklarācija	Informatīvais ziņojums “Fiskālo risku deklarācija”
EK	Eiropas Komisija
EKS	Eiropas nacionālo un reģionālo kontu sistēma Eiropas Savienībā
EPT	Sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Enerģijas publiskais tirgotājs”
ES	Eiropas Savienība
FDL	Fiskālās disciplīnas likums
FKTK	Finanšu un kapitāla tirgus komisija
FM	Finanšu ministrija
IKP	Iekšzemes kopprodukts
KP	Konkurences padome
LBFV	Likums par budžeta un finanšu vadību
LDz	Valsts akciju sabiedrība “Latvijas Dzelzceļš”
LM	Labklājības ministrija
MK	Ministru kabinets
MK noteikumi Nr.221	Ministru kabineta 2009.gada 10.marta noteikumi Nr.221 “ <i>Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā</i> ”
MK noteikumi Nr.229	Ministru kabineta 2014.gada 29.aprīļa noteikumi Nr.229 „ <i>Noteikumi par fiskālo risku vispārējo vadību un par fiskālās nodrošinājuma rezerves apjoma noteikšanas metodoloģiju</i> ”
NDC	Nacionāli noteiktais devums
NGF	Noguldījumu garantiju fonds
NGL	Noguldījumu garantiju likums
NKI	Nacionālais kopienākums

OIK	Obligātā iepirkuma komponente
PPP	Publiskā un privātā partnerība
PVN	Pievienotās vērtības nodoklis
SEG	Siltumnīcefekta gāzes
SFI	Starptautiskās finanšu institūcijas
TEN-T	Eiropas transporta tīkls
TPR	Tradicionālie pašu resursi
VK	Valsts kase
VTBIL	Vidēja termiņa budžeta ietvara likums

IEVADS

Latvijas ekonomikai atgūstoties no Covid-19 krīzes 2021.gadā, tika piedzīvots kārtējais satricinājums, Krievijai 2022.gadā uzsākot pilna mēroga karu Ukrainā, sekmējot energoresursu cenu ārkārtējo pieaugumu, strauji augošo inflāciju, izejvielu trūkumu, piegādes ķēžu pārrāvumus u.c, kas izraisīja būtiskas izmaiņas fiskālajās prognozēs, negatīvi ietekmēja vispārējās valdības budžeta bilanci, kā arī radīja spiedienu uz valsts parādu. Situācijai attīstoties, energoresursu cenas ir stabilizējušās, tomēr inflācijas un joprojām pieaugošo procentmaksājumu likmju ietekme būs jūtama kā minimums vidēja termiņa perspektīvā.

Jāatzīmē, ka fiskālo risku vadības mehānisms šādus visaptverošus un lielus makroekonomiskos šokus neaptver. Informatīvais ziņojums “Fiskālo risku deklarācija” (turpmāk deklarācija) ir paredzēta tādu fiskālo risku identificēšanai, kas iestājas standarta situācijās. Notiekošais karš Ukrainā un to izraisītās sekas nav uzskatāmas par standarta situāciju un fiskālo rīcību šādos apstākļos nav iespējams un nav nepieciešams formalizēt. Vienlaikus nav pamata katru gadu veidot fiskālā nodrošinājuma rezervi, lai ilgtermiņā amortizētu minēto ārkārtas situāciju izraisītos fiskālos šokus. Šāda mēroga šoku amortizācija ir pēc-krīzes atbildīgas fiskālās politikas jautājums, un tas tiek ņemts vērā, izvēloties deficīta un valsts parāda stabilizēšanas un samazināšanas trajektorijas. Deklarācijas mērķis ir mazināt negatīvās novirzes no fiskālajiem rādītājiem pēc tam, kad attiecīgā gada fiskālie rādītāji ir noteikti kā līdz šim vidēja termiņa budžeta ietvara likumā (turpmāk VTBI) un turpmāk ar 2023.gadu likumā par valsts budžetu kārtējam gadam un vidēja termiņa budžeta ietvaru¹, tāpēc notiekošā kara Ukrainā izraisītā ietekme nav tieši skarta šajā deklarācijā. Netieši šis makro līmeņa šoks ir skarts tik lielā mērā, cik tas ietekmē citu fiskālo risku vadības jautājumus.

Fiskālos riskus var definēt kā varbūtību, ka fiskālie rādītāji novirzās no prognozētajām vērtībām. Fiskālo risku laicīga apzināšana ļauj valsts pārvaldei īstenot tādu budžeta politiku un pasākumus, lai ierobežotu finanšu problēmu veidošanos, jo nesavlaicīga fiskālo risku apzināšana un to novēršanas plāna neesamība var izraisīt papildu valdības finansiālas saistības, finansēšanas nepieciešamības pieaugumu, valsts parāda būtisku pieaugumu, valsts parāda pārfinansēšanas risku un pat finanšu krīzi.

Fiskālo risku vadība tika izveidota ar mērķi nodrošināt fiskālo rādītāju (t.i. prognozētais IKP, plānotā vispārējās valdības budžeta strukturālā bilance, plānotā vispārējās valdības budžeta bilance, prognozētie valsts budžeta ieņēmumi un koriģētie maksimāli pieļaujamie valsts budžeta izdevumi) stabilitāti vidējā termiņā. Fiskālo risku vispārējās vadības mehānisms ir procedūru kopums, kas ietver ikgadēju fiskālo risku identificēšanu, to iestāšanās varbūtības un fiskālās ietekmes novērtēšanu, kā arī fiskālo risku novēršanai vai mazināšanai nepieciešamo pasākumu izstrādi (detalizētāk skatīt 1.sadaļu “Fiskālo risku vispārējā vadība”).

Atbilstoši fiskālo risku klasifikācijai (detalizētāk skatīt 1.sadaļu “Fiskālo risku vispārējā vadība”) fiskālie riski tiek iedalīti divās grupās – kvantificējamie fiskālie riski un nekvantificējamie fiskālie riski. To izklāsts ir iekļauts 2. un 3.sadaļā. Fiskālie riski tiek vērtēti kvalitatīvi un, kur tas iespējams, arī kvantitatīvi.

Vienlaikus jāatzīmē, ka deklarācijā ir ietverta jauna kvantificējamo fiskālo risku 2.7. apakšsadaļa par ieņēmumu no sniegtajiem maksas pakalpojumiem un citu pašu ieņēmumu atlikumu un apropriācijas rezervi, ņemot vērā jautājuma būtiskumu un aktualitāti.

Deklarācijas 4.sadaļā tiek analizēta ekonomikas šoku transmisijas kanālu ietekme uz valsts fiskālajiem rādītājiem, īpašu uzmanību pievēršot valsts kapitālsabiedrībām un vispārējās valdības izsniegtajiem galvojumiem. Kā arī minētajā sadaļā tiek aprakstīta valsts parāda vadība un padziļināti novērtēta vispārējās valdības parāda ilgtspēja. 5.sadaļa aplūko energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma ietekmi. Deklarācijas 6.sadaļā tiek sniegta klimata pārmaiņu ietekmes uz publiskajām finansēm izpēte. Lai vērtētu fiskālo risku vadības sistēmas efektivitāti, 7.sadaļā tiek aplūkots fiskālo rādītāju (vispārējās

¹ 2022.gada 3.novembrī stājās spēkā grozījumi Likumā par budžeta un finanšu vadību, paredzot, ka turpmāk vidēja termiņa budžeta ietvara likumprojektu un gadskārtējā valsts budžeta likumprojektu sagatavo kā vienu likumprojektu.

valdības budžeta strukturālā bilance un vispārējās valdības budžeta bilance) faktiskās izpildes un prognožu salīdzinājums.

Fiskālo risku vispārējās vadības kvantitatīvais rezultāts ir fiskālā nodrošinājuma rezerve (detalizētāk skatīt 8.sadaļu “Fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķins”), kuras mērķis ir nodrošināt likumā par valsts budžetu un budžeta ietvaru attiecīgajam gadam noteikto vispārējās valdības budžeta bilances plānoto līmeni, nelielu makroekonomisko svārstību gadījumā un fiskālo risku izraisīto izdevumu segšanas gadījumā.

Atbilstoši Fiskālās disciplīnas likuma (turpmāk FDL) regulējumam, sagatavojot VTBIL², tiek aprēķināti koriģētie maksimāli pieļaujamie valsts budžeta izdevumi, kas savukārt tiek samazināti par fiskālā nodrošinājuma rezerves apmēru, kad tiek noteikts maksimāli pieļaujamais centrālās valdības budžeta izdevumu līmenis, kuru izmanto, sagatavojot budžeta ietvara likumprojektu. Tādā veidā tiek nodrošināts “drošības spilvens” gadījumiem, kad makroekonomiskie un fiskālie rādītāji novirzās no to plānotajām vērtībām.

Likumā par valsts budžetu kārtējam gadam un vidēja termiņa budžeta ietvaru noteikto fiskālo rādītāju stabilitātes nodrošināšanai nepieciešamie pasākumi tiek noteikti deklarācijā.

Izstrādājot deklarāciju, tiek ņemtas vērā un integrētas Fiskālās disciplīnas padomes rekomendācijas attiecībā uz fiskālo risku ietvaru.

² Sākot ar 2023.gadu likumu par valsts budžetu kārtējam gadam un vidēja termiņa budžeta ietvaru

1. FISKĀLO RISKU VISPĀRĒJĀ VADĪBA

1.1. FISKĀLO RISKU VISPĀRĒJĀS VADĪBAS MEHĀNISMS

FDL paredz fiskālo risku vispārējo vadību. Fiskālo risku vispārējās vadības metodoloģiskais regulējums tika izveidots 2014.gadā līdz ar Ministru kabineta 2014.gada 29.aprīļa noteikumu Nr.229 „Noteikumi par fiskālo risku vispārējo vadību un par fiskālās nodrošinājuma rezerves apjoma noteikšanas metodoloģiju” (turpmāk Ministru kabineta (turpmāk MK) noteikumu Nr.229) apstiprināšanu. Fiskālo risku vispārējās vadības sistēma paredz, ka valstiskā līmenī tiek nodrošināta sistemātiska fiskālo risku identificēšana, fiskālo risku iespējamās ietekmes uz vispārējās valdības budžetu un parādu novērtēšana, attiecīgā riska vadības instrumenta izvēle un piemērošana.

Fiskālo risku identificēšana un mērīšana ir nepieciešama ar mērķi:

- nodrošināt fiskālo risku novērtēšanu un vadīšanu;
- izstrādāt efektīvu fiskālo risku vadības stratēģiju, apzinot risku mazināšanas vai novēršanas instrumentus un pasākumus;
- uzlabot fiskālās politikas ietvaros pieņemto lēmumu kvalitāti un ilgtspēju;
- veicināt valsts kredītreitinga uzlabošanos un investoru uzticību.

Finanšu ministrija (turpmāk FM) ir atbildīga par fiskālo risku vispārējo vadību, uzkrāj nepieciešamo informāciju par fiskālajiem riskiem, lai uzturētu fiskālo risku reģistru, kas ir viens no fiskālo risku vispārējās vadības galvenajiem instrumentiem. Savukārt, centrālās valsts iestādes ir atbildīgas par savas kompetences fiskālajiem riskiem, to uzraudzību, novēršanu un fiskālo risku seku samazināšanu. Lai FM varētu uzturēt aktuālu fiskālo risku reģistru un izstrādāt deklarāciju, nepieciešamo informāciju par fiskālajiem riskiem sniedz centrālās valsts iestādes, kas izstrādā fiskālo risku vadības ziņojumus.

1.2. FISKĀLO RISKU KLASIFIKĀCIJA

Fiskālo risku klasifikācijas jomā plaši tiek izmantota Pasaules Bankas ekspertes Hanas Polackovas Briksi (*Hana Polackova Brixi*) izstrādātā fiskālo risku avotu klasifikācija (skat. tabula Nr.1.2.1), kas tiek iedalīta četrās grupās un pielāgotā versijā tiek pielietota arī Latvijas fiskālo risku avotu klasifikācijai:

- **Tiešās saistības** ir iepriekš nosakāmās saistības, kuras iestāsies jebkurā gadījumā. Fiskālais risks šajā gadījumā ir saistīts ar nenoteiktību izdevumu apjomā.
- **Iespējamās saistības** ir tādas saistības, kuras var izraisīt iespējami notikumi nākotnē. Fiskālais risks šajā gadījumā primāri ir tajā apstākļi, ka ir nezināms, vai riska notikums iestāsies vai nē. Papildus tam, nenoteiktība var būt vērojama arī riska notikuma ietekmes apmērā.

Katru no augstāk minētajiem fiskālo risku avotiem var iedalīt divās apakškategorijs:

- **Precīzi noteiktās saistības** ir valdības saistības, kuras ir noteiktas tiesību aktos vai līgumos.
- **Netiešās (nosacītās) saistības** ir valdības politisks/morāls pienākums vai sagaidāms slogs, kam nav juridiska seguma, bet kuru izraisa sabiedrības gaidas un politisks spiediens. Tās ir raksturīgas krīžu gadījumos.

Fiskālie riski deklarācijā tiek iedalīti divās grupās:

- *kvantificējamie fiskālie riski* – fiskālie riski, kuriem ir novērtēta iestāšanās varbūtība un ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci;
- *nekvantificējamie fiskālie riski* – fiskālie riski, kuriem iestāšanās varbūtība un fiskālā ietekme nav novērtēta.

Tabula Nr.1.2.1 Fiskālo risku avotu klasifikācija

<i>Saistību avoti</i>	<i>Tiešās (direct) saistības (iestājās jebkurā gadījumā)</i>	<i>Iespējamās (contingent) saistības (iestājās īpašu nākotnes notikumu rezultātā)</i>
Precīzi noteiktas (explicit) saistības , kas izriet no tiesību aktiem vai līgumiem	- valsts parādsaistības; - ilgtermiņa saistības (pensijas un citi sociālās apdrošināšanas maksājumi u.c.).	- valsts galvojumi, t.sk. privāto investīciju galvojumi; „jumta” valsts galvojumi par dažādu veidu aizdevumiem (hipotekārie aizdevumi, studējošo kreditēšana, aizdevumi lauksaimniekiem, maziem un vidējiem uzņēmējiem).
Nosacītās (netiešas) saistības (implicit) (valdības morālās saistības, kuru pamatā ir sabiedrības un interešu grupu gaidas vai spiedienu)		- nodarbinātības fondu, sociālās aizsardzības fondu un citu fondu maksātspēja; - pašvaldību, valsts uzņēmumu, lielo privāto uzņēmumu, valsts un ārpusbudžeta aģentūru zaudējumu kompensēšana, saistību pārņemšana.

Avots: Hana Polackova Bixi, (1998).

1.3. FISKĀLO RISKU IETEKMES UN IESTĀŠANĀS VARBŪTĪBAS NOVĒRTĒŠANAS METODES

MK noteikumi Nr.229 nosaka fiskālo risku ietekmes un iestāšanās varbūtības noteikšanas metodes. Fiskālā ietekme fiskālo risku iestāšanās gadījumā uz vispārējās valdības budžeta bilanci, ja iespējams, tiek vērtēta kvalitatīvi. Kvalitatīvais novērtējums paredz fiskālo ietekmi novērtēt kā būtisku, vidēju vai zemu:

- būtiska fiskālā ietekme tiek paredzēta tādā gadījumā, ja ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci pārsniedz 0,5% no IKP;
- vidēja fiskālā ietekme – ja ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci ir robežās no 0,01 līdz 0,5% no IKP;
- zema fiskālā ietekme – ja ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci nepārsniedz 0,01% no IKP.

Vienlaikus, ja iespējams, tad fiskālā ietekme tiek vērtēta kvantitatīvi procentos no IKP, izvērtējot specifisko fiskālo risku vadības iestāžu sagatavotos fiskālo risku vadības ziņojumus. Fiskālās ietekmes kvantitatīvais novērtējums tiek veikts, ja novērtējumu var veikt ar šādu precizitāti:

- fiskāliem riskiem ar fiskālo ietekmi zem 0,1% no IKP, ja novērtējuma kļūda nepārsniedz 0,01 procentpunktu;
- fiskāliem riskiem ar fiskālo ietekmi robežās no 0,1% līdz 1% no IKP, ja novērtējuma kļūda nepārsniedz 0,1 procentpunktu;
- fiskāliem riskiem ar fiskālo ietekmi 1% no IKP un vairāk, ja novērtējuma kļūda nepārsniedz 1 procentpunktu.

Fiskālā riska iestāšanās varbūtība tiek novērtēta 5 punktu skalā. Iestāšanās varbūtību nosaka paliekošajam riskam, tas ir, ņemot vērā jau pastāvošos fiskālo risku mazināšanas pasākumus.

Tabula Nr.1.3.1 Iestāšanās varbūtības novērtēšanas metodoloģija

Iestāšanās varbūtības novērtējums	Iestāšanās varbūtība
1	ir tuvāka 0%
2	ir tuvāka 10%
3	ir tuvāka 30%
4	ir tuvāka 60%
5	ir tuvāka 100%

Fiskālos riskus, kuru iestāšanās varbūtība ir tuva 100% un tiek novērtēta ar koeficientu 5, iekļauj budžeta ietvarā kā plānojamus (paredzamus) pasākumus un, attiecīgi, tie netiek atspoguļoti deklarācijā.

Novērtējot fiskālos riskus pēc to būtības, FM fiskālo risku vadībā ir ieviesusi terminu „*simetrisks fiskālais risks*”. Tas nozīmē, ka pastāv vienāda varbūtība, ka konkrētā fiskālā rādītāja faktiskais rezultāts var būt gan lielāks, gan mazāks nekā tika iepriekš prognozēts un novirzes amplitūda abos virzienos ir līdzīga. Simetriskajam riskam varbūtība, ka fiskālais rādītājs ietekmēs budžeta deficītu, to palielinot, ir tuvu 50% un varbūtība, ka fiskālais rādītājs ietekmēs budžeta deficītu, to samazinot, arī ir tuvu 50%. Tas nozīmē, ka simetriskajam fiskālajam riskam ietekme ilgtermiņā ir tuva nullei, jo novirzes ilgākā periodā kompensēs viena otru.

Simetrisko fiskālo risku īpatnība ir tā, ka tie vienmēr iestājas, jo fiskālā rādītāja rezultāts nekad precīzi nesakrīt ar tā prognozēto vērtību. Tomēr, tā kā ilgākā laika periodā novirzes kompensē viena otru, tie neapdraud publisko finanšu ilgtspēju un fiskālā nodrošinājuma rezervi šiem riskiem neveido.

Šajā gadījumā būtisks jautājums ir par to, kā konstatēt riska simetriskumu. Viena metode ir analizēt pagātnes datus. Kopumā fiskālo risku vadības sistēma ir relatīvi jauna un nav uzkrāta pietiekama informācija par novirzēm no fiskālajiem rādītājiem iepriekšējos gados, lai šo metodi pilnvērtīgi izmantotu. Tajā pašā laikā par atsevišķiem fiskālajiem riskiem – valsts kapitālsabiedrību radītajiem riskiem, kvantificējamajiem riskiem labklājības nozarē un iemaksām – ES budžetā – uzkrātais datu apjoms ļauj secināt, ka periods, kurā jāvērtē simetriskuma principa piemērošana, ir atšķirīgs, tomēr tam ir jābūt tik garam, lai būtu iespējams veikt pilnu izdevumu cikla novērtējumu t.i. novērot gadījumus, kad faktiskie izdevumi gan pārsniedz plānoto apmēru, gan ir mazāki nekā plānots. Fiskālos riskus var ietekmēt tādi faktori kā ekonomikas cikliskā attīstība, normatīvā regulējuma izmaiņas, un savukārt šo faktoru ietekme uz fiskālo risku var būt atšķirīga.

Otra metode ir analizēt riska avotu. Ja riska avots ir process, kas, teorētiski pieņemot, ģenerē simetriskas novirzes, deklarācijā risks tiek atzīts par simetrisku risku. Tomēr pastāv iespēja, ka, lai arī teorētiski novirzēm būtu jābūt simetriskām, praksē tas tā nav, jo procesu ietekmē neidentificēti faktori, piemēram, sabiedrības uzvedības maiņa, kas prognozēs netiek pienācīgi ņemtas vērā.

Līdz ar to periodam, kurā būtu nepieciešams vērtēt fiskālā riska simetriskumu ir jābūt vismaz vidējam termiņam (3–5 gadi), savukārt, ja attiecīgajā periodā nav iespējams praktiski konstatēt simetriska fiskālā riska pazīmes, tad novērojumu periods jāpagarina līdz 7 gadiem, ko varētu vērtēt kā ilgtermiņu.

2. KVANTIFICĒJAMIE FISKĀLIE RISKI

2.1. VALSTS UN PAŠVALDĪBU GALVOJUMI

Valsts galvojumi saskaņā ar fiskālo risku avotu klasifikāciju ir iespējamās saistības, kas izriet no tiesību aktiem vai līgumiem. Valsts galvojumu fiskālais risks (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – galvojumu risks) ir nenoteiktības ietekme uz valsts galvoto aizdevumu saņēmēju (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – galvojumu saņēmējs) spēju segt savas saistības savlaicīgi un pilnā apmērā³, kā rezultātā valstij var rasties pienākums segt saistības pret attiecīgo aizdevēju galvojuma saņēmēja vietā. Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.229 galvojumu riska fiskālo ietekmi katrā gadā aprēķina kā katra valsts galvotā aizdevuma ārpus vispārējās valdības sektora klasificētām iestādēm attiecīgajā gadā saskaņā ar aizdevuma līguma grafiku plānoto maksājumu kopsummu. Savukārt fiskālā nodrošinājuma rezervi valsts galvojumiem aprēķina, reizinot galvojumu risku fiskālās ietekmes vērtības ar galvojumu risku iestāšanās varbūtībām.

Valsts galvoto aizdevumu atlikums 2023.gada 1.jūnijā bija 319,1 milj. *euro*, savukārt 2022.gada 31.decembrī tas bija 323,5 milj. *euro*, samazinoties par 4,5 milj. *euro* uz atmaksāto pamatsummu rēķina.⁴

2022.gadā Latvijas Republika ir izsniegusi galvojumus Starptautiskās rekonstrukcijas un attīstības bankai un EK atbalstam Ukrainai.

Saskaņā ar “*Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma*” 8.² pantā noteikto, Latvijas Republika 2022.gada 11.jūlijā parakstīja valsts galvojuma līgumu ar Starptautiskās rekonstrukcijas un attīstības banku (Pasaules Bankas grupas ietvaros) par aizdevumu Ukrainai 10,0 milj. *euro* un aizdevuma procentiem “Publisko izdevumu administratīvās kapacitātes stiprināšanai Ukrainā” projekta ietvaros. Aizdevuma atmaksas galējais termiņš plānots 2040.gada 15.augustā.

Savukārt 2022.gada 1.decembrī Latvijas Republika parakstīja garantijas nolīgumu (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – Nolīgums) ar EK, pamatojoties uz lēmumu par ārkārtas makrofinansiālo palīdzību Ukrainai. Nolīgums paredz līdz 2058.gada 31.decembrim Latvijas Republikai garantēt par aizdevuma pamatsummu 8,1 milj. *euro* apmērā.

Starptautiskās reitingu aģentūras ir noteikušas Ukrainas kredītreitingu līmenī, kas norāda uz būtiskiem riskiem turpmākai saistību izpildei. Vienlaicīgi jāatzīmē, ka starptautiskā reitingu aģentūra Moody’s Investors Service ir pazeminājusi Ukrainas parāda reitingu no Caa3 uz Ca – reitingu, kas liecina par gandrīz defolta stāvokli joprojām notiekošā kara dēļ, bet vienlaikus ir mainīta aizņemšanās prognoze no negatīvas uz stabilu, tādējādi šis risks ik gadu tiek pārvērtēts, strikti skatoties uz nākamo gadu notikumiem.

Galvojumu risks tiek vadīts, regulāri uzraugot galvojumu saņēmēju finanšu stāvokli (vienu reizi ceturksnī tiek saņemti operatīvie finanšu pārskati par trim, sešiem, deviņiem un divpadsmit mēnešiem, tai skaitā bilancē, peļņas vai zaudējumu aprēķins un naudas plūsmas pārskats, un vienu reizi gadā tiek saņemti revidēti gada pārskati, uz kuru pamata tiek izvērtēta galvojumu saņēmēju pelnītspēja, apgrozāmo līdzekļu pietiekamība īstermiņa saistību segšanai un kapitāla struktūra), kredītvēsturi un nodrošinājuma likviditāti un pietiekamību. Situācijās, kad galvojumu risks ir paaugstināts, tiek veikti papildu uzraudzības pasākumi, tai skaitā ikmēneša finanšu pārskatu un atjaunotu biznesa plānu pieprasīšana, tikšanās ar galvojuma saņēmēja vadību.

Likumā par budžetu un finanšu vadību ir noteikts potenciālo valsts galvojuma saņēmēju loks un mērķi, kā arī nosacījumi, kuriem īstenojoties valsts galvojumu nesniedz. Valsts galvojumu sniegšanas un uzraudzības kārtību nosaka MK 2014.gada 8.jūlija noteikumi Nr.391 „*Kārtība, kādā gadskārtējā valsts budžeta likumprojektā iekļauj pieprasījumus valsts vārdā sniedzamajiem galvojumiem, un galvojumu sniegšanas un uzraudzības kārtība*”, kas paredz:

³ Saskaņā ar Starptautiskās Standartu organizācijas izstrādāto standartu risku vadībā *ISO Guide 73:2009* risks tiek definēts kā nenoteiktības ietekme uz mērķiem (*effect of uncertainty on objectives* – angļu valodā).

⁴ Norādītā summa nesatur informāciju par valsts galvoto studiju un studējošo kredītu summām.

- paaugstināta aizdevuma atmaksas riska noteikšanas kritērijus gadījumos, kad valsts galvojumu nesniedz;
- pienākumus Valsts kasei (turpmāk VK), nozares ministrijai un galvojuma saņēmējam valsts galvoto saistību uzraudzības procesā;
- rīcību galvojuma saņēmēja finanšu rādītāju vai nodrošinājuma vērtības samazināšanās gadījumā (t.i. iespēja pārskatīt riska procentu likmi, pieprasīt zvērināta revidenta atzinumu par finansiālo stāvokli, kā arī tiesības piekļūt galvojuma saņēmēja informācijai, kas attiecas uz tā saimniecisko darbību un valsts galvotā aizdevuma izlietošanu), lai tiktu nodrošināta valsts interešu aizsardzība.

Valsts galvoto aizdevumu portfeļa uzraudzības procesa ietvaros par galvojumu saņēmējiem, kuru kredībspēja atbilstoši VK iekšējiem noteikumiem tiek vērtēta kā “vāja” vai “slikta”, divas reizes gadā finanšu ministram tiek sagatavots ziņojums ar priekšlikumiem attiecībā uz nepieciešamo rīcību valsts interešu ievērošanai. Savukārt vienu reizi gadā finanšu ministrs iesniedz MK informatīvo ziņojumu par valsts galvoto aizdevumu portfeļa kvalitāti.

Atbilstoši VK novērtējumam aprēķinātā galvojumu riska fiskālā ietekme⁵ 2024.gadā veido 0,40 milj. *euro* apmērā, 2025.gadā – 0,40 milj. *euro* apmērā, 2026.gadā – 0,65 milj. *euro* apmērā⁶. Ņemot vērā MK noteikumus Nr.229 noteikto fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķina metodoloģiju, 2024.gadā **valsts galvojumu fiskālā nodrošinājuma rezerve** aprēķināta 0,0009% apmērā, 2025.gadā – 0,0008% un 2026.gadā – 0,0013% apmērā no IKP.

Attiecībā uz **pašvaldību galvojumiem** 2023.gada kopējais pieļaujamais saistību palielinājums 2023.gada valsts budžeta un budžeta ietvaru 2023., 2024. un 2025. gadam likumā ir noteikts 56,9 milj. *euro* par tām parāda saistībām, kuras uzņemas pašvaldības kapitālsabiedrību investīciju projektu īstenošanai. Vērtējot pašvaldības galvojuma pieprasījumu, tiek vērtēta pašvaldības esošo saistību (aizņēmumu saistību izpilde noteiktajos termiņos un apmēros) un pašvaldības spēja uzņemties jaunas galvojumu saistības. Pašvaldībām saistību apmēru vērtē procentos, t.i., attiecīgajā gadā atmaksājamās summas pret pamatbudžeta plānotajiem ieņēmumiem bez valsts budžeta transfertiem noteiktam mērķim un iemaksām Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondā. Minētais rādītājs tiek vērtēts, jo pašvaldību finanšu stabilizācijas riska iespēja var iestāties, ja pašvaldības parāda saistības, kurām iestāties atmaksāšanas termiņš kārtējā saimnieciskajā gadā, kopā ar iepriekšējo gadu parāda saistībām, kurām iestāties atmaksāšanas termiņš, pārsniedz 20% no pašvaldības kārtējā saimnieciskā gada budžeta kopapjoma.

Kopējais pašvaldību galvojumu portfelis 2023.gada 30.jūnijā bija 143,2 milj. *euro*, t.sk. 135,0 milj. *euro*, kurus pašvaldības sniegušas par valsts aizdevumiem. Līdz 2023.gada 30.jūnijam pašvaldības izsniegušas galvojumus tikai 17,2 milj. *euro* apmērā, kas ir 30,6 % no maksimāli pieļaujamā no jauna izsniedzamo galvojumu apmēra.

Tabula Nr.2.1.1 Lielākie 10 pašvaldību galvojumu apjomi 2023.gada 30.jūnijs, *euro*

Pašvaldība	Kopējais galvojuma apmērs
Jūrmalas valstspilsētas pašvaldība	39 005 269.00
Daugavpils pilsētas pašvaldība	21 518 542.00
Jelgavas valstspilsētas pašvaldība	6 713 065.00
Tukuma novada pašvaldība	5 943 344.00

⁵ Riska ietekmes aprēķinā nav iekļauti valsts galvotie aizdevumu atlikumi darījumu partneriem, kuru kredībspēja tiek vērtēta kā “spēcīga” saskaņā ar VK iekšējiem noteikumiem, kā arī valsts galvotā aizdevuma atlikums Latvijas Olimpiskajai Komitejai, jo, saskaņā ar likuma “Par valsts budžetu 2023.gadam un budžeta ietvaru 2023., 2024. un 2025.gadam” 11. pielikumu “Valsts budžeta ilgtermiņa saistību maksimāli pieļaujamais apjoms”, saistības ir iekļautas valsts budžeta ilgtermiņa saistībās, paredzot valsts budžeta dotāciju to izpildei.

⁶ Līdz 2023.gada 01.jūnijam uzņemto saistību plānotās pamatsummas un procentu maksājumi valsts galvotā aizņēmumaņēmējiem, kuri klasificējas ārpus vispārējās valdības sektora un kuru kredībspēja nav noteikta kā “spēcīga”.

Madonas novada pašvaldība	5 384 855.00
Jēkabpils novada pašvaldība	5 043 474.00
Bauskas novada pašvaldība	4 872 668.00
Jelgavas novada pašvaldība	4 469 988.00
Ogres novada pašvaldība	4 247 024.00
Mārupes novada pašvaldība	3 947 314.00

Galvoto valsts aizdevumu atmaksa tiek veikta atbilstoši to atmaksu grafikiem un nav bijusi nepieciešamība pieprasīt pašvaldību galvojumu izpildi. Tādējādi 2023.gadā ir nodrošināts stingrs un fiskāli atbildīgs aizņēmumu un galvojumu saistību uzņemšanās un izpildes process.

Ņemot vērā, ka līdz šim **pašvaldību galvojumu izpildes risks** nav iestājies, kā arī nav indikāciju, ka tas varētu iestāties vidēja termiņa perspektīvā, tas tiek vērtēts kā tuvs nullei un **netiek ietverts fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķinā.**

2.2. VALSTS GALVOJUMS STUDIJU UN STUDĒJOŠO KREDITĒŠANAI

Fiskālais risks var iestāties, ja valstij vienlaicīgi ir jāveic liels skaits maksājumu attiecībā pret sniegtajiem galvojumiem, kas var palielināt vispārējās valdības budžeta deficītu. Jāatzīmē, ka valsts galvojumu sistēma paredz, ka papildus valsts galvojumam tika sniegti arī trešo personu galvojumi, kas iestājas pirms valsts galvojuma.

Uz 2023.gada 1.jūniju valsts ir veikusi galvojumu saistību izpildi 13,3 tūkst. *euro* apmērā, kuru veido veiktie pārskaitījumi:

- 7,8 tūkst. *euro* noslēgtajiem kredīta līgumiem un kuros atbilstoši MK noteikumu tiesību normām kredītiestāde pēc valsts galvojuma saistību izpildes turpina veikt neatmaksātā kredīta piedziņu,
- 5,5 tūkst. *euro* apmērā, kad maksātnespējas procesā ar tiesas lēmumu studējošo un to galvnieku (fizisku personu) saistības ir dzēstas un nav pret ko vērst savu regresa prasību.

Fiskālā ietekme un iestāšanās varbūtība šim specifiskajam fiskālajam riskam tiek novērtēta tuvu nullei, jo vēsturiskā pieredze neliecina par būtisku ietekmi uz valsts budžetu. Ņemot vērā minēto, **fiskālā nodrošinājuma rezerve šim riskam netiek veidota.**

2.3. VALSTS AIZDEVUMI

Valsts aizdevumu fiskālais risks saskaņā ar fiskālo risku avotu klasifikāciju ir iespējamās saistības (izdevumi), kas izriet no līgumiem. Valsts aizdevumu fiskālais risks (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – aizdevumu risks) ir nenoteiktības ietekme uz valsts aizdevumu saņēmēju (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – aizdevumu saņēmēju) spēju segt savas saistības savlaicīgi un pilnā apmērā, kā rezultātā valsts var nesaņemt plānotos valsts aizdevumu pamatsummu un procentu maksājumus. Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.229 aizdevumu riska fiskālo ietekmi katrā gadā aprēķina kā katra valsts aizdevuma ārpus vispārējās valdības sektora klasificētām iestādēm attiecīgajā gadā saskaņā ar aizdevuma līguma grafiku plānoto maksājumu kopsummu. Savukārt fiskālā nodrošinājuma rezervi valsts aizdevumiem aprēķina, reizinot aizdevumu risku fiskālās ietekmes vērtības ar aizdevumu risku iestāšanās varbūtībām.

Valsts atbalsta pasākumu rezultātā Covid-19 pandēmijas un energoresursu cenu pieauguma ietekme uz valsts aizdevumu kvalitāti pagaidām ir bijusi ierobežota un 2021.-2022.gadā valsts aizdevumu fiskālie riski nav iestājušies. Valsts aizdevumu atlikums 2023.gada 1.jūnijā bija 2 120,3 milj. *euro*. 2024.gadā ir aprēķināta aizdevumu riska fiskālā ietekme⁷ 5,7 milj. *euro* apmērā,

⁷ Šajā aprēķinā nav iekļauti tie valsts aizdevumi, kuru kredīspēja tiek vērtēta kā „spēcīga” saskaņā ar VK iekšējiem noteikumiem, kā arī tie aizdevumi, kuru saistības ir pilnībā nodrošinātas ar pašvaldības galvojumu.

2025.gadam – 5,7 milj. *euro* un 2026.gadam – 27,1 milj. *euro*.⁸ Ņemot vērā MK noteikumus Nr.229 noteikto fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķina metodoloģiju 2024.gadā valsts aizdevumiem **fiskālā nodrošinājuma rezerve** ir aprēķināta 0,012%, 2025.gadā 0,012% un 2026.gadā 0,053% apmērā no IKP.

Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likuma 29.panta nosacījumus izmantojusi viena speciālā ekonomiskās zonas pārvalde, saņemot jaunus valsts aizdevumus Covid-19 izraisītās krīzes seku mazināšanai, novēršanai un finanšu vadības atbalstam, kā arī restrukturizējot spēkā esošo valsts aizdevumu atmaksas termiņus, tādējādi saglabājot tautsaimnieciskas nozīmes pārvaldes maksātspēju.

Aizdevumu risks tiek vadīts, regulāri uzraugot aizdevumu saņēmēju finanšu stāvokli (vienu reizi ceturksnī tiek saņemti operatīvie finanšu pārskati par trim, sešiem, deviņiem un divpadsmit mēnešiem, tai skaitā bilance, peļņas vai zaudējumu aprēķins un naudas plūsmas pārskats, un vienu reizi gadā tiek saņemti revidēti gada pārskati, uz kuru pamata tiek izvērtēta aizdevumu saņēmēju pelnītspēja, apgrozāmo līdzekļu pietiekamība īstermiņa saistību segšanai un kapitāla struktūra), kredītvēsturi, kā arī nodrošinājuma likviditāti un pietiekamību. Situācijās, kad aizdevumu risks ir paaugstināts, tiek veikti papildu uzraudzības pasākumi, tai skaitā atjaunotu biznesa plānu pieprasīšana un tikšanās ar aizdevuma saņēmēja vadību.

Likumā par budžeta un finanšu vadību (turpmāk LBFV) ir noteikts potenciālo valsts aizdevuma saņēmēju loks un mērķi. Valsts aizdevumu izsniegšanas un apkalpošanas kārtību nosaka MK 2021.gada 21.decembra noteikumi Nr.888 „*Kārtība, kādā ministrijas un citas centrālās valsts iestādes iekļauj gadskārtējā valsts budžeta likumprojektā valsts aizdevumu pieprasījumus un valsts aizdevumu izsniegšanas un apkalpošanas kārtība*”, kuros noteikts valsts aizdevuma saņemšanas process un tā saderība ar valsts atbalsta normām, iekļauti paaugstināta aizdevuma atmaksas riska noteikšanas kritēriji, noteikta rīcība gadījumos, kad pasliktinās aizdevuma saņēmēja finanšu rādītāji vai samazinās nodrošinājuma vērtība, tādējādi nodrošinot valsts interešu aizsardzību, kā arī noteikta nozares ministriju atbildība par projekta īstenošanu, nodrošinot projekta atbilstību attiecīgās nozares ministrijas politikas plānošanas dokumentos noteikto mērķu sasniegšanai.

Valsts aizdevumu portfeļa uzraudzības procesa ietvaros divas reizes gadā finanšu ministram tiek sagatavots ziņojums par valsts aizdevumu portfeli ar priekšlikumiem par nepieciešamo rīcību valsts interešu ievērošanai.

2.4. KVANTIFICĒJAMIE RISKI LABKLĀJĪBAS NOZARĒ

Labklājības ministrijas (turpmāk LM) pārziņā ir vairāki specifiskie fiskālie riski, kas ir saistīti gan ar valsts pamatbudžeta maksājumiem, valsts sociālajiem pabalstiem un izdienas pensijām, gan ar valsts atbalsta sociālajai apdrošināšanai nodrošināšanu, gan ar speciālā valsts budžeta veidiem – pensiju, nodarbinātības, invaliditātes, maternitātes un slimības, darba negadījuma speciālo budžetu.

Fiskālie riski šajā gadījumā ir saistīti ar augstāk minēto valsts pamatbudžeta un valsts speciālā budžeta rādītāju novirzīšanos no plānotajām vērtībām. Var izšķirt vairākas fiskālo risku grupas:

- Valsts pamatbudžeta vai valsts speciālā budžeta izdevumi pieaug vairāk nekā iepriekš prognozēts, sakarā ar faktiskām izmaiņām sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņēmēju kontingentā un/vai pensiju un pabalstu vidējā apmērā.

Attiecībā uz šiem LM pārziņā esošajiem fiskālajiem riskiem nav identificēti papildu nepieciešamie pasākumi fiskālo risku mazināšanai, jo FDL šādā gadījumā pieļauj koriģēto maksimāli pieļaujamo valsts budžeta izdevumu pārsniegumu. Riski ir simetriski, tas ir, pastāv vienāda varbūtība, ka izmaksas var būt gan lielākas, gan mazākas par prognozēto apjomu. Līdz ar to arī varbūtība, ka budžeta deficīts pieaugs, ir 50%. Fiskālā ietekme konkrētajā gadā nav nosakāma, bet ilgtermiņa fiskālā ietekme ir tuva nullei, jo risks ir simetrisks.

⁸ Līdz 2023.gada 01.jūnijam uzņemto saistību plānotās pamatsummas un procentu maksājumi valsts aizņēmuma ņēmējiem, kuri klasificējas ārpus vispārējās valdības sektora un kuru kredītspēja nav noteikta kā “spēcīga”.

- Valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžetā plānoto ieņēmumu neizpilde, salīdzinot ar valsts budžetā apstiprinātajiem ieņēmumiem.

Faktiskie ieņēmumi valsts sociālās apdrošināšanas speciālajā budžetā var atšķirties no plānotajiem. Risks ir saistīts ar ieņēmumu plāna faktisko izpildi, kas neizpildes gadījumā negatīvi ietekmē valsts budžeta bilanci, kā arī izmaiņām ieņēmumu prognozēs (ieņēmumu plāna samazinājums), kas lielākoties nav līdzvērtīgs un tieši saistīts ar attiecīgu izdevumu samazinājumu. Tā kā novirzes ar vienādu varbūtību var būt gan bilances palielinājuma, gan samazinājuma virzienā, risks ir simetrisks un līdz ar to arī varbūtība, ka deficīts pieaugs, ir 50%. Fiskālā ietekme konkrētajā gadā nav prognozējama, bet ilgtermiņa fiskālā ietekme ir tuva nullei, jo risks ir simetrisks.

Tabulā Nr.2.4.1 ir redzama valsts speciālā budžeta izdevumu sociālajiem pabalstiem dinamika apakšprogrammu griezumā no 2011.gada līdz 2022.gadam, kā rezultātā, simetriskuma princips tiek noteikts šim laika periodam. Teorētiski fiskālajam riskam ir jābūt simetriskam. No 2011.gada līdz 2012.gadam novirze ir izdevumu samazinājuma virzienā, bet no 2013.gada līdz 2016.gadam tā ir izdevumu pieauguma virzienā. 2017. – 2019.gadā atkal ir vērojams samazinājums, bet 2020.-2022.gadā palielinājums. 2020. un 2021.gadā novērotais izdevumu pieaugums ir saistīts ar Covid-19 izplatību, savukārt 2022.gadā izdevumu pieaugums saistīts ar augsto inflāciju, kuras rezultātā gan pensiju indeksācija tika veikta ar augstākiem koeficientiem, gan tika nodrošināts atbalsts iedzīvotājiem energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma apstākļos.

Tabula Nr.2.4.1 Valsts speciālā un pamata budžeta izdevumi sociālajiem pabalstiem sadalījumā pa apakšprogrammām, milj. euro

Gads/rādītājs		Sociālie pabalsti*	Valsts pensiju speciālais budžets	Nodarbinātības speciālais budžets	Darba negadījumu speciālais budžets	Invalitātes, maternitātes un slimības speciālais budžets	Vidējā izpilde gadā
2011	Plāns	141,2	1548,0	108,8	19,8	325,7	
	Izpilde	156,1	1555,0	62,3	20,8	302,3	
	Novirze no plāna %	10,5%	0,4%	-42,7%	5,0%	-7,2%	-2,2%
2012	Plāns	159,4	1600,4	67,1	22,7	298,0	
	Izpilde	160,4	1600,2	58,2	22,1	291,9	
	Novirze no plāna %	0,6%	0,0%	-13,3%	-2,8%	-2,0%	-0,7%
2013	Plāns	177,8	1604,3	66,9	23,3	310,9	
	Izpilde	183,0	1647,2	74,3	24,6	325,5	
	Novirze no plāna %	2,9%	2,7%	11,0%	5,2%	4,7%	3,3%
2014	Plāns	204,3	1632,6	71,4	24,7	322,9	
	Izpilde	203,3	1645,4	85,3	26,6	341,7	
	Novirze no plāna %	-0,5%	0,8%	19,6%	7,9%	5,8%	2,1%
2015	Plāns	268,2	1641,8	97,3	29,2	355,0	
	Izpilde	261,1	1660,9	102,3	29,5	386,8	
	Novirze no plāna %	-2,6%	1,2%	5,1%	1,1%	8,9%	2,0%
2016	Plāns	283,9	1689,4	102,3	31,1	396,3	
	Izpilde	275,1	1687,0	116,5	32,8	431,1	
	Novirze no plāna %	-3,1%	-0,1%	13,9%	5,4%	8,8%	1,6%
2017	Plāns	296,4	1756,9	121,9	36,1	479,1	

	Izpilde	289,5	1757,5	112,9	37,6	455,7	
	Novirze no plāna %	-2,3%	0,0%	-7,3%	4,1%	-4,9%	-1,4%
2018	Plāns	337,3	1916,4	127,8	44,1	534,0	
	Izpilde	325,3	1903,5	120,0	43,4	484,5	
	Novirze no plāna %	-3,6%	-0,7%	-6,1%	-1,4%	-9,3%	-2,8%
2019	Plāns	345,3	2032,5	130,5	50,0	524,7	
	Izpilde	337,7	2011,2	132,1	50,2	529,2	
	Novirze no plāna %	-2,2%	-1,0%	1,2%	0,6%	0,9%	-0,7%
2020	Plāns	355,2	2192,4	124,5	56,6	573,3	
	Izpilde	382,9	2158,6	155,3	57,4	591,2	
	Novirze no plāna %	7,8%	-1,5%	24,8%	1,4%	3,1%	1,3%
2021	Plāns	374,3	2261,0	175,7	66,6	636,4	
	Izpilde	701,8	2291,2	121,1	64,1	701,8	
	Novirze no plāna %	87,5%	1,3%	-31,1%	-3,7%	10,3%	10,4%
2022	Plāns**	473,6	2386,1	150,6	75,3	739,8	
	Izpilde	651,0	2560,0	143,0	75,4	778,5	
	Novirze no plāna %	37,5%	7,3%	-5,0%	0,2%	5,2%	10,0%

* LM pamatbudžeta izdevumi sociālajiem pabalstiem (EKK 6000)

** saskaņā ar likumu „Par valsts budžetu 2022.gadam”, bez veiktajām izmaiņām ar FM rīkojumiem

Tabulā Nr.2.4.2 ir atspoguļota sociālās apdrošināšanas iemaksu dinamika speciālajā budžetā. No 2011.gada līdz 2013.gadam sociālās apdrošināšanas iemaksu apjoms pārsniedza plānoto, savukārt 2014.gada līdz 2016.gadam faktiskās iemaksas bija zemākas kā plānotās. No 2017.gada līdz 2019.gadam sociālo apdrošināšanas iemaksu apjoms atkal pārsniedza plānoto apjomu. Savukārt 2020. un 2021.gadā faktiskās un plānotās sociālo apdrošināšanas iemaksas ietekmēja Covid-19 izplatība. Ja 2020.gadā, sākoties Covid-19 izplatībai, būtiski saruka sociālās apdrošināšanas iemaksas, tad 2021.gadā, sagatavojot prognozes lielas nenoteiktības apstākļos, plānotais sociālo apdrošināšanas iemaksu apjoms bija būtiski zemāks kā faktiski saņemtais. Ekonomiskā aktivitāte strauji atkopās pēc krituma 2020.gadā, nodrošinot sociālo apdrošināšanas iemaksu virsplāna izpildi. 2022.gadā, augstas inflācijas apstākļos, faktiskās sociālās apdrošināšanas iemaksas būtiski pārsniedza plānotās.

Tabula Nr.2.4.2 Sociālās apdrošināšanas iemaksas speciālajā budžetā, milj. euro

Gads/rādītājs	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Plāns	1697,1	1870,3	1911,1	1984,7	2070,6	2108,9	2244,1	2527,5	2727,1	2957,7	2840,4	3133,3
Izpilde	1749,6	1883,9	1980,8	1976,1	2048,7	2104,9	2257,0	2543,2	2795,0	2815,9	3018,0	3539,5
Novirze no plāna %	3,1%	0,7%	3,6%	-0,4%	-1,1%	-0,2%	0,6%	0,6%	2,5%	-4,8%	6,3%	13,0%

Nemot vērā sociālās apdrošināšanas iemaksu un izdevumu datus, šajā deklarācijā risks tiek uzskatīts par simetrisku un **fiskālā nodrošinājuma rezerve šim riskam netiek veidota.**

2.5. KĀRTĒJO MAKSĀJUMU EIROPAS SAVIENĪBAS BUDŽETĀ UN STARPTAUTISKAI SADARBĪBAI PIEAUGUMS

Fiskālais risks iestājas gadījumā, ja kārtējo maksājumu ES budžetā nodrošināšanai ir nepieciešams veikt apropriācijas palielināšanu, kā rezultātā rodas negatīva ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci. Savukārt, ja notiek apropriācijas samazināšana, tad tai ir pozitīva ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci.

Iemaksu ES budžetā apmēru ietekmē šādi faktori:

- ES budžeta kopapjoms, kas nosaka izdevumu apmēru, un ES budžeta grozījumi, ar kuru palīdzību ES budžeta kopapjoms var tikt mainīts. Ja ES budžeta izdevumi pieaug, iemaksas ES budžetā arī palielinās un otrādi;
- ES budžeta grozījumu apstiprināšanas gaita. Ja ES budžeta grozījumi tiek apstiprināti tekošā gada beigās, tie var faktiski (pēc naudas plūsmas) ietekmēt nākamā gada maksājumus ES budžetā;
- Latvijas un citu ES dalībvalstu izaugsmes un citi ekonomiskie rādītāji un to izmaiņas, ņemot vērā, ka ES izdevumus dalībvalstis finansē galvenokārt proporcionāli to labklājības līmenim. Pašu resursu bāzes, kas ir pamats, lai aprēķinātu dalībvalstu iemaksas ES budžetā, reizi gadā tiek pārskatītas un atjaunotas, pielāgojot tās jaunākajām ekonomikas prognozēm. Vienlaikus jāņem vērā, ka tradicionālo pašu resursu (turpmāk TPR) apmērs atkarīgs no faktiski iekasētiem līdzekļiem;
- citu ES budžeta ieņēmumu apmērs (iekasētās soda naudas, kavējumu procenti, iepriekšējā gada ES budžeta izpildes pārpalikums u.tml.), jo ES budžets tiek finansēts ne tikai ar dalībvalstu iemaksām. Ja citi ES budžeta ieņēmumi pieaug, iemaksas ES budžetā samazinās;
- korekcijas maksājuma apmērs, kas tiek veikts, balstoties uz faktiskajiem PVN un NKI bāzes apjomiem par iepriekšējiem saimnieciskajiem gadiem. Tam var būt gan iemaksas samazinoša, gan iemaksas palielinoša ietekme atkarībā no tā, kāda ir faktisko un prognozēto PVN un NKI bāzu atšķirība;
- soda procentu maksājumi par pašu resursiem, kas darīti pieejami ES budžetam ar kavējumiem. Potenciālos soda procentu maksājumus nav iespējams paredzēt uz priekšu un priekšlaicīgi iestrādāt iemaksu prognozēs, tāpēc tiem ir tieša un palielinoša ietekme uz kārtējiem maksājumiem ES budžetā;
- nestandarta TPR maksājumi saistībā ar atklātiem pārkāpumiem un juridiskām sekām, kas izriet no tiesvedībām starp dalībvalstīm un ES institūcijām. Līdzīgi kā soda procentu maksājumus arī šāda veida maksājumus nav iespējams iepriekš paredzēt, tāpēc tiem ir tieša un palielinoša ietekme uz kārtējiem maksājumiem ES budžetā.

Ņemot vērā iepriekš minētos faktorus, kas ietekmē kārtējos maksājumus ES budžetā, fiskālajam riskam ir jābūt simetriskam. Tomēr faktiskās novirzes, kas attēlotas tabulā Nr.2.5.1, norāda uz sistēmiska rakstura novirzēm, kas vairākus gadus pēc kārtas saglabā vienu noteiktu virzienu – laika periods no 2006. līdz 2010.gadam raksturīgs ar zemāku faktisko izpildi pret plānu, savukārt laika periods no 2011.gada līdz 2014.gadam iezīmē augstākus faktiskos izdevumus nekā tika iepriekš prognozēts. Turpretī laika periods no 2015.gada līdz 2018.gadam atkal ir bijis raksturīgs ar zemāku izdevumu apmēru nekā prognozēts. 2019.gada iemaksas atkal maina virzienu, proti, faktiskie izdevumi bija augstāki nekā sākotnēji tika prognozēts un tāda pati tendence saglabājās arī 2020., 2021. un 2022.gadā. Tā kā iemaksu apmērs, galvenokārt, ir saistīts ar IKP, pastāv korelācija starp novirzēm iemaksu apjomā un novirzēm IKP prognozēs. Var secināt, ka ekonomikas lejupslīdes gados pastāv tendence nenovērtēt ekonomikas sabremzēšanās tempu, bet ekonomikas augšupejas periodā nenovērtēt izaugsmes apmēru. Šie faktori daļēji skaidro sistēmiskā rakstura novirzes iemaksu apjomā. Vienlaicīgi, tie apstiprina pieņēmumu, ka ekonomikas cikla periodā fiskālais risks ir simetrisks. Līdz ar to tiek saglabāts pieņēmums, ka varbūtība kārtējiem maksājumiem ES budžetā būt virs vai zem prognozētās vērtības, ir apmēram 50% un fiskālā ietekme ilgtermiņā ir tuva nullei. Līdz ar to fiskālais risks, kas attiecas uz kārtējiem maksājumiem ES budžetā, **netiek ietverts fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķinā.**

Tabula Nr.2.5.1 Kārtējie maksājumi ES budžetā, milj. euro

	Plāns	Fakts	Izmaiņas, milj. euro	Izpilde, %
2006	163,8	159,0	-4,8	97,1
2007	207,6	197,8	-9,8	95,3
2008	239,9	218,5	-21,4	91,1
2009	258,2	209,9	-48,3	81,3
2010	199,1	170,6	-28,5	85,7
2011	185,0	185,1	0,1	100,1
2012	197,6	220,1	22,4	111,4
2013	225,8	267,3	41,5	118,4
2014	254,7	284,4	29,7	111,7
2015	284,5	244,8	-39,7	86,1
2016	292,6	258,0	-34,6	88,2
2017	289,8	223,3	-66,5	77,1
2018	275,5	257,4	-18,1	93,4
2019	272,6	287,4	14,8	105,4
2020	317,3	318,3	1,0	100,3
2021	356,0	398,1	42,1	111,8
2022	373,8	391,2	17,4	104,7

ES dalībvalstis 2020.gada jūlija Eiropadomes ārkārtas sanāksmē panāca vienošanos par ES daudzgadu budžetu 2021. – 2027.gadiem un ES Atveseļošanas instrumentu (*Next Generation EU*, *NGEU*) ES ekonomikas atbalstam izejai no Covid-19 krīzes elementiem. ES līmeņa Parāda vērtspapīru emisijas rezultātā aizņēmumu veidā pakāpeniski iegūstāmie 750 mljrd. *euro* (2018.gada cenās), attiecīgi 390 mljrd. *euro* apmērā tiks piešķirti dalībvalstīm kā granti un 360 mljrd. *euro* tiks izsniegti aizdevumu formā. Šie līdzekļi tiek integrēti ES budžetā un izmantoti ES budžeta programmām un fondiem. ES aizņēmumus starptautiskajos finanšu tirgos ir plānots atmaksāt līdz 2058.gada beigām no jauniem pašu resursiem, kas ierosināti pēc 2021.gada un papildu jauniem pašu resursiem, kurus paredzēts ierosināt līdz 2023.gada beigām, kā arī no neizmantotajiem procentu maksājumiem.

Finansējumu nodrošina Lēmums par pašu resursiem⁹, kas ļauj EK ES vārdā aizņemt līdz 750 mljrd. *euro* pasākumiem laikposmā no 2021. līdz 2026.gadam. Nolūkā nodrošināt budžeta spējas, kas vajadzīgas, lai uzņemtos iespējamās saistības, kas attiecas uz *Next Generation EU* instrumenta finansēšanu, un saskaņā ar budžeta disciplīnas prasībām pārskatītais Lēmums par pašu resursiem paredz pašu resursu maksimālo apjomu saistībām un maksājumiem ārkārtas un pagaidu palielinājumu par 0,6% no ES NKI. Maksimālo apjomu palielināšanu izmantos vienīgi, lai risinātu ar Covid-19 krīzi saistītās vajadzības, un tā nepārsniegs laiku, kas vajadzīgs, lai segtu šīs saistības.

Pašlaik nav zināms, vai aizņemto līdzekļu pamatsummas atmaksa no jauniem pašu resursiem sāksies pirms 2027.gada, jo par to priekšlikumiem vēl aizvien notiek diskusijas. Savukārt aizņēmuma procentu maksājumu nomaksa ir uzsākta ar 2022.gadu. Aizņēmuma procentu summas ir iekļautas kopējā ES budžetā (katras dalībvalsts aptuvenā daļa var tikt aprēķināta saskaņā ar NKI atslēgu) un par tām netiek saņemts atsevišķs iemaksu pieprasījums. Tā kā nav precīzi zināms pamatsummas atmaksas sākuma datums un vai jaunu pašu resursu izmantošanas gadījumā, ja iekasētie resursi būs mazāki nekā plānots, tas būs jākompensē ar papildu NKI iemaksām, tad pašlaik to var vērtēt kā nekvantificējamu fiskālo risku. Tāpat šobrīd nav konkrēti nosakāms iemaksu apjoms, lai segtu procentu maksājumus, tomēr atbilstoši aktuālai tirgus situācijai, ir vērojama to pieauguma tendence, kuru lielās nenoteiktības dēļ nav iespējams kvantificēt. Tādēļ pašlaik minētais **netiek iekļauts fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķinā.**

⁹ PADOMES LĒMUMS (ES, Euratom) 2020/2053 (2020.gada 14.decembra) par Eiropas Savienības pašu resursu sistēmu un ar ko atceļ Lēmumu 2014/335/ES, Euratom.

Sākot ar 2024.gadu paredzēts, ka dalībvalstis ne pašu resursu veidā, bet gan veicot divpusējas iemaksas ES vispārējā budžetā ārējo iezīmēto ieņēmumu veidā, var subsidēt procentu maksājumus Ukrainai piešķirtā aizdevuma finansēšanai. 2022.gada decembrī tika apstiprināts jauns ES līmeņa instruments, kurš paredz piešķirt aizdevumu Ukrainai 18 mljrd. *euro* apmērā ar izmaksu laika posmā no 2023. līdz 2024.gada pirmajam ceturksnim. Aizdevums Ukrainas valdībai ir piešķirts budžeta izstrūkuma segšanai un valsts pamatfunkciju nodrošināšanai. 2.1.sadaļā aprakstīti šim aizdevumam Latvijas sniegtās garantijas apmērs un nosacījumi. Atkarībā no aizdevuma procentu maksājuma apjoma, Ukrainas pieprasījuma un ES budžeta iespēju izskatīšanas, dalībvalstīm atbilstošā daļa tiks aprēķināta, izmantojot tām atbilstīgo labklājības rādītāju – NKI sadales. Katram gadam finansējamo apjomu dalībvalstīm aprēķinās, izmantojot iepriekšējā gada NKI sadales atslēgu, kāda ir bijusi spēkā, apstiprinot ES vispārējo budžetu konkrētajam finanšu gadam vai tā grozījumus. 2023.gadam Latvijas NKI sadales atslēga veido aptuveni 0,23% no ES kopējā NKI. Ņemot vērā to, ka aizdevuma procentu maksājumu summa nav precīzi nosakāma, konkrētus dalībvalstu maksājumus aprēķināt nav iespējams. Šobrīd iemaksu nolīgumos, kurus paredzēts noslēgt starp dalībvalstīm un EK, Latvijai maksimālais iemaksu apjoms laika posmam no 2024.-2027.gadam noteikts 6 471 254 *euro* apmērā. Tas nozīmē ikgadējo iemaksu aptuveni 1,6 milj. *euro* apmēra, kuras ir iekļautas Finanšu ministrijas 2024. – 2026.gadu budžeta plānā. Līdz ar augstāk minētajiem apsvērumiem procentu maksājumu finansēšana Ukrainas aizdevumam **netiek iekļauta fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķinā.**

2023.gada 20.jūnijā EK ir nākusi klajā ar priekšlikumu par ES daudzgadu budžeta vidusposma pārskatu, paredzot ES budžeta kopapjoma palielinājumu aptuveni, 65,8 mljrd. *euro*, kas periodā no 2023.-2027.gadam attiecīgi arī nozīmētu Latvijas iemaksu palielinājumu ES budžetā. Par ES daudzgadu budžeta pārskatu, t.sk. ES budžeta kopapjoma palielinājumu turpmākiem gadiem, paredzēts vienoties līdz 2023.gada beigām.

2.6. EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKU INSTRUMENTU UN CITU ĀRVALSTU FINANŠU PALĪDZĪBAS PROGRAMMAS

Fiskālais risks attiecas uz projektu un pasākumu īstenošanai nepieciešamo un no attiecīgās programmas neatmaksājamo izdevumu pieaugumu tādām ES politiku instrumentu un citām Ārvalstu finanšu palīdzības (turpmāk ĀFP) programmām, kurām netiek piemērota izdevumu izlīdzināšana. Taču jāņem vērā, ka, sagatavojot valsts budžeta prognozes, daļa no paredzētā finansējuma ES politiku instrumentu un citām ĀFP programmām, uz kurām attiecas izdevumu izlīdzināšana, atrodas 74.resora “Gadskārtējā valsts budžeta izpildes procesā pārdalāmais finansējums” 80.00.00 programmā “Nesadalītais finansējums ES politiku instrumentu un pārējās ĀFP līdzfinansēto projektu un pasākumu īstenošanai” (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – 80.programma). Tādējādi, lai izvērtētu fiskāla riska iestāšanos, ir jāvērtē kopējie ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu izdevumi. Gadījumā, ja faktiskie ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu izdevumi pārsniedz plānotos, ir iespējama fiskālā riska iestāšanās. Papildus tiek vērtēts, vai šāda riska iestāšanās ilgtermiņā nav simetriska – virsplāna izpildi vienā gadā, kompensē plāna neizpilde citā gadā.

Tabulā Nr.2.6.1 attēloti ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu izdevumi līdz 2022.gadam, kas norāda, ka ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu faktiskie izdevumi 2014., 2015., 2018. un 2019.gadā bija augstāki kā plānots, savukārt 2016., 2017., 2020., 2021. un 2022.gadā bija zemāki kā plānots. Līdz ar to varbūtība, ka ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu faktiskie izdevumi ir augstāki vai zemāki kā plānots, ir simetriska.

Saskaņā ar EKS uzskaites principiem, vispārējās valdības budžeta bilanci ietekmē tikai nacionālais līdzfinansējums ES politikas instrumentu un citu ĀFP programmu realizācijai jeb valsts budžeta finansējums, kas jānodrošina veiksmīgai projektu ieviešanai. Deklarācijas kontekstā ir svarīgi izvērtēt, vai valsts budžeta plānotais līdzfinansējums un valsts budžeta izdevumi ir bijuši augstāki vai zemāki kā plānotie. Jāsecina, ka svārstības ir līdzīgas kā ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu izdevumiem, izņemot 2016. gadu, kad ĀFP izdevumi bija zemāki kā plānots, bet budžeta izdevumi augstāki. Šāda situācija izveidojās, jo 2016.gadā tika norakstītas 2007.-2013.gada ES struktūrfondu plānošanas periodā uzkrātās virsaistības.

Tabula Nr.2.6.1 ES politiku instrumentu un citu ārvalstu finanšu palīdzības programmu izdevumi, valsts budžeta izdevumi, milj. euro, un līdzfinansējuma likmes, %

Gads/rādītājs		Ārvalstu finanšu palīdzības izdevumi	Līdzfinansējuma likme	Valsts budžeta izdevumi
2014	Plāns	1281,4	84,1%	204,2
	Izpilde	1372,0	83,6%	224,6
	Novirze no plāna %	7,1%		10,0%
2015	Plāns	1254,3	86,2%	172,9
	Izpilde	1262,5	82,2%	224,1
	Novirze no plāna %	0,7%		29,6%
2016	Plāns	1201,9	84,2%	190,0
	Izpilde	1037,4	79,4%	213,7
	Novirze no plāna %	-13,7%		12,5%
2017	Plāns	1334,8	86,3%	182,7
	Izpilde	1078,7	84,2%	170,5
	Novirze no plāna %	-19,2%		-6,7%
2018	Plāns	1256,4	87,2%	160,6
	Izpilde	1438,0	84,8%	218,6
	Novirze no plāna %	14,5%		36,1%
2019	Plāns	1371,8	85,2%	203,2
	Izpilde	1435,9	83,2%	241,1
	Novirze no plāna %	4,7%		18,6%
2020	Plāns	1446,6	86,6%	194,4
	Izpilde	1338,9	87,2%	171,4
	Novirze no plāna %	-7,4%		-11,8%
2021	Plāns	1543,3	79,7%	312,9
	Izpilde	1273,2	87,3%	161,7
	Novirze no plāna %	-17,5%		-48,1%
2022	Plāns	1954,2	89,4%	207,1
	Izpilde	1384,0	87,6%	171,6
	Novirze no plāna %	-29,2%		-17,2%

Ņemot vērā datus, kas attēloti tabulā Nr.2.6.1, varbūtība, ka valsts budžeta izdevumi ir augstāki vai zemāki kā plānots, ilgtermiņā ir simetriska un **fiskālā nodrošinājuma rezerve šim riskam netiek veidota**. Taču papildus vērtējot fiskālā riska iestāšanos, ir jāvērtē vai 80.programmā ieplānotais finansējums tiek pārdalīts ES fondu un citu ĀFP līdzfinansēto projektu un pasākumu īstenošanai. Gadījumā, ja finansējums tiek pārdalīts uz citām programmām, kurām valsts budžeta līdzfinansējums ir 100% apjomā, tad var iestāties situācija, ka 80.programmā ir ieplānots pietiekošs kopējais finansējums, taču budžeta izdevumu daļa ir būtiski augstāka kā sākotnēji plānots, kas savukārt veido negatīvu ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci.

Tabulā Nr.2.6.2 ir apkopoti dati par finansējuma pārdalēm no 80.programmas. Atbilstoši tabulā Nr.2.6.2 norādītajam finansējums tiek pārdalīts arī programmām, kas nav saistītas ar ES fondu un citu ĀFP līdzfinansēto projektu un pasākumu īstenošanu. Finansējums tiek pārdalīts klimata pārmaiņu un emisijas kvotu izsolīšanas instrumenta finansēto projektu īstenošanai atbilstoši MK noteikumiem. Finanšu avots šiem projektiem ir gūtie ieņēmumi no Latvijai piešķirto emisijas kvotu izsolīšanas, kas ir uzkrāti un iepriekšējos periodos netika izmantoti klimata pārmaiņu un emisijas kvotu izsolīšanas instrumenta finansēto projektu īstenošanai.

Tabula Nr.2.6.2 80.programma un finansējuma pārdales, milj. euro

Gads	80.00.00 programma "Nesadalītais finansējums ES politiku instrumentu un pārējās ĀFP līdzfinansēto projektu un pasākumu īstenošanai" plāns	Kopā pārdalītais finansējums, t.sk:	<i>Pārdalītais finansējums ES politiku instrumentu un pārējo ĀFP līdzfinansēto projektu un pasākumu īstenošanai</i>	<i>Pārdalītais finansējums citu projektu un pasākumu īstenošanai</i>
2014	154,4	136,8	120,1	16,8
2015	137,3	131,7	115,4	16,3
2016	438,6	291,3	291,3	0,0
2017	519,8	298,4	291,3	7,1
2018	125,6	125,5	123,2	2,3
2019	29,2	29,1	22,6	6,5
2020	136,2	111,6	111,5	0,1
2021	573,4	351,6	351,6	0,0
2022	586,1	255,1	164,1	91,0

Lai iegūtu pilnīgu ainu par fiskālā riska iestāšanos, tiek novērtēts, ņemot vērā papildus budžeta finansētos klimata pārmaiņu un emisijas kvotu izsolīšanas instrumenta projektus, vai pietiekošā apjomā 80.programmā tika ieplānots budžeta līdzfinansējums. Tabulā Nr.2.6.3 ir norādīts kopējais valsts budžeta finansējums, kas bija nepieciešamas ES fondu un ĀFP līdzfinansēto projektu un pasākumu īstenošanai, kā arī finansējums, kas tika pārdalīts uz valsts budžeta finansētajiem klimata pārmaiņu un emisijas kvotu izsolīšanas instrumenta projektiem.

Tabula Nr.2.6.3 Valsts budžeta līdzfinansējums ES fondu un ĀFP līdzfinansēto projektu un pasākumu īstenošanai un klimata pārmaiņu un emisijas kvotu izsolīšanas instrumenta projektiem, milj. euro

Gads/rādītājs		Valsts budžeta līdzfinansējums	Pārdalītais finansējums citu projektu un pasākumu īstenošanai	Kopējie valsts budžeta izdevumi
2014	Plāns	204,2	0,0	204,2
	Izpilde	224,6	16,8	241,4
	Novirze no plāna %	10,0%		18,2%
2015	Plāns	172,9	0,0	172,9
	Izpilde	224,1	16,3	240,5
	Novirze no plāna %	29,6%		39,1%
2016	Plāns	190,0	0,0	190,0
	Izpilde	213,7	0,0	213,7
	Novirze no plāna %	12,5%		12,5%
2017	Plāns	182,7	0,0	182,7
	Izpilde	170,5	7,1	177,6
	Novirze no plāna %	-6,7%		-2,8%
2018	Plāns	160,6	0,0	160,6
	Izpilde	218,6	2,3	220,9
	Novirze no plāna %	36,1%		37,6%
2019	Plāns	203,2	0,0	203,2
	Izpilde	241,1	6,5	247,6
	Novirze no plāna %	18,6%		21,9%
2020	Plāns	194,4	0,0	194,4
	Izpilde	171,4	0,1	171,5
	Novirze no plāna %	-11,8%		-11,8%
2021	Plāns	312,9	0,0	312,9
	Izpilde	161,7	0,0	161,7
	Novirze no plāna %	-48,3%		-48,3%
2022	Plāns	207,1	0,0	207,1
	Izpilde	171,6	91,0	262,6
	Novirze no plāna %	-17,2%		26,8%

Atbilstoši tabulā Nr.2.6.3 norādītajam secināms, ka valsts budžeta līdzfinansējums, salīdzinot ar rezultātiem 2.6.1 tabulā, nav bijis pietiekošs tikai 2022.gadā, kad 77,9 milj. euro no 80.programmas tika pārdalīti Ekonomikas ministrijas programmai 29.07.00 “Emisijas kvotu izsolīšanas instrumenta finansējums elektroenerģijas lietotāju atbalstam”. Ņemot vērā, ka papildus negatīvā ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci ir bijusi novērota tikai vienu reizi kopš 2014.gada, tad papildus **fiskālā nodrošinājuma rezerve šim riskam netiek veidota**. Tomēr arī turpmāk jāanalizē vai 80.programmā tiek rezervēts finansējums pietiekošā apjomā un valsts budžeta līdzfinansējumam tiek noteikta atbilstoša līdzfinansējuma likme.

Rail Baltica projekts

Deklarācijas ietvaros atsevišķa uzmanība tiek pievērsta lielākajam infrastruktūras projektam Baltijas reģionā - *Rail Baltica*. Projekta ieviešanā var veidoties būtiskas nobīdes, kas var ietekmēt vispārējās valdības budžeta bilanci.

Rail Baltica projekts ir Eiropas standarta platuma dzelzceļa transporta Eiropas transporta tīkla (turpmāk TEN-T) Ziemeļjūras – Baltijas koridora transporta sistēmas elements, kas aptver četras ES dalībvalstis – Poliju, Lietuvu, Latviju un Igauniju, un netieši arī Somiju. Paredzēts, ka dzelzceļa līnija savienos Helsinkus, Tallinu, Pērnavu, Rīgu, Paņevežu, Kauņu, Viļņu un Varšavu. *Rail Baltica* projekta mērķis ir savienot Baltijas valstis ar Poliju un pārējo ES ar efektīvu, modernu, drošu, videi draudzīgu un tirgus prasībām atbilstošu dzelzceļa pārvadājumu sistēmu. Ziemeļu – Dienvidu virziena 1435 mm platuma dzelzceļa līnijas izbūve veicinās Baltijas valstu transporta infrastruktūras sistēmas integrāciju ES, kā arī tautsaimniecības ilgtspēju un diversificētu attīstību, palielinot tās konkurētspēju. Saskaņā ar EY veikto ieguvumu-izdevumu analīzi, kopējās projekta būvniecības izmaksas tiek novērtētas ap 5,8 miljardiem *euro*. ES atbalsts paredzēts līdz 85% no attiecināmajām projekta izmaksām.

Atbilstoši datiem tabulā Nr.2.6.4 *Rail Baltica* projekta izdevumi ar katru gadu pieaug, tomēr ieviešana atpaliek no plānotā. Sagaidāms, ka, uzsākot aktīvu būvniecības fāzi, izdevumi projekta īstenošanai arvien pieaugs, taču uz doto brīdi nav iespējams izvērtēt vai faktiskie izdevumi varētu pārsniegt plānotos. Papildus jāņem vērā, ka fiskālais risks *Rail Baltica* projekta ieviešanā ir jāvērtē kontekstā ar visiem ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu izdevumiem, tādējādi fiskālā rezerve šim riskam netiek veidota.

Tabula Nr.2.6.4 TEN-T programmas 60.07.00 (*Rail Baltica*) plānotie un faktiskie izdevumi, milj. *euro*

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Plāns	-	17,1	21,3	32,5	69,7	187,5	126,2
Izpilde	0,4	1,5	3,7	13,1	38,5	76,2	75,3
Novirze no plāna %	-	-91,2%	-82,6%	-59,6%	-44,7%	-59,4%	-40,3%

2.7. IEŅĒMUMU NO SNIEGTAJIEM MAKSAS PAKALPOJUMIEM UN CITU PAŠU IEŅĒMUMU ATLIKUMS UN APROPRIĀCIJAS REZERVE

Fiskālais risks iestājas gadījumā, ja budžeta iestādes programmu realizācijai nepieciešams papildus finansējums, kura avots ir iepriekšējos periodos saņemto ieņēmumu no sniegtajiem maksas pakalpojumiem un citu pašu ieņēmumu atlikums (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – maksas pakalpojumu atlikums) vai, ja budžeta likumā valsts budžeta 74.resora “Gadskārtējā valsts budžeta izpildes procesā pārdalāmais finansējums” programmā 01.00.00 “Apropriācijas rezerve” (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – programma “Apropriācijas rezerve”) nav pietiekoši resursi, lai nodrošinātu finansējumu ministrijām un centrālajām valsts iestādēm papildus apropriācijai LBFV noteiktajā kārtībā. Deklarācijā abi gadījumi tiek apskatīti atsevišķi, taču lēmums par fiskālā nodrošinājuma rezerves izveides nepieciešamību tiek pieņemts kompleksi, vērtējot abus gadījumus.

Atbilstoši LBFV 9.panta četrpadsmitās daļas 1.punktam finanšu ministram ir tiesības palielināt valsts budžetā likumā noteikto apropriāciju valsts budžeta iestāžu maksas pakalpojumu atlikumu saimnieciskā gada sākumā izmantošanai¹⁰. Palielinot budžeta likumā noteikto apropriāciju, veidojas negatīva ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci. Lai izvērtētu nepieciešamību veidot fiskālā nodrošinājuma rezervi iepriekš minētajam fiskālajam riskam tiek novērtēts, kāds ir maksas

¹⁰ Šo apropriāciju atļauj veikt FDL 7.panta 3.daļa

pakalpojumu atlikums saimnieciskā gada sākumā un kādas ir maksas pakalpojumu atlikuma neto izmaiņas.

Tabula Nr.2.7.1 Budžeta iestāžu maksas pakalpojumu atlikums gada sākumā, milj. euro

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Maksas pakalpojumu atlikums	33,6	36,8	42,6	42,2	40,6	47,0	57,7	65,7	78,7	94,9
Izmaiņas maksas pakalpojumu atlikumos		3,1	5,8	-0,3	-1,6	6,4	10,7	8,0	13,0	16,3

Budžeta iestāžu maksas pakalpojumu atlikums kā arī tā izmaiņas ir attēlotas tabulā Nr. 2.7.1 Budžeta iestāžu maksas pakalpojumu atlikuma dinamika, norāda uz to, ka arī, ja kārtējā gadā tiek palielināta/pārdalīta apropriācija, tomēr tā nav lielāka kā kārtējā gada laikā saņemtie ieņēmumi par sniegtajiem maksas pakalpojumiem, kas netiek izlietoti kārtējā gadā, tas uzlabo vispārējās valdības budžeta bilanci.

Tāpat par fiskālā riska avotu ir uzskatāma programma “Apropriācijas rezerve”, kuru plāno atsevišķi no ministriju vai citu centrālo iestāžu budžetiem. Šajā budžeta programmā plāno līdzekļus projektu uzturēšanas apropriācijas rezervei un neizlietoto asignējumu rezervei, ko ministrijas un centrālās iestādes pieprasa un izmanto MK noteiktajā kārtībā. Gadījumā, ja budžeta programmā “Apropriācijas rezerve” pietrūkst līdzekļu ministriju vai citu centrālo iestāžu pieprasījumu nodrošināšanai, tad finanšu ministram atbilstoši LBFV 9.prim panta 6.daļai ir tiesības budžeta programmu “Apropriācijas rezerve” palielināt, kas tiešā veidā negatīvi ietekmē vispārējās valdības budžeta bilanci. Lai novērtētu fiskālo risku ir apkopota informācija tabulā Nr.2.7.2, kurā atspoguļoti dati par kārtējā gada budžeta likuma programmu “Apropriācijas rezerve” ieplānoto finansējumu, budžeta programmas “Apropriācijas rezerve” palielinājumu, kā arī iepriekšējā gada neizlietotie asignējumi, kurus daļēji ministrijas vai centrālās iestādes var pieprasīt kārtējā gadā MK noteiktajā kārtībā. Tabulā Nr.2.7.2 ir atspoguļoti visi neizlietotie asignējumi, taču atbilstoši LBFV 9.prim panta 4.daļai ministrijas vai centrālās iestādes nepieprasa neizlietoto asignējumu daļu, kas radusies no vienreizējiem prioritārajiem pasākumiem piešķirtā finansējuma un iepriekšējā saimnieciskā gada terminēto vienreizējo pasākumu īstenošanas, kuru mērķis ir sasniegts jau iepriekšējā saimnieciskajā gadā.

Programma “Apropriācijas rezerve” tika palielināta 2021. un 2022.gadā, kas radīja negatīvu ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci, taču tajā pašā laikā ministriju un centrālo iestāžu neizlietotie asignējumi veidoja 638,8 milj. euro un 258,1 milj. euro. Jāatzīmē, ka augstāki neizlietoto asignējumu līmeņi ir novērojami 2020., 2021. un 2022.gadā, kad valdība sniedza atbalstu gan Covid-19 pandēmijas un tās seku pārvarēšanai, gan mājāsaimniecībām un uzņēmumiem, lai ierobežotu ārkārtējo energoresursu cenu pieaugumu, gan bēgļiem no Ukrainas. Tāpēc Deklarācijā programmas “Apropriācijas rezerve” palielinājums 2021.gadā un 2022.gadā tiek salīdzināts ar vidējo neizlietoto asignējumu līmeni 2014.-2019.gadā, kas veidoja 172,8 milj. euro, kas būtiski pārsniedz programmas “Apropriācijas rezerve” palielinājumu. Tādējādi budžetā veidojas situācija, ka papildus budžeta programmas “Apropriācijas rezerve” palielinājums ir zemāks kā ikgadējais ietaupījums neizlietoto asignējumu veidā, nodrošinot vispārējās valdības budžeta bilances uzlabojumu.

Tabula Nr.2.7.2 programma “Apropriācijas rezerve” un neizlietotie asignējumi, milj. euro

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Apropriācijas rezerve budžeta likumā	4,3	1,4	3,8	15,6	14,3	10,0	14,3	14,0	21,0
Apropriācijas rezerves palielināšana	-	-	-	-	-	-	-	19,3	47,3
Neizlietotie asignējumi	109,6	210,9	248,6	330,2	85,1	52,3	171,1	638,8	258,1

Ņemot vērā, ka valsts budžeta iestāžu maksas pakalpojumu atlikumu izmantošana kārtējā gadā radītā negatīvā ietekme ir zemāka kā pozitīvā ietekme no šo atlikumu izveidošanas, kā arī ņemot vērā, ka budžeta programmas “Apropriācijas rezerve” palielinājums vidēji nepārsniedz ietaupījumu, ko rada neizlietoto asignējumu izveide, **fiskālā nodrošinājuma rezerve šim riskam netiek veidota.**

2.8. FISKĀLIE RISKI SAISTĪBĀ AR “BŪVNIKU KARTEĻA” LIETU

2021.gada 30.jūlijā Konkurences padome (turpmāk KP) pieņēma lēmumu Nr.22 “Par pārkāpuma konstatēšanu un naudas soda uzlikšanu” jeb t.s. “būvnieku kartēļa” lietā, konstatējot desmit būvniecības uzņēmumu ilggadēju aizliegtu vienošanos par dalības nosacījumiem publiskajos un privātajos iepirkumos Latvijā. Par īstenoto konkurences tiesību pārkāpumu uzņēmumiem piemērots naudas sods kopumā 16 652 027,40 *euro* apmērā.

KP informēja, ka lietas dalībnieki vienojās gan par privātajiem, gan publiskajiem iepirkumiem, t.sk. ES līdzfinansētajiem iepirkumiem. KP, veicot lietas materiālu analīzi, secināja, ka būvniecības uzņēmumi bija sadalījušies divās grupās, kuras savā starpā centās sadalīt iepirkumus tā, lai starp abām grupām kopējie apjomi pēc summām būtu pēc iespējas līdzīgi. Tostarp sarunās tika apspriests potenciālais iepirkuma uzvarētājs, kam pienāktos konkrētais iepirkums, tāpat piedalīšanās formāli ar “aizsega piedāvājumu” vai tieši otrādi - nepiedalīšanās iepirkumos.

KP izpēti laikā identificēja vismaz 70 no teju 90 pārrunātajiem iepirkumiem, no kuriem lielākā daļa tika noslēgti ar rezultātu par kopējo līgumsummu 686 989 991 *euro* apmērā. Aizliegtas vienošanās rezultātā tika ietekmēta publisko līdzekļu, t.sk. ES fondu līdzekļu taisnīga un tiesiska izlietošana. Iegūtie dati liecina, ka vairāk nekā puse iepirkumu bija tapuši ar ES līdzfinansējumu.

Pastāvot konkurences pārkāpumam, Centrālajai finanšu un līgumu aģentūrai (turpmāk CFLA) ir pienākums piemērot finanšu korekciju, tas ir, atcelt vai samazināt finanšu atbalsta summu ES fondu projektos. Atkarībā no situācijas atbalsta samazinājums būtu 100%, ja pierādīta pasūtītāja iesaiste, vai mazākā apmērā (25% un 10%) – citos gadījumos.

Saskaņā ar EK un nacionālām vadlīnijām¹¹ tiek noteikta 10% finanšu korekcija, ja pretendenti aizliegto vienošanos veikuši bez ES fondu vadības un kontroles sistēmā esošas personas palīdzības vai līgumslēdzējas iestādes palīdzības, un kāds no aizliegtajā vienošanās iesaistītajiem uzņēmumiem noslēdzis konkrēto līgumu vai līgumus.

Savukārt 25% finanšu korekcija tiek piemērota, ja iepirkuma procedūrā piedalās tikai slepenas vienošanās dalībnieki un konkurence tikusi būtiski ierobežota.

Finanšu korekcija 100% apmērā tiek piemērota, ja ES fondu vadības un kontroles sistēmā esoša persona vai līgumslēdzēja iestāde piedalījusies aizliegtās pretendenta vienošanās procesā, sniedzot palīdzību pretendentiem, kas veic aizliegtās vienošanās, un kāds no pretendentiem, kas bijis iesaistīts aizliegtās vienošanās veidošanā, noslēdzis konkrēto līgumu vai līgumus.

Izvērtējot nepieciešamo finanšu korekcijas apmēru attiecībā uz iepirkumos piešķirto ES līdzfinansējumu, CFLA saskaņā ar KP lēmumu ir identificējusi, ka piemērojamas ir finanšu korekcijas 25% un 10% apmērā. Attiecīgi CFLA ir pieņēmusi lēmumus attiecībā uz konkrētajiem projektiem par finanšu korekcijas (publiskā atbalsta samazinājuma/atgūšanas) kopsummā 18 893 728 *euro*, no kuriem 16 487 050 *euro* ir ERAF un 2 406 677 *euro* valsts budžeta finansējums. Jāņem vērā, ka “būvnieku kartēļa” lietā procesā ir aktīvas tiesvedības Administratīvajā apgabaltiesā par KP lēmuma tiesiskumu un pamatotību, kas turpinās arī 2023.gadā. Tiesvedības rezultāts var ietekmēt minētā KP lēmuma, kā arī secīgi CFLA pieņemto finansējuma saņēmējiem nelabvēlīgo lēmumu saturu. Pēc iepriekš minētiem gala lēmumiem CFLA atbilstoši kompetencei ES fondu sistēmā nodrošinās neatbilstoši izmaksātā publiskā atbalsta atgūšanas valsts budžetā procesu.

Atbilstoši veiktajām konsultācijām ar ES statistikas biroju *Eurostat* ieņēmumu korekcija par finansējumu, kam piemērota finanšu korekcija, ir veicama brīdī, kad pieņemts CFLA lēmums (t.i.

¹¹ Vadlīnijas par finanšu korekciju piemērošanu, ziņošanu par ES fondu ieviešanā konstatētajām neatbilstībām, neatbilstoši veikto izdevumu atgūšanu 2014.-2020.gada plānošanas periodā; pieejamas: EK vadlīnijas par akreditācijas procesu (20.11.2014.); 13.EK finanšu korekciju vadlīnijas par iepirkumu pārkāpumiem un to pielikums.

finanšu korekcija ietekmē vēsturiskos budžeta gadus). Ievērojot minēto, riska ietekme vidējā termiņā iespējama tikai gadījumā, ja mainās *Eurostat* viedoklis attiecībā uz uzskaites metodoloģiju, kas tiek novērtēta tuvu nullei. Kā rezultātā fiskālā riska kvantitatīvais novērtējums liecina, ka tam **nav jāveido fiskālā nodrošinājuma rezerve.**

2.9. KAPITĀLS UZ PIEPRASĪJUMU

Fiskālais risks var īstenoties, iestājoties līgumā ar SFI, kurā Latvija ir kapitāla daļu turētāja, noteiktajiem apstākļiem un attiecīgi var tikt pieprasīta kapitāla uz pieprasījumu apmaksa. Ar starptautiskajām institūcijām SFI noslēgto līgumu nosacījumu analīze liecina, ka tie ir salīdzinoši vienkārši un nosaka to, ka organizācija var pieprasīt apmaksāt kapitālu uz pieprasījumu situācijā, kad organizācijas rīcībā nav pietiekami finanšu resursi, lai nodrošinātu institūcijas mērķu izpildi straujas finanšu situācijas pasliktināšanās gadījumos.

Situācija, kad SFI pieprasa neapmaksātā reģistrētā kapitāla apmaksu, pati par sevi nenosaka, ka ir īstenojies fiskālais risks. Gadījumā, ja VK minētā pieprasījuma izpildei aizņemams finanšu resursus virs plānotā aizņēmuma apmēra, neplānota ietekme rodas uz valsts parādu piesaistīto līdzekļu apmēra, kā arī attiecīgi palielinās valsts budžeta izdevumi par valsts parāda vadību.

Būtiskāks fiskālais risks iestājas tajos gadījumos, kad ar kapitālu uz pieprasījumu tiek segti organizācijas SFI finansiālās darbības zaudējumi (piemēram, organizācija SFI noraksta izsniegto aizdevumu) un attiecīgi šāda kapitāla palielināšana tiktu uzskaitīta kā vispārējās valdības budžeta izdevumi, pasliktinot budžeta bilanci.

Valsts iespējamās saistības saskaņā ar pašreiz spēkā esošajiem līgumiem ir apkopotas tabulā Nr.2.9.1.

Tabula Nr.2.9.1 Kapitāls uz pieprasījumu sadalījumā pa starptautiskajām institūcijām SFI

Kapitāls uz pieprasījumu sadalījumā pa SFI			
SFI	Kapitāls uz pieprasījumu*		euro **
	att.valūtas vienībās	Valūta	
Eiropas Padomes Attīstības banka ¹²	11 386 632,00	EUR	11 386 632,00
Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka	23 750 000,00	EUR	23 750 000,00
Eiropas Investīciju banka	243 254 895,00	EUR	243 254 895,00
Daudzpusējā investīciju garantiju aģentūra	1 498 992,00	USD	1 602 422,45
Ziemeļu Investīciju banka	100 532 025,22	EUR	100 532 025,22
Starptautiskā Rekonstrukcijas un attīstības banka (Pasaules Banka)	229 276 166,71	USD	245 096 222,21
Starptautiskais Valūtas fonds	309 082 601,00	XDR	422 206 833,00
Eiropas Stabilitātes mehānisms	1 714 100 000,00	EUR	1 714 100 000,00
Kopā			2 761 929 029,88

* saskaņā ar spēkā esošiem līgumiem

** aprēķinā izmantoti valsts budžeta pieprasījumu 2023.–2025.gadam sagatavošanai izmantojamie ārvalstu valūtu maiņas kursi

Līgumos paredzētā kapitāla uz pieprasījumu kopējā summa ir 2 762 milj. euro.

¹² Atbilstoši MK 15.11.2022 lemtajam Latvijas parakstītā kapitāla daļa Eiropas Padomes Attīstības bankā palielināsies par 9 938 000 euro, bet kopējais kapitāls uz pieprasījumu pieaugs līdz 18 518 509 euro. Atbilstoši Eiropas Padomes Attīstības bankas Pilnvarnieku valdes rosinājumam katrai dalībvalstij būs jāiemaksā četras vienādās ikgadējās daļās atbilstoši dalībvalsts kapitāla daļai no kopējā parakstītā kapitāla apjoma (Latvijai kopā 2 806 491 euro). Pieteikšanās periods paredzēts līdz 2023.gada 31.decembrim. Lēmums par bankas kapitāla palielināšanu stāties spēkā tā kalendārā mēneša beigās, kurā tiks parakstīti vismaz 67% no piedāvātajiem dalības sertifikātiem.

Līdzšinējā pieredze Latvijas dalībā SFI rāda, ka situācija, kad jāveic maksājumu kapitālā uz pieprasījumu, kas palielina deficītu, ir maz ticama. Līdz šim šādu maksājumu nepieciešamība nav bijusi. Jāatzīmē, ka kapitāla uz pieprasījuma jēga ir nodrošināt SFI augstu kredītreitingu, lai varētu no starptautiskajiem finanšu tirgiem piesaistīt lētākus finanšu resursus. Kapitāls uz pieprasījumu darbojas kā pēdējā garantija, ja SFI cieš zaudējumus, ko nav iespējams segt ar pašas SFI uzkrātajām rezervēm.

Balstoties uz VK apkopoto informāciju, uz 2022.gada beigām nav identificēts, ka varētu būt mainījusies Latvijas ieguldījumu vērtība augstāk minētajās SFI. Visu SFI, kurās Latvija ir kapitāldaļu turētāja, 2022.gada pārskati apliecina attiecīgo SFI finanšu stabilitāti. Visas minētās SFI darbojas ar peļņu, izņemot Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banku (ERAB) un Eiropas Stabilitātes mehānismu (ESM), kam konstatēti zaudējumi 2022.gadā – attiecīgi 1,1 mljrd. *euro*¹³ un 60,2 milj. *euro*¹⁴ apmērā, tomēr, pateicoties ERAB un ESM rezervēm un AAA kredītreitingam, to finanšu stabilitāte nav apdraudēta.

Ņemot vērā zemo riska iestāšanās varbūtību, **fiskālo risku nodrošinājuma rezerve šim riskam netiek veidota.**

2.10. VALSTS UN PAŠVALDĪBU KAPITĀLSABIEDRĪBAS

Šī specifiskā fiskālā riska avots attiecas uz kapitālsabiedrībām, kuras ir iekļautas vispārējās valdības sektorā (apakšsektors S130130 “Valsts struktūru kontrolēti un finansēti komersanti” un S130330 “Pašvaldību struktūru kontrolētas un finansētas komercsabiedrības”) ieņēmumu un izdevumu rezultātu un parādu atbilstoši EKS uzskaites metodoloģijai (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – saimnieciskās darbības rezultāts) attiecīgajā pārskata periodā. Valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības tiek iekļautas vispārējās valdības sektorā, ja atbilstoši EKS metodoloģiskajiem kritērijiem tiek konstatēts, ka:

- valsts vai pašvaldības kontrolē komercsabiedrību;
- komercsabiedrība ir ārpus–tirgus ražotājs.

Fiskālais risks iestājas gadījumā, kad saimnieciskās darbības rezultāts pārskata periodā negatīvi novirzās no vispārējās valdības budžeta prognozēs plānotā apmēra, tādējādi pasliktinot vispārējās valdības budžeta bilanci un/vai parādu. Risks iestājas arī gadījumā, ja iepriekš vispārējās valdības sektorā neklasificēta kapitālsabiedrība tiek klasificēta vispārējās valdības sektorā un tās saimnieciskās darbības rezultāts (ņemot vērā konsolidācijas efektus sektora ietvaros) ir negatīvs.

Sagatavojot vispārējās valdības budžeta prognozes, tiek izmantoti aptaujās iegūtie rezultāti un tiek aptaujāti pilnīgi visi centrālajai valdībai pieklasificēti komersanti, bet selektīvi tiek izvēlētas pašvaldībām pieklasificētās komercsabiedrības ar lielāko ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci.

Lai novērstu vispārējās valdības sektorā iekļauto valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību nekontrolētu ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci, likumā “Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2020., 2021. un 2022.gadam”, likumā “Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2021., 2022. un 2023.gadam” un likumā “Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2022., 2023. un 2024.gadam”, kā arī likumā “Par valsts budžetu 2023.gadam un budžeta ietvaru 2023., 2024. un 2025.gadam” ir iekļauts regulējums, kas paredz, ka:

- vispārējās valdības sektorā iekļautās valsts kapitālsabiedrības negatīvā ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci noteiktajos gados drīkst pārsniegt 5 milj. *euro* tikai tad, ja ir saņemta MK piekrišana;
- pašvaldībām ir jāpārvalda to kapitālsabiedrības tā, lai noteiktajos gados konkrētas pašvaldības katras atsevišķās kapitālsabiedrības negatīvā ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci nepārsniegtu 5 milj. *euro*. Negatīvā ietekme var pārsniegt 5 milj. *euro*, ja pašvaldība nodrošina,

¹³ Zaudējumi galvenokārt saistīti ar ERAB investīcijām Ukrainā, Krievijā un Baltkrievijā, ņemot vērā Krievijas uzsāktu agresiju Ukrainā un ERAB darbības pārtraukšanu Krievijā un Baltkrievijā. Kā būtisks faktors jāmin, ka operācijas Ukrainā ir ar paaugstinātu risku.

¹⁴ Zaudējumi lielākoties saistīti ar ienākumu kritumu no finanšu darījumiem, pozīcijas "Finanšu operāciju neto peļņa vai neto zaudējumi" samazinājums par 1,5 mljrd. *euro* līdz negatīviem 1,3 mljrd. *euro* 2022.gadā.

ka tā kopā ar savām vispārējās valdības sektorā iekļautajām kapitālsabiedrībām un citām institūcijām nodrošina neitrālu vai pozitīvu ietekmi vai arī ir saņemta MK piekrišana negatīvās ietekmes pārsniegšanai.

Savukārt attiecībā uz kapitālsabiedrībām, kuras Centrālā statistikas pārvalde (turpmāk CSP) pieklasificē vispārējās valdības sektorā notifikācijas sagatavošanas procesā, ir nošķirami divi gadījumi. Pirmajā gadījumā FM, pamatojoties uz tās rīcībā esošo informāciju par konkrētās kapitālsabiedrības darbību un savu novērtējumu par sabiedrības ietekmi uz vispārējās valdības sektora fiskālajiem rādītājiem, var budžeta ietvara sagatavošanas procesā ietvert kapitālsabiedrības ietekmi fiskālajās prognozēs. Otrajā gadījumā, kad nav bijis iespējams paredzēt kādas kapitālsabiedrības klasificēšanu vispārējās valdības sektorā, tikai tās sabiedrības, kuru saimnieciskās darbības rezultāts (ņemot vērā konsolidācijas efektus sektora ietvaros) ir negatīvs, rada negatīvu fiskālo ietekmi.

Iepriekšminētā riska mazināšanai tiek īstenots aktīvs dialogs ar kompetentajām statistikas iestādēm (t.i. CSP un ES statistikas biroju *Eurostat*), lai iespējamie pieklasificēšanās gadījumi tiktu savlaicīgi apzināti, lai gan ne vienmēr objektīvu iemeslu dēļ tas ir iespējams.

Pašlaik valsts akciju sabiedrība “Latvijas Dzelzceļš” (turpmāk LDz) atbilstoši CSP izveidotajam un uzturētajam institucionālo sektoru klasifikācijas vienību sarakstam ir klasificēts nefinanšu sabiedrību sektorā jeb ārpus vispārējās valdības sektora¹⁵. Tomēr, ņemot vērā, ka lielā daļā citu ES dalībvalstu dzelzceļa infrastruktūras pārvaldītāji ir klasificēti vispārējās valdības sektorā, ES statistikas birojs *Eurostat* sadarbībā ar CSP veic padziļinātu analīzi par LDz, lai pārbaudītu, vai kapitālsabiedrības klasifikācija ārpus vispārējās valdības sektora ir korekta. Pamatojoties uz *Eurostat* metodoloģiju, kas nosaka šādu institūciju klasifikāciju vispārējās valdības sektorā, kā arī, ņemot vērā nozarē pastāvošās kravu apgrozījuma tendences, pastāv būtisks risks, ka LDz klasifikācija var tikt pārskatīta un uzņēmums var tikt klasificēts vispārējās valdības sektorā.

MK 2021.gada 24.augustā izskatīja informatīvo ziņojumu “Fiskālo risku deklarācija” un pieņēma zināšanai tajā sniegto informāciju par fiskālo risku, kas saistīts ar LDz iespējamo pārklassifikāciju vispārējās valdības sektorā. Pamatojoties uz sniegto informāciju, MK noteica LDz pastiprinātu uzraudzību un uzdeva Satiksmes ministrijai saskaņā ar FM pieprasījumu noteiktajā termiņā un apjomā, kas nepieciešams EKS metodoloģijas institucionālo vienību klasificēšanas kritēriju novērtēšanai, sniegt nepieciešamo informāciju un veikt analītiskos aprēķinus (MK 2021.gada 24.augusta sēdes protokollēmuma Nr.57 51.§ 3.punkts).

Sekojoši, pamatojoties uz FM pieprasījumu sniegt novērtējumu par potenciālo ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci LDz pārklassifikācijas gadījumā, Satiksmes ministrija aplēsa fiskālo ietekmi -0,287 milj. *euro* 2024.gadam, -28,491 milj. *euro* 2025.gadam un -12,143 milj. *euro* 2026.gadam. Atbilstoši vērtējumam par fiskālā riska iestāšanās varbūtību, kas novērtēta ar 4 punktiem (koeficients 0,6), fiskālā nodrošinājuma rezerve dotajam riskam jāveido šādā apmērā: 0,172 milj. *euro* 2024.gadam, 17,095 milj. *euro* 2025.gadam un 7,286 milj. *euro* 2026. gadam.

Attīstības finanšu institūcija Altum

Deklarācijas ietvaros, kā īpašu sabiedrību, kas klasificēta vispārējās valdības sektorā, ir jāizdala akciju sabiedrība “Attīstības finanšu institūcija Altum” (turpmāk Altum), jo tajā tiek koncentrēti paaugstināti finanšu riski, lai vienuviet efektīvi izmantotu ierobežotos valsts resursus finanšu instrumentu valsts atbalsta un attīstības programmu īstenošanai.

Altum¹⁶ dibināta 2013.gada 27.decembrī un kā valsts kapitālsabiedrība fokusējas uz uzņēmējdarbības atbalstu ar finanšu instrumentu palīdzību. Altum ir vienota valsts mēroga

¹⁵ LDz meitas uzņēmums AS “LatRailNet” ir klasificēts vispārējās valdības sektorā.

¹⁶ Altum izveide norisinājās divos posmos. Pirmais posms ietvēra Altum, SIA “Latvijas Garantiju aģentūra” (LGA) un VAS “Lauku attīstības fonds” (LAF) kapitāldaļu nodošanu AFI, izveidojot attīstības finanšu institūciju koncernu. Otrajā posmā norisinājās AFI, Altum, LGA un LAF reorganizācija. Šis posms noslēdzās 2015.gada 15.aprīlī, izveidojot vienotu

attīstības finanšu institūcija, kas ar finanšu instrumentiem (aizdevumiem, garantijām, ieguldījumiem riska kapitāla fondos u.c.) nodrošina finansējumu jomās, kuras valsts ir izvirzījusi kā svarīgas un atbalstāmas, un kurās pietiekamā apjomā nav pieejams kredītiestāžu finansējums. Programmu īstenošanai tiek izmantots Latvijas un ES fondu finansējums.

Tabula Nr.2.10.1 Altum plānotā un faktiskā ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci, milj. euro

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Altum ietekme (plāns)	2,269	6,223	4,073	3,798	4,890	9,712	-1,447
Altum ietekme (izpilde)	5,619	3,775	-0,499	9,388	-7,808	5,455	4,076

Lai gan Altum ietekme un tās novirze no plānotā apmēra līdz šim ir bijusi simetriska (skat. Tabulu Nr.2.10.1), negatīvie riski potenciāli var iestāties no Altum administrēto atbalsta programmu puses.

Attiecībā uz Altum realizētajām atbalsta programmām, Altum pirms to ieviešanas aplēs sagaidāmos zaudējumus un izveido segumu zaudējumu kompensēšanai riska seguma rezerves vai portfeļa zaudējumu rezerves speciālā rezerves kapitāla veidā (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – Riska segums) vai iekļauj maksā, ko sedz finanšu instrumenta gala saņēmējs. Aplēses par sagaidāmiem zaudējumiem visas programmas dzīves cikla laikā tiek veiktas izmantojot dažādas pieejas (metodoloģijas) un ciktāl praktiski iespējams specifiskie parametri tiek noteikti ņemot vērā atbalsta programmas veidu un specifiku, t.sk. ņemot vērā programmas mērķus un nosacījumus. Aplēses tiek veiktas uz pieņēmumu pamata, kas ir balstīti uz vēsturiskiem datiem par iepriekš realizētām valsts atbalsta programmām, kas ir īstenotas programmai pielīdzināmās jomās, vai arī vēsturiskiem datiem, kas pieejami publiskās un/vai privātās datu bāzēs pielīdzināmos klientu un projektu segmentos.

Fiskālais risks var iestāties, ja atbalsta programmu faktiskā izpilde būtiski novirzītos no plānotā, kā arī, ja faktiskie atbalsta programmu zaudējumi pārsniegtu aplēstos sagaidāmos zaudējumus. Nav sagaidāms, ka būs nepieciešams Altum palielināt Riska segumu, jo, aplēšot sagaidāmos zaudējumus Altum, kā iepriekš ir minēts, izvēlas un pielieto pieejas, kas vislabāk atbilst konkrētajai programmai, kā arī ievēro piesardzības principu un kur iespējams, piemēro ciklu aptverošu pieeju, kas ietver arī iespējamās krīzes iestāšanos. Programmas īstenošanas laikā Altum var veikt atkārtotu sagaidāmo zaudējumu novērtējumu un, identificējot potenciālu riska līmeņa un sagaidāmo zaudējumu pieaugumu, veikt izmaiņas, kas samazina riska līmeni un zaudējumu apjomu vai arī apturēt programmas turpmāko realizāciju.

2021.gadā tika veikts neatkarīgs riska seguma pietiekamības novērtējums, kuru veica starptautiski atzīta auditorkompānija, kur tika secināts, ka kopumā Altum atbalsta programmām izveidotais Riska segums ir vērtējams kā konservatīvs pie bāzes ekonomiskās attīstības scenārija un pietiekams pie pesimistiskā ekonomiskās attīstības scenārija. Izvērtējuma ietvaros tika veikta arī Altum izmantoto pieeju (metodoloģiju) un specifisko parametru aprēķinu validācija.

Faktiskais atbalsta programmu zaudējumu apjoms nav pārsniedzis aplēsto sagaidāmo zaudējumu apjomu, kā arī, analizējot specifiskos programmu riska līmeni raksturojošos rādītājus (piemēram, ienākumus nenesošo finanšu instrumentu apjoms, saistību nepildīšanas likmes), faktiskie rādītāji nav pārsnieguši rādītājus, kuri tika izmantoti veicot aplēses par sagaidāmiem zaudējumiem.

2022.gada 16.decembrī *Moody's Investors Service* (Moody's) atkārtoti apstiprināja Altum ilgtermiņa kredītreitingu Baa1 ar stabilu perspektīvas vērtējumu. Moody's 2022.gada 21.decembra kredīspējas novērtējums ietver tādus būtiskus kritērijus kā Altum finanšu stabilitāte, spēja segt ar sniegtajiem finanšu instrumentiem saistītos riskus un to radītos zaudējumus. Moody's vērtējumā ir norādīts, lai arī ienākumus nenesošo finanšu instrumentu apjoms saglabājas augsts, Altum rīcībā ir ievērojams riska seguma apjoms, lai segtu uzņemtos riskus. To atspoguļo kapitāla pietiekamības novērtējums, kas ir Aa3 līmenī. Moody's vērtējumā Altum ir augsts kapitāla pietiekamības līmenis, kur viens no būtiskiem faktoriem ir ievērojamais riska seguma apjoms un kapitāla rezerves, lai pat pie pieaugoša garantiju portfeļa, izturētu ieņēmumu svārstības un nodrošinātu tālāku Altum izaugsmi.

Atbilstoši FM novērtējumam MK apstiprināto atbalsta programmu īstenošana ir palielinājusi vispārējās valdības budžeta izdevumus par 31,6 milj. *euro* 2020.gadā un par 8,0 milj. *euro* 2021.gadā, bet 2022.gadam ietekme novērtēta 4,6 milj. *euro* apmērā. Vienlaicīgi jāatzīmē, ka ir uzsākta programma aizdevumiem ar kapitāla atlaidi investīciju projektiem, lai veicinātu komersantu konkurētspēju. Lai gan dotās programmas prognozētā ietekme ievērojami palielina vispārējās valdības izdevumus (9,6 milj. *euro* 2023.gadam, 11,3 milj. *euro* 2024.gadam, 8,7 milj. *euro* 2025.gadam un 7 milj. *euro* 2026.gadam), fiskālā ietekme ir iestrādāta budžeta ietvara fiskālajās prognozēs.

FM turpina padziļināti uzraudzīt Altum darbību un, nepieciešamības gadījumā, ir gatava sniegt priekšlikumus specifisko risku mazināšanai.

Vēsturiskie dati norāda, ka vidējā faktiskā kapitālsabiedrību saimnieciskās darbības ietekme, salīdzinot ar plānoto, laika posmā no 2013.gada līdz 2022.gadam ir bijusi svārstīga, vienlaicīgi identificējams, ka līdz 2018.gadam negatīvās novirzes no plāna gan pēc skaita, gan apmēra ir bijušas novērotas biežāk, nekā pozitīvās novirzes, bet pēdējos gadus vairāk vērojamas pozitīvas novirzes (skat. tabulu Nr.2.10.2). Tomēr jāņem vērā, ka tādi gadījumi, kad vispārējās valdības sektorā tiek klasificēti būtiski ekonomiskie subjekti (piemēram, SIA "Rīgas Satiksme" 2019./2020.gadā), ievērojami palielina novirzes no plānotās vispārējās valdības sektorā klasificēto komercsabiedrību bilances. Tas gan nedod pārlicību, ka šie gadījumi ir sistemātiski un nākotnē ir sagaidāma jaunu komercsabiedrību klasificēšana gadījumi vispārējās valdības sektorā (neskaitot LDz). Vienlaicīgi jāņem vērā, ka, lai gan šādu komercsabiedrību pieklasificēšana pasliktina iepriekšējo gadu izpildi, izstrādājot likumu par valsts budžetu kārtējam gadam un vidēja termiņa budžeta ietvaru, FM ņem vērā attiecīgās komercsabiedrības ietekmi uz budžeta bilanci. Vienlaicīgi likumā par valsts budžetu kārtējam gadam un vidēja termiņa budžeta ietvaru ietvertais pieklasificēto kapitālsabiedrību regulējums, kas ierobežo to neplānotas darbības ietekmi uz budžeta izpildes datiem, ir būtisks elements, kas uzrāda pozitīvu pienesumu dotā riska mazināšanai.

Tabula Nr.2.10.2 Vispārējās valdības sektorā klasificēto komercsabiedrību plānotā un faktiskā ietekme uz budžeta bilanci, milj. *euro**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Vispārējās valdības sektorā klasificēto komercsabiedrību bilance (budžeta plāns)	-69,6	-36,0	-44,6	20,3	33,7	18,9	14,3	-57,1	-46,1	-72,1
Vispārējās valdības sektorā klasificēto komercsabiedrību bilance (izpilde)	-91,9	-50,5	-24,1	19,2	-40,9	-65,4	27,8	33,4	-12,5^	-23,8^
Faktiskās bilances novirze no plāna	-22,2	-14,5	20,6	-1,0	-74,6	-84,4	13,5	90,6	33,6	48,3

*Neskaitot akciju sabiedrības EPT ietekmi.

^saskaņā ar Eurostat 2023.gada aprīļa vispārējās valdības budžeta notifikācijas datiem

2022.gada vispārējās valdības klasificēto komercsabiedrību ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci bija par 48,3 milj. *euro* pozitīvāka kā sākotnēji plānots, galvenokārt ņemot vērā nobīdes AS “Pasažieru vilciens” elektrovilcienu piegādes termiņos.

Lai uzlabotu fiskālā riska vadību, FM ir veikusi analīzi par faktiskās saimnieciskās darbības novirzēm no to prognozētajām vērtībām individuālo komersantu līmenī. Analīze uzrāda, ka attiecībā uz absolūti lielāko daļu kapitālsabiedrību, kuru potenciālā ietekme varētu būt nozīmīga, novirzes individuālo kapitālsabiedrību līmenī uzrāda simetrijas principa ievērošanu.

Ņemot vērā pēdējo gadu tendences, papildu uzraudzības pasākumus un ierobežojumus, kā arī to, ka laika rinda uzrāda simetriskuma principu, dotais risks netiek ietverts fiskālās nodrošinājuma rezerves aprēķinā, izņemot risku, kas saistās ar iespējamo LDz pārklassifikāciju vispārējās valdības sektorā.

2.11. SUPERDIVIDENDES

Maksājumus, kurus komercsabiedrības veic valdībai un/vai pašvaldībai kā akcionāram, parasti dēvē par dividendēm, atsaucoties uz komerc tiesībām un saimnieciskās darbības grāmatvedības uzskaiti. Lielākajā daļā gadījumu šos maksājumus iegrāmato kā īpašuma ienākumus un tie veido vispārējās valdības budžeta ieņēmumus.

Vienlaicīgi, atbilstoši EKS metodoloģijai svarīgi noteikt vai komercsabiedrību veiktie maksājumi var tikt atzīti kā patiesas dividendes un tādējādi tie ir uzskatāmi par vispārējās valdības budžeta ieņēmumiem, vai arī tās ir jāuzskaita kā tā saucamās “superdividendes” un sekojoši tās nevar tikt uzskaitītas kā vispārējās valdības budžeta ieņēmumi.

Saskaņā ar EKS uzskaites principiem par dividendēm var atzīt tikai tos sadalei pieejamos komercsabiedrības ienākumus, kas gūti no saimnieciskās darbības jeb pamatdarbības. Attiecīgi ieņēmumus, kas veidojas no uzkrāto rezervju izmaksas, aktīvu pārdošanas vai pārvērtēšanas uzskaita kā superdividendes.

Dotais fiskālais risks iestājas tajos gadījumos, kad faktiskie ieņēmumi (atbilstoši EKS) par valsts kapitāla izmantošanu (t.i. dividendes) ir mazāki par plānoto apmēru, kā rezultātā tiek radīta negatīva ietekme uz attiecīgā gada vispārējās valdības budžeta bilanci. Lai gan superdividenžu iestāšanās gadījumi ir novērojami ar zināmu regularitāti un to apmēri ir bijuši ļoti svārstīgi (skat. tabulu Nr.2.11.1), ir svarīgi novērtēt vai tie ir tik lieli, lai veidotu prognozēto ieņēmumu iztrūkumu valsts pamatbudžetā. Jāņem vērā, ka gan 2019. un 2020.gadā, gan arī 2022.gadā superdividenžu atzīšanas dēļ faktiskais maksājumu par valsts kapitāla izmantošanu apmērs ir bijis zemāks par plānoto.

Tabula Nr.2.11.1 Maksājumu par valsts kapitāla izmantošanu (dividendes) plānotais apmērs un faktiskā izpilde, milj. *euro*

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Maksājumu par valsts kapitāla izmantošanu (dividendes) plānotais apmērs	-	-	120,6	151,2	154,3	163,0	204,3	196,1	190,6	195,3
Superdividendes**	-5,8	-29,6	-1,7	-0,1	-0,1	-0,5	-85,9	-48,8	-10,0	-33,1
Maksājumu par valsts kapitāla izmantošanu apmērs (izpilde, atskaitot superdividendes)	153,4	102,9	141,0	166,8	154,3	186,1*	158,3	182,5	217,3	177,4
Novirze			+20,4	+15,6	0	+23,1	-46,0	-13,6	+26,7	-17,9

* bez AS “Latvenergo” dividenžu daļas, kas neitralizē vienreizējo kompensāciju 51,7 milj. *euro* apmērā.

** neskaitot ad hoc korekciju.

2019. un 2020.gadā novērotais superdividenžu apmērs galvenokārt attiecas uz AS “Latvenergo” valsts budžetā iemaksātajām dividendēm. Savukārt 2021.gadā superdividendes 10 milj. *euro* apmērā ir

radušās no VAS “Latvijas valsts meži” valsts budžetā iemaksātajiem līdzekļiem, bet 2022.gadā attiecīgi 20 milj. *euro* saistās ar AS “Augstsprieguma tīkls” dividenžu maksājumu un 12 milj. *euro* ietekme saistāma ar AS “Latvenergo” maksājumu valsts budžetā.

Jāatzīmē, ka 2023.gada martā ES statistikas birojs *Eurostat* publicēja *ex-post* konsultācijas materiālu attiecībā uz obligātā iepirkuma shēmas statistisko uzskaiti un tā ietvaros CSP tika ieteikts pārrēķināt AS “Latvenergo” superdividenžu novērtējumu. 2023.gada aprīļa vispārējās valdības budžeta deficīta un parāda notifikācijas laikā CSP veica *ad hoc* korekciju, kas apvieno gan izmaiņas obligātā iepirkuma shēmas uzskaitē, gan izmaiņas superdividenžu apmēra uzskaitē. Paredzams, ka 2023.gada oktobra notifikācijas laikā *ad hoc* korekcijas vietā tiks precizētas patstāvīgas korekcijas, t.sk. tiks mainīta (uzlabosies) superdividenžu korekcija un valsts budžeta dividenžu ieņēmumi par 28 milj. *euro* 2019.gadā, 14 milj. *euro* ik gadu no 2020. līdz 2022.gadam.

Nemot vērā pēdējo gadu tendences, nav iespējams izslēgt turpmāku superdividenžu riska iestāšanos. Tomēr, analizējot lielāko uzņēmumu pēc valsts budžetā iemaksājamo dividenžu apmēra operatīvās darbības pārskatus, prognozējams, ka superdividenžu un attiecīgi budžeta ietvarā plānoto ieņēmumu no dividendēm neizpilde ir zema. Ievērojot, ka vidējā gada fiskālā ietekme, kas ir radusies no iepriekšējo gadu budžeta ieņēmumu pozīcijas neizpildes laika rindā no 2015.gada līdz 2022.gadam veido 8,3 milj. *euro* (pozitīva ietekme, izpilde pārsniedz plānoto), attiecīgi **fiskālo nodrošinājuma rezervi veidot nav nepieciešams.**

2.12. PUBLISKĀS UN PRIVĀTĀS PARTNERĪBAS (T.SK. KONCESIJAS) PROJEKTI

Publiskā un privātā partnerība (turpmāk PPP) ir sadarbības forma starp publisko un privāto sektoru, ar mērķi īstenot nozīmīgus un izmaksu ziņā apjomīgus ekonomiskās un sociālās infrastruktūras projektus. Publiskā partnera ieinteresētību šādas sadarbības formas īstenošanā pamatā balstās uz to, ka privātais partneris varētu sniegt pakalpojumus iedzīvotājiem efektīvāk kā to darītu publiskais partneris, kā arī tas, ka publiskā partnera budžeta izdevumu apmērs tiek sadalīts visā projekta īstenošanas laikā (ne tikai kapitālieguldījumu veikšanas laikā), ļaujot izvairīties no būtiskas ietekmes uz budžetu atsevišķos gados. Lielāko daļu risku un ieguvumu partnerības iepirkuma projektā jāuzņemas privātajam partnerim. Šādi paši principi ir attiecināmi arī uz koncesijas projektiem, bet atšķirībā no partnerības iepirkumu projektiem, kur lielāko daļu no privātā partnera ieņēmumiem veido vispārējās valdības sektora maksājumi par pakalpojumiem, koncesijas gadījumā lielākā daļa ieņēmumu tiek gūta no galalietotājiem (t.i. mājāsaimniecībām, uzņēmumiem u.c.).

EKS metodoloģijā, atbilstoši kurai tiek koriģēti arī Latvijas valsts konsolidētā kopbudžeta radītāji, no statistiskās klasifikācijas aspekta katra PPP (t.sk. koncesijas) projekta gadījumā ir svarīgi noskaidrot, kura partnera – publiskā vai privātā – aktīvu bilancē tiks uzskaitīts konkrētais projekts. Ja atbilstoši risku un ieguvumu sadales analīzei tiek novērtēts, ka projekta aktīvi ir jāuzskaita privātā partnera aktīvu bilancē, tad saglabājās partnerības modeļa pamatprincips, kas ļauj sadalīt vispārējās valdības budžeta izdevumus pakāpeniski projekta īstenošanas laika periodā – attiecīgi ikgadējo maksājumu apmērā, ko publiskais partneris maksā privātajam partnerim par sniegtajiem pakalpojumiem (koncesijas gadījumā var tikt paredzēts, ka visi ieņēmumi tiek saņemti no galalietotājiem un tādējādi publiskā partnera maksājumi netiek paredzēti). Savukārt, ja atbilstoši EKS metodoloģiskajam novērtējumam aktīvus ir nepieciešams uzskaitīt publiskā partnera bilancē, tad situācija būtiski mainās, jo šajā gadījumā salīdzinoši nelielā laika posmā, parasti projekta būvniecības gados, tiks koncentrēts viss ieguldīto kapitālo investīciju fiskālās ietekmes apmērs.

Līdz ar to fiskālais risks šādas sadarbības formas gadījumā var īstenoties situācijā, ja atbilstoši EKS metodoloģijai privātais partneris vairs neuzņemas lielāko daļu ar projekta īstenošanu saistītos riskus (t.i. būvniecības, pieejamības un pieprasījuma riskus, kā arī riskus, kas saistīti ar finansēšanu vai iespējamo galvojumu izsniegšanu u.c.) vai arī negūst ar projekta īstenošanu saistītus ieguvumus, nespēj pildīt iepriekš uzņemtās saistības politisko vai ekonomisko apstākļu dēļ, kā arī maksātnespējas gadījumā. Šajā gadījumā projekta izmaksas var tikt attiecinātas uz vispārējās valdības sektoru, tādējādi būtiski pasliktinot iepriekš plānoto vispārējās valdības budžeta bilanci un parādu.

2009.gada 1.oktobrī stājās spēkā Publiskās un privātās partnerības likums, kas nosaka PPP procesa pamatprincipus. Šī likuma svarīgs elements ir sākotnējā risku vadība, jo tiek izvērtēti projektu finanšu un ekonomiskie aprēķini, kas tiek saskaņoti ar atbildīgajām iestādēm. Vienlaikus uz šī likuma pamata tika izstrādāti MK 2009.gada 20.oktobra noteikumi Nr.1216 „Noteikumi par uzraudzības institūcijas darbību un publiskā partnera vai tā pārstāvja līguma izpildes pārskata sniegšanu”, kas nosaka, ka publiskais partneris vai tā pārstāvis noteiktā termiņā sniedz publiskās un privātās partnerības līguma izpildes pārskatu uzraudzības institūcijai informāciju par projekta ieviešanu, publiskā partnera veiktajiem maksājumiem privātajam partnerim, problēmām projekta ieviešanas laikā. Pēc pārskata saņemšanas uzraudzības institūcija sagatavo atzinumu par konkrēto projektu, izvērtējot veikto būvdarbu vai pakalpojumu atbilstību partnerības iepirkuma un koncesijas līgumam un PPP aktīvu uzskaites nosacījumu ievērošanu, tas ir, vai līgums nerada nevēlamu ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci un parādu.

2016.gadā CSP veica aptauju par līgumiem, kas noslēgti pirms Publiskās un privātās partnerības likuma stāšanās spēkā un atbilstu PPP projektu pazīmēm, lai identificētu potenciāli iepriekš neuzskaitītus PPP projektus (izņemot koncesijas). Šīs aptaujas rezultātā netika iegūta informācija, kas norādītu, ka pastāvētu līdz šim neuzskaitīti partnerības iepirkuma projekti. Tādējādi nav pamata uzskatīt, ka nākotnē varētu tikt atklāts kāds līdz šim neuzskaitīts publiskā partnera aktīvu bilanci attiecināms projekts. Tādējādi iespējams secināt, ka iepriekš neuzskaitītu PPP projektu fiskālā riska iestāšanās varbūtības un ietekmes apmērs ir tuvs nullei.

2021.gada jūlijā tika noslēgts līgums par E67/A7 Rīga-Bauska-Lietuvas robeža (Grenctāle) posma 7,9–25,0 km (Ķekavas apvedceļa) projektēšanu, būvniecību, finansēšanu un uzturēšanu (Ķekavas apvedceļa PPP), kas ir Baltijas valstīs pirmais vērienīgais PPP projekts ceļu būvniecībā. Jāatzīmē, ka pirms līguma parakstīšanas tā projekts tika saskaņots ar ES Statistikas biroju *Eurostat*, nosakot, ka aktīvi ir uzskaitāmi privātā partnera aktīvu bilanci¹⁷. Tādējādi ir novērsti riski, ka projekts varētu negatīvi ietekmēt turpmāko gadu vispārējās valdības budžeta bilanci un parādu.

Tabulā Nr.2.12.1 ir apkopota informācija par divu pašreizējo ārpusbilances PPP projektu maksimālo iespējamo fiskālo ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci un valsts parādu, ja tie pilnā apmērā kādā no attiecīgajiem gadiem tiktu uzskaitīti publiskā partnera bilanci. Tomēr, ņemot vērā, ka fiskālā riska iestāšanās tiek novērtēta tuvāk nullei, šim riskam **fiskālā nodrošinājuma rezerve netiek veidota**.

Tabula Nr.2.12.1 Ārpusbilances publisko un privāto partnerību iespējamā ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci un valsts parādu, milj. euro

PPP projekts	Potenciālā ietekme*									
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Pirmsskolas izglītības iestāžu būvniecība un apsaimniekošana**	5	5	4	4	3	3	2	2	2	1
Ķekavas apvedceļa PPP	-	-	-	-	-	83	122	120	120	120

* Novērtētā ietekme norāda negatīvo fiskālo ietekmi, kas potenciāli rastos, ja projekts pilnā apmērā tiktu attiecināts publiskā partnera bilanci kādā no attiecīgajiem gadiem.

** FM novērtējums.

2.13. ENERĢIJAS PUBLISKAIS TIRGOTĀJS

Obligātā iepirkuma komponente (turpmāk OIK) tika iekļauta rēķinā, ko klienti maksāja par patērēto elektroenerģiju un sistēmas pakalpojumiem. Pienākums iekasēt OIK ieņēmumus no klientiem

¹⁷ Eurostat viedoklis, https://ec.europa.eu/eurostat/documents/1015035/12427511/Latvia_2021-advice.pdf/62ad8817-23f0-53c7-ed94-f10a6d83ce86?t=1625821196085

bija sadales un pārvades sistēmas operatori¹⁸, kas tālāk šos ieņēmumus pārskaitīja sabiedrībai ar ierobežotu atbildību “Enerģijas publiskais tirgotājs” (turpmāk EPT). Vēsturiski OIK apmēru, kuru maksā gala patērētāji, ierobežoja ar atsevišķiem tiesību aktiem, paredzot, ka visu to apjomu, ko nesedz gala lietotāju maksājumi, sedz valsts budžeta līdzfinansējums.

MK 2022.gada 30.augusta sēdē tika izskatīts Ekonomikas ministrijas sagatavotais konceptuālais ziņojums “Kompleksi pasākumi obligātā iepirkuma komponentes problemātikas risināšanai un elektroenerģijas tirgus attīstībai”, un valdība atbalstīja, ka no 2022.gada 1.septembra līdz 2025.gada 31.decembrim OIK vidējā likme tiek noteikta 0 euro/MWh. Vienlaikus MK uzdeva Ekonomikas ministrijai izstrādāt grozījumus Elektroenerģijas tirgus likumā, piedāvājot risinājumu, kura ietvaros obligātā iepirkuma izmaksas gan līdz 2025.gadam, gan turpmāk netiks segtas no Latvijas elektroenerģijas galalietotājiem.

MK 2022.gada 20.decembrī apstiprināja Ekonomikas ministrijas izstrādātos grozījumus Elektroenerģijas tirgus likumā, kas paredz, ka elektroenerģijas lietotājiem turpmāk vairs nebūs jāsedz obligātā iepirkuma izmaksas, t.i. elektroenerģijas rēķinos vairs neparādīsies aile “obligātā iepirkuma komponente”. Šāds risinājums paredzētu, ka EPT darbības nesegtie izdevumi tiktu kompensēti ar valsts budžetā ieskaitāmajām AS “Latvenergo” dividendēm.

Atbilstoši CSP izveidotajam un uzturētajam institucionālo vienību klasifikācijas sarakstam EPT (AS “Latvenergo” meitas sabiedrība) ir klasificēts vispārējās valdības sektorā, turklāt tā administrētās obligātā iepirkuma plūsmas tiek attiecinātas uz vispārējās valdības fiskālajiem rādītājiem. Tādējādi, neskatoties uz obligātā iepirkuma finansēšanas reformu, kas no dotā fiskālā riska izslēdz OIK (t.i. EPT ieņēmumi no elektroenerģijas patērētājiem) svārstību efektu, fiskālais risks saistībā ar EPT citu izdevumu un ieņēmumu novirzēm no plānotā apmērā saglabājas. Tomēr, vienlaicīgi jāatzīmē, ka pēdējos gados (un jo īpaši 2022.gada pirmajā pusgadā saistībā ar augstajām elektroenerģijas cenām *NordPool* biržā) ir ievērojami samazināties obligātā iepirkuma sistēmas dalībnieku skaits. Saskaņā ar Būvniecības valsts kontroles biroja datiem par obligātā iepirkuma atļauju derīguma termiņiem, OIK atbalstu saņemošo koģenerācijas staciju skaits pakāpeniski samazināsies arī turpmāk, tādējādi ievērojami mazinot obligātā iepirkuma kopējās izmaksas, kā arī salīdzinoši ieņēmumus un šo abu rādītāju starpības svārstību absolūto amplitūdu. Šādu norišu kontekstā paredzama fiskālā riska potenciālās ietekmes būtiska mazināšanās.

Obligātā iepirkuma ieņēmumus un izmaksas var ietekmēt gan elektroenerģijas cena *Nordpool* biržā, elektroenerģijas gala patēriņa izmaiņas, gan arī citi riska faktori, t.sk., bet ne tikai obligātā iepirkuma atļauju turpmāka anulēšana vai atjaunošana pārsūdzības tiesā rezultātā u.c.

Atbilstoši pašreizējam juridiskajam regulējumam risku nav iespējams ierobežot citādi kā veicot stingrāku atbalsta saņēmēju uzraudzību un cenšoties veikt pēc iespējas ticamāku prognozēšanu.

Lai veidotu pēc iespējas ticamākas prognozes par pārējo ar obligātā iepirkuma sistēmu saistīto fiskālo risku ietekmi un šos riskus vadītu, tiek uzraudzīti un regulāri apzināti riskus ietekmējošie faktori, uzturēta komunikācija ar iesaistītajām pusēm un uzturēti dažādi aprēķinu modeļi, tomēr riska faktoru ietekmes ierobežošana lielā mērā ir ierobežota.

Tabula Nr.2.13.1 EPT ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci, milj. euro

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022*
Vispārējās valdības sektora klasificēto komercsabiedrību bilance (izpilde)	-91,9	-113,8	-56,8	18,2	-203,1	-56,6	3,3	7,1	4,2	-11,1

18 Atbilstoši MK noteikumiem Nr.262 no 2010.gada 16.marta Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus, 29.punktam – “sistēmas operatori uzskaita to sistēmām pieslēgto galalietotāju – tirgus dalībnieku – elektroenerģijas patēriņam atbilstošo OIK katrā norēķinu periodā, sniedz publiskajam tirgotājam nepieciešamo informāciju norēķinu veikšanai un norēķinās ar publisko tirgotāju par to sistēmām pieslēgto galalietotāju – tirgus dalībnieku – elektroenerģijas patēriņam atbilstošo komponenti.”

t.sk. EPT balance	-	-63,3	-32,8	-1,1	-162,2	+8,9	-24,4	-26,3	+16,7	+12,7
EPT prognoze	-	-	-	-	-	-	-27,1	-14,1	-24,5	+8,8
EPT novirzes no prognozēm	-	-	-	-	-	-	+2,7	-12,2	+41,2	+3,9

* saskaņā ar Eurostat 2023.gada aprīļa vispārējās valdības budžeta notifikācijas datiem

Tikai no 2018.gada EPT ir iekļauts vispārējās valdības sektorā un tikai no šī brīža publisko finanšu aspektā nozīmi iegūst EPT prognozētās un faktiskās bilances atšķirības. Lai gan pašreizējā laika rinda ir salīdzinoši īsa, lai varētu izdarīt pamatotus secinājumus par minētā riska iestāšanos turpmākajos gados, jo īpaši ņemot vērā OIK finansēšanas reformu, pieejamie trīs gadu novērojumi par EPT novirzēm no prognozēm ļauj izvirzīt hipotēzi, ka risks pēc savas būtības ir simetriska rakstura. Šāds secinājums sakrīt ar iepriekšējās deklarācijās izvirzīto apgalvojumu, ka fiskālajam riskam būtu jābūt simetriskam, jo ilgtermiņā cenu un elektroenerģijas lietotāju skaita prognozēm būtu jāģenerē simetriskas novirzes.

Vienlaicīgi deklarācijas ietvaros ir jāaplūko izmaiņas, kas obligātā iepirkuma kontekstā varētu notikt saistībā ar atbalsta turpmāko uzskaiti AS “Latvenergo” TEC-1 un TEC-2.

2017.gadā saskaņā ar 2009.gada 10.marta MK noteikumiem Nr.221 “Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā” (turpmāk MK noteikumi Nr.221) AS “Latvenergo” pieteicās uz vienreizēju maksājumu, kas sastāv no diskontētām trim ceturtdaļām no atlikušajā atbalsta periodā saņemamās garantētās maksas par koģenerācijas elektrostacijā uzstādīto elektrisko jaudu (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – vienreizējs maksājums). Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.221 vienreizējo maksājumu veido divas daļas, par kuru apmēru lemj MK. Pirmā daļa, kas nepārsniedz vienu trešdaļu no kopējā apmēra, tiek izmaksāta komersantam kā kompensācija izmaksas gadā (t.i. “beznosacījuma daļa”) un komersanta grāmatvedības dokumentos ir grāmatojama kā attiecīgā gada ieņēmumi. Atlikusī daļa tiek izmaksāta kā avansa maksājums un komersanta grāmatvedībā ir atzīstama kā ieņēmumi proporcionāli saistību izpildei līdz atbalsta perioda beigām. Avansa maksājuma amortizācija veido ikgadēju ietekmi uz vispārējās valdības budžeta izdevumiem 24 milj. *euro* apmērā (pirms 2018.gada avansa samazinājuma darījuma – 28,6 milj. *euro*), bet AS “Latvenergo” savā grāmatvedības uzskaitē tos atzīst par ikgadējiem ieņēmumiem.

Savukārt nākamajā gadā pēc vienreizējā maksājuma darījuma īstenošanas, MK pieņēma lēmumu, ka 2018.gadā izdevumos jāattiecinā papildu avanss 51,7 milj. *euro* apmērā, proporcionāli šādā apmērā samazinot atlikušā avansa daļu līdz atbalsta perioda beigām (t.i. izmaksātā avansa, kuram ir noteikta nākotnes nosacījumu izpilde, daļas pārvēršana par beznosacījuma kompensāciju AS “Latvenergo” (proportionāli samazinot avansu par laika posmu no 2019.gada 1.janvāra līdz 2028.gada 23.septembrim)).

Kopš 2018.gada darījuma starp CSP un Eurostat notika diskusijas par obligātā iepirkuma ietvaros īstenoto darījumu uzskaiti. 2023.gada martā ES statistikas birojs Eurostat publicēja ex-post konsultācijas materiālu attiecībā uz obligātā iepirkuma shēmas statistisko uzskaiti un tā ietvaros CSP tika ieteikts pārrēķināt AS “Latvenergo” ikgadējā vienreizējā maksājuma amortizējamā avansa daļu, kā rezultātā tā varētu pieaugt par 18,3 milj. *euro* līdz atbalsta perioda beigām. Vienlaicīgi izmaiņas skars arī AS “Latvenergo” superdividenžu aprēķina algoritmu. 2023.gada aprīļa vispārējās valdības budžeta deficīta un parāda notifikācijas laikā CSP veica *ad hoc* korekciju, kas apvieno gan izmaiņas obligātā iepirkuma shēmas uzskaitē, gan izmaiņas superdividenžu apmēra uzskaitē. Paredzams, ka 2023.gada oktobra notifikācijas laikā *ad hoc* korekcijas vietā tiks precizētas patstāvīgas korekcijas, t.sk. tiks mainīta obligātā iepirkuma shēmas uzskaitē un valsts budžeta izdevumi samazināsies par 98,7 milj. *euro* 2017.gadā un 39,7 milj. *euro* 2018. gadā, bet palielināsies par 17,3 milj. *euro* ik gadu no 2019. līdz 2022.gadam.

Ņemot vērā Eurostat oficiālo viedokli un tā ietekmi uz shēmas uzskaiti (fiskālā ietekme ir iestrādāta budžeta ietvara fiskālajās prognozēs) un ka obligātā iepirkuma ietvaros notiek pozitīvas norises, kas 2021.gadā nodrošināja būtiski labāku darbības izpildi, kā arī ievērojot AS “Latvenergo”

darbības rezultātus par 2022.gadu (kas samazina superdividendes iestāšanās risku) un kopējo secinājumu par riska simetriskumu, dotajam riskam **fiskālās nodrošinājumu rezerve netiek veidota.**

2.14. FINANŠU SEKTORS

Globālā finanšu krīze būtiski ietekmēja ES finanšu sistēmas stabilitāti un uzticēšanos tai, kā arī parādīja šādu notikumu negatīvos pārneses efektus uz publiskajām finansēm, kā rezultātā vairākām ES dalībvalstīm, tai skaitā Latvijai nācās lūgt finansiālo palīdzību starptautiskajiem partneriem.

Lai mazinātu iespējamu līdzīgu notikumu atkārtošanos nākotnē, bija nepieciešams veikt būtiskus ES līmeņa uzlabojumus banku darbības regulējumā un uzraudzībā, kā arī mazināt banku sektora un publiskā sektora savstarpējo atkarību.

Tādejādi ES līmenī ir izveidota Banku savienība – uzraudzības un noregulējuma sistēma ar mērķi nodrošināt, ka banku sektors ir drošs un ka kredītiestādes tiek noregulētas, neizmantojot nodokļu maksātāju naudu un radot pēc iespējas mazāku negatīvo ietekmi uz ekonomiku.

Viens no Banku savienības veidojošajiem elementiem ir **Vienotais noregulējuma mehānisms**, kas sastāv no Vienotā noregulējuma valdes un Vienotā noregulējuma fonda. Vienotā noregulējuma fonda mērķis ir nodrošināt papildu atbalstu finansiālās problēmās nonākušu banku reorganizācijai un plānveida noregulējumam, kad banku akcionāru un kreditoru dzēsto prasījumu apmērs nav pietiekams, lai novērstu tās maksātnespēju. Vienotais noregulējuma fonds ir izveidots un tā darbība pilnā apmērā notiks pēc pārejas perioda beigām. Pārejas perioda beigās tam ir jāsasniedz vismaz 1% no visu kredītiestāžu segto noguldījumu summas, t.i. vairāk kā 60 mljrd. *euro*. Lai izvairītos no situācijas, kad kredītiestādes noregulējumam ir nepieciešami līdzekļi no Vienotā noregulējuma fonda, bet iemaksātie līdzekļi nav pietiekami, ir izveidots pagaidu mehānisms – aizdevums Vienotā noregulējuma valdei no valsts budžeta līdzekļiem. Līdz ar to, gadījumā, ja kāda no Latvijas būtiskajām kredītiestādēm nonāks finansiālās grūtībās un Vienotā noregulējuma valde lems, ka šai kredītiestādei ir jāpiemēro noregulējums, bet Vienotajā noregulējuma fondā nebūs pietiekami līdzekļi, tad iztrūkstošo finansējumu Vienotajai noregulējuma valdei aizdos Latvijas Republika. Vienotais noregulējuma fonds tam aizdotos līdzekļus atmaksās, līdz ar to šis aizdevums būs fiskāli neitrāls.

Papildus tiek izveidots pastāvīgs mehānisms situācijai, kad Fondā iemaksātie līdzekļi nav pietiekami viena vai vairāku noregulējumu veikšanai – publiskā atbalsta instruments. 2018.gadā *Euro* samita sanāksmēs tika panākta vienošanās, ka publiskā atbalsta sniedzējs ir Eiropas Stabilitātes mehānisms, sniedzot rekurentu¹⁹ kredītliniju Vienotajam noregulējuma fondam. Savukārt *Euro* grupas iekļaujošā formātā 2020.gada 30.novembra sanāksmes laikā finanšu ministri vienojās par kopīgā atbalsta mehānisma agrīno ieviešanu ne vēlāk kā līdz 2022.gada sākumam. Tomēr deklarācijas izstrādes laikā tas joprojām nebija noticis, jo viena valsts nebija noslēgusi līgumu ratifikācijas procesu.

Sākot ar iepriekšējo deklarāciju finanšu sektora fiskālais risks tiek pārklasificēts uz kvantificējamo risku kategoriju. Tomēr, ņemot vērā, ka Banku savienība ir izveidota ar mērķi mazināt risku, ka banku noregulēšanai būs jāizmanto publiskais finansējums, ar finanšu sektoru saistītie fiskālie riski ir vērtējami kā zemi un līdz ar to pašlaik nav pamata tiem veidot fiskālo nodrošinājuma rezervi.

Kā atsevišķs finanšu sektora elements, kas var veidot fiskālo riskus, ir nodalāms Noguldījumu garantiju fonds (turpmāk NGF). NGF ir izveidots un darbojas, pamatojoties uz Noguldījumu garantiju likumu (turpmāk NGL). NGL stājās spēkā 1998.gada 1.oktobrī un atbilstoši tam jebkuram Latvijas banku un krājaizdevumu sabiedrību klientam tiek nodrošināta atlīdzības izmaksa par visu veidu noguldījumiem visās valūtās līdz 100 000 *euro* katrā bankā vai krājaizdevumu sabiedrībā, ja ir iestājusies šo līdzekļu nepieejamība. Līdzekļu nepieejamība iestājas gadījumos, kad noguldījumu garantiju sistēmas dalībnieks nespēj klientam izmaksāt viņa noguldījumu un Finanšu un kapitāla tirgus komisija (turpmāk FKTK)²⁰ noguldījumu piesaistītājam anulējusi licenci vai tiesa pasludinājusi to par

¹⁹ atjaunojamā kredītlinija.

²⁰ No 2023.gada FKTK ir integrēta Latvijas Bankas struktūrā, kā rezultātā finanšu un kapitāla tirgus uzraudzība un finanšu sektora noregulējums, kā arī finanšu sektora klientu aizsardzība būs Latvijas Bankas uzdevumi.

maksātnespējīgu, vai citā gadījumā, kad FKTK ir konstatējusi, ka noguldījumu piesaistītājs nespēj izmaksāt noguldītājam noguldījumu, un pieņēmusi lēmumu par noguldījumu nepieejamības iestāšanos.

2017.gadā saistībā ar metodoloģiskajām izmaiņām CSP, pamatojoties uz ES statistikas biroja Eurostat ieteikumu, attiecināja NGF darbības plūsmas uz vispārējās valdības sektoru. Izmaiņu rezultātā NGF saņemtie ikgadējie maksājumi no noguldītāju piesaistītāju (t.i. banku un krājaizdevumu sabiedrību) maksājumiem un līdzekļu pārvaldīšanā gūtajiem ienākumiem tiek uzskaitīti kā vispārējās valdības ieņēmumi. Savukārt gadījumos, kuros NGF atzīst neatgūstamās prasības, par attiecīgo summu tiek uzskaitīti vispārējās valdības izdevumi. Tā, piemēram, 2011.gadā saistībā ar Latvijas Krājbankas maksātnespēju un sekojošo likvidāciju ir atzīti neatgūstamie līdzekļi, kas būtiski pasliktināja attiecīgā gada vispārējās valdības budžeta bilanci (sk. tabulu Nr.2.14.1). Savukārt pēdējais šāds gadījums, kad tika atzīti neatgūstami līdzekļi, notika saistībā ar AS "PNB Banka".

2019.gada 16.augustā FKTK padome ar lēmumu Nr.134 konstatēja AS "PNB Banka" noguldījumu nepieejamības iestāšanos. 2021.gada beigās NGF kreditora prasījums pret likvidējamo AS "PNB Banka" bija 262 164 934 *euro* apmērā saistībā ar garantētās atlīdzības izmaksu atbilstoši NGL. Līdz 2021. gada beigām likvidējamās AS "PNB Banka" administrators NGF šo prasījumu bija dzēsis 120 000 000 *euro* apmērā, veidojot nedzēstu prasību 142 164 934 *euro* apmērā. FKTK kā NGF pārvaldītāja 2021.gadā pieņēma lēmumu veidot uzkrājumus par neatgūstamo prasības daļu par izmaksātajām garantētajām atlīdzībām AS "PNB Banka" noguldītājiem. FKTK atbilstoši tās rīcībā esošajai informācijai novērtēja prasību pret AS "PNB Banka" par izmaksātajām garantētajām atlīdzībām atgūstamo vērtību un noteica uzkrājumu 66,5 milj. *euro* apmērā, kas attiecīgi pasliktināja 2021.gada vispārējās valdības budžeta bilanci.

2022.gada 12.decembrī FKTK padome ārkārtas sēdē pieņēma lēmumu apturēt finanšu pakalpojumu sniegšanu Baltic International Bank SE. FKTK atzina Baltic International Bank SE par tādu finanšu iestādi, kas ir nonākusi vai nonāks finanšu grūtībās (angļu valodā – failing or likely to fail) un nolēma neveikt Baltic International Bank SE noregulējumu, proti, neīstenot pasākumus bankas darbības stabilizēšanai. Līdz ar to no 2022.gada 22.decembra garantētā atlīdzība noguldītājiem tiek izmaksāta no NGF līdzekļiem, un plānotais atlīdzību kopapjoms veido 43,7 milj. *euro*. Deklarācijas izstrādes laikā nav saņemta informācija par iespējamu līdzekļu neatgūstamību, un šāda gadījuma iestāšanās varbūtība tiek vērtēta tuvu nullei.

Nepieciešamību veikt garantētās izmaksas no NGF, kā arī prasību par izmaksām neatgūstamību, nav iespējams savlaicīgi prognozēt – ne to iestāšanās varbūtību, ne fiskālo ietekmi – šādi gadījumi notiek reti un pēc savas dabas tie ir vienreizēji neparedzami notikumi, kuru iestāšanās varbūtība un ietekmes apmērs Latvijā saistībā ar finanšu sektora sakārtošanos un makroprudenciālā ietvara uzlabojumiem ir būtiski samazināts. Tādējādi **nav pamatoti šādam riskam veidot fiskālā nodrošinājuma rezervi**. Vienlaicīgi gadījumos, kad iestājas noguldījumu nepieejamība un tiek izmaksāti līdzekļi no NGF, fiskālo risku vadības ietvaros būtu jāveic padziļināta analīze par potenciālajiem riskiem un to mazināšanas pasākumiem, ņemot vērā pieredzi, kas gūta no iepriekšējiem garantēto atlīdzību izmaksu gadījumiem.

Vienlaicīgi jāatzīmē, ka līdzekļu nepietiekamības gadījumā NGF garantēto atlīdzību izmaksām saskaņā ar NGL Latvijas Banka var aizņemties Latvijas, ES vai ārvalstu finanšu tirgos vai no citas dalībvalsts NGF. Ja līdzekļus nav iespējams piesaistīt, tad aizdevumu pēc Latvijas Bankas pieprasījuma nodrošina kredītiestādes, kas ir NGF dalībnieces. Savukārt, ja, veicot minētās darbības, līdzekļus nav izdevies piesaistīt, tad nepieciešamo finansējumu piešķir apropriācijas kārtībā vai aizdevuma veidā no valsts budžeta līdzekļiem. Deklarācijas izstrādes brīdī NGF bija pieejami līdzekļi visu aktuālo izmaksu gadījumiem, kā arī pastāvēja nozīmīga finanšu rezerve²¹.

Papildus iepriekš minētajam riskam, fiskālais risks var rasties no faktiskā NGF ieņēmumu novirzēm no to plānotajām vērtībām. Tā kā fiskālajās prognozēs NGF plūsmas tiek integrētas tikai no 2018.gada datu laika rinda nav pietiekami reprezentatīva, lai varētu izdarīt pārliecinošus secinājumus

²¹ Informācija par NGF bilanci un pieejamajiem resursiem ir pieejama Latvijas Bankas tīmekļa vietnē - <https://www.bank.lv/darbibas-jomas/klientu-aizsardziba/kompensaciju-izmaksas-sistemas/noguldijumu-garantiju-fonds>

par to. Vienlaicīgi faktisko ieņēmumu novirzēm no to prognozētajām vērtībām vajadzētu uzrādīt simetriskuma principu līdzvērtīgi kā tas ir citu fiskālo risku gadījumā.

Tabula Nr.2.14.1 NGF ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci, milj. euro

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ietekme	25,6	29,9	29,5	35,2	-133,0	40,5	31,7	34,5

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022*
Ietekme	27,5	15,6	16,7	14,1	13,5	18,3	-47,3	21,8
Prognose	-	-	-	16,0	15,5	18,9	16,9	19,9
Novirze	-	-	-	-1,9	-2,0	-0,6	-64,2	+1,9

**saskaņā ar Eurostat 2023.gada aprīļa vispārējās valdības budžeta notifikācijas datiem*

2021. gada faktisko ieņēmumu novirze no to prognozētās vērtības skaidrojama ar NGF pieņemto lēmumu veidot uzkrājumus 66,5 milj. euro apmērā par neatgūstamo prasības daļu par izmaksātajām garantētajām atlīdzībām AS "PNB Banka" noguldītājiem.

Ievērojot minēto, riskus, kas saistīti ar NGF ir jāturpina padziļināti analizēt, bet tam pašreiz **netiek veidota fiskālā nodrošinājuma rezerve.**

3. NEKVANTIFICĒJAMIE FISKĀLIE RISKI

3.1. STARPTAUTISKO TIESU UN SATVERSMES TIESAS SPRIEDUMU IZPILDE

Fiskālā riska avots šajā gadījumā ir tiesas procesa rezultāts, kas ir saistīts ar valsts budžeta izdevumu pieaugumu un līdz ar to pasliktina vispārējās valdības budžeta bilanci. Tomēr vēsturiskā pieredze liecina, ka atsevišķos gadījumos EK šos izdevumus uzskata par vienreizējiem pasākumiem, kas līdz ar to ietekmē vispārējās valdības nominālo budžeta bilanci, bet neietekmē vispārējās valdības strukturālo budžeta bilanci. Tiesvedības procesi skar atšķirīgus jautājumus, tāpēc to vienota uzskaitē ir grūti īstenojama. Vienlaikus šim specifisko risku kopumam nevar novērtēt iestāšanās varbūtību un fiskālo ietekmi, to var mēģināt novērtēt tikai atsevišķiem tiesvedības procesiem.

Saistībā ar tiesvedībām **ES Tiesā** norādāms, ka ES Tiesa var pieņemt divu veidu spriedumus, t.i., vienā gadījumā ES Tiesa ar pirmo spriedumu paredz finansiālas sankcijas. Tas tā ir gadījumā, ja laicīgi nav pārņemta ES direktīva. Savukārt otrajā gadījumā ES Tiesa pieņem spriedumu, ar kuru tiek konstatēts pārkāpums (strīds pēc būtības – LV nacionālā normatīvā regulējuma atbilstību ES tiesībām) un tikai tad, ja šis spriedums, ar kuru konstatēts pārkāpums, netiek novērsts, ES Tiesa pieņem otru spriedumu, ar kuru nosaka finansiālas sankcijas.

Tieslietu ministrija par visām pārkāpuma procedūrām, iespējamām tiesvedībām un to sekām informē MK – atbilstoši MK 2011.gada 12.jūlija noteikumu Nr.550 „Noteikumi par institūciju sadarbību Līguma par ES darbību pārkāpuma procedūras ietvaros un pirms pārkāpuma procedūras ierosināšanas” 6.2.apakšpunktā noteiktajam šādu informāciju Tieslietu ministrija iesniedz MK divas reizes gadā. 2021.gada 25.februārī MK tika izskatīts informatīvais ziņojums "Par Latvijas kā Eiropas Savienības dalībvalsts saistību izpildi līdz 2022.gada 31.oktobrim un par ierosinātajām (turpinātajām) pārkāpuma procedūru lietām pret Latviju laika periodā līdz 2022.gada 30.aprīlim", kurā ir izvērstā analīze par pārkāpuma procedūrām, kas ierosinātas pret Latviju un norādīti riski iespējamībai atsevišķām pārkāpuma procedūrām turpināties tiesvedības stadijā ES Tiesā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir starptautiska tiesa, kas skata fizisku vai juridisku personu vai, atsevišķos gadījumos, valstu iesniegumus, ja valsts ir pārkāpusi Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijā noteiktās tiesības. Latvijā Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencija ir spēkā kopš 1997.gada 27.jūnija. Tabulā Nr.3.1.1 ir apkopots piešķirtais finansējums Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu izpildei laika periodā no 2006. līdz 2022.gadam, kas norāda, ka piešķirtā finansējuma apjoms tiesas spriedumu izpildei pa gadiem ir atšķirīgs. Finansējums tiesu spriedumu izpildei tiek piešķirts no ieplānotā finansējuma budžeta programmā "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem", kas nepasliktina vispārējās valdības budžeta bilanci.

**Tabula Nr.3.1.1 Piešķirtais finansējums Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu izpildei
2006. – 2022.gadā, euro**

Gads	Piešķirtais finansējums	Tiesas spriedumu skaits*
2006	25 418	5
2007	45 991	7
2008	42 798	16
2009	91 512	13
2010	56 961	10
2011	102 181	10
2012	48 006	6
2013	112 513	15
2014	1 306 073	13
2015	93 597	14
2016	34 246	9
2017	147 184	13
2018	15 910	3
2019	9 763	3

2020	20 504	6
2021	17 532	4
2022	44 563	3

* Tiesas spriedumu skaits var atšķirties no rīkojumu skaita, jo dažos rīkojumos iekļauti vairāki pieprasījumi

Satversmes tiesa ir neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietas par likumu un citu normatīvo aktu atbilstību Satversmei, kā arī citas ar likumu tās kompetencē nodotās lietas. Satversmes tiesas spriedumam, ar kuru tiek atzīta par spēkā neesošu tiesību norma vai tiesību akts, var būt ietekme uz budžetu, ja grozījumi tiesību aktos ietekmē kādas grupas tiesību apjomu, ko tās var saņemt no valsts. Satversmes tiesas praksē daudzkārt bija princips, ka attiecībā uz pieteicēju prettiesiskā tiesību norma tiek atzīta par spēkā neesošu ar atpakaļejošu datumu (tātad uz pieteicēju prettiesiskā norma nav piemērojama), tajā pašā laikā attiecībā uz citām personām tiesību norma var tikt atzīta par spēkā neesošu gan no sprieduma spēkā stāšanās, gan ar atpakaļejošu datumu vai no kāda cita tiesas noteikta datuma nākotnē, vadoties no lietas materiāliem. Piemēram, Satversmes tiesa 2010.gadā atzina Prokuroru izdienes pensiju likuma pārejas noteikumu 8.punktu²² par neatbilstošu Satversmei un spēkā neesošu no pieņemšanas brīža. Vienlaikus Satversmes tiesa nolēma, ka jāizstrādā kārtība, kādā atlīdzināmi ieturējumi, kas veikti, pamatojoties uz normatīvā akta 8.punktu, jo tūlītēja sprieduma izpilde varētu radīt nelabvēlīgas sekas visai sabiedrībai. Ja Satversmes tiesa neizlemtu ar šā sprieduma izpildi saistītos jautājumus, proti, nenoteiktu brīdi, kad apstrīdētā norma zaudē savu spēku, tad veidotos tāda situācija, kas varētu apdraudēt valsts budžeta stabilitāti, turklāt rastos neskaidrība par to, kad tieši uzsākama, cik ilgi un kādā kārtībā veicama uz apstrīdētās normas pamata ieturētās pensijas daļas izmaksāšana.

Līdz ar to Satversmes tiesa, pieņemot spriedumu, apzinās un vērtē, ka tiesību normas atzīšana par spēkā neesošu rada ietekmi uz budžetu, sabiedrību un administratīvajām procedūrām, tāpēc spriedumā arī norāda „pāreju” uz jauno regulējumu. Tabulā Nr.3.1.2 ir apkopots piešķirtais finansējums no budžeta programmas “Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem” Satversmes tiesas spriedumu izpildei, kas norāda, ka 10 gadu laikā tikai atsevišķos gados ir bijuši tiesas spriedumu izpildes gadījumi. Ja fiskālā ietekme ir neliela, finansējums tiesu spriedumu izpildei tiek piešķirts no budžeta programmas "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem", kas nepasliktina vispārējās valdības budžeta bilanci. Pēdējo reizi šāda nepieciešamība bija 2012.gadā. Šajā gadījumā tas nav uzskatāms par fiskālo risku šīs deklarācijas izpratnē.

Tabula Nr.3.1.2 Piešķirtais finansējums Satversmes tiesu spriedumu izpildei, euro

Gads	Piešķirtais finansējums	Tiesas spriedumu skaits
2006	227 372	1
2009	3 780 529	2
2010	565 954	3
2012	44 618	1

Fiskālais risks ir saistīts ar tādiem Satversmes tiesas spriedumiem, kam ir būtiska fiskālā ietekme un to nevar segt no budžeta programmas "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem". Tomēr, kā tika atzīmēts iepriekš, parasti Satversmes tiesa dod iespēju valstij sagatavoties papildu izdevumu nodrošināšanai. Tādā gadījumā tos iespējams plānot nākamajā budžeta ietvarā. Piemēram, 2021., 2022. un 2023.gadam tika ieplānots finansējums Satversmes tiesas spriedumu izpildei labklājības jomā. Arī šajā gadījumā tas nav fiskālais risks. Fiskālais risks būtu vienīgi tajā gadījumā, ja Satversmes tiesas spriedums izraisītu nekavējošu nepieciešamību segt fiskāli nozīmīgus izdevumus. Pašlaik nav identificēti gadījumi, kur šāds fiskālais risks būtu materializējies.

²² "No 2009.gada 1.jūlija līdz 2012.gada 31.decembrim izdienes pensijas saņēmējam, kurš 2009.gada 1.jūlijā ir obligāti sociāli apdrošinātā persona (darba ņēmējs vai pašnodarbinātais), izdienes pensiju pārrēķina un samazina par 70% no aprēķinātā izdienes pensijas apmēra. Izdienes pensijas apmērs atjaunojams ar tā mēneša pirmo datumu, kas seko mēnesim, kurā zaudēts obligāti sociāli apdrošinātās personas statuss."

Kopumā fiskālajam riskam par starptautisko tiesu un Satversmes tiesas spriedumu izpildi papildu nepieciešamo pasākumu ietvaros fiskālā riska seku mazināšanai ir svarīgi veikt savlaicīgu analīzi par tiesvedībām, vērtējot valstij nelabvēlīga lēmuma iespējamību un fiskālo ietekmi.

3.2. FISKĀLIE RISKI SAISTĪBĀ AR VALSTS LĪDZDALĪBU AIRBALTIC

Akciju sabiedrība “Air Baltic Corporation” (turpmāk airBaltic) galvenā akcionāre ir Latvijas valsts ar 97,97% akciju, bet citiem akcionāriem pieder 2,03%. 2020.gada sākumā līdz lēmumu par pamatkapitāla palielināšanu pieņemšanai airBaltic Latvijas valstij piederēja 80,05% akciju. Valsts turpina būt galvenais airBaltic akcionārs, lai nodrošinātu tautsaimniecībai nozīmīgās aviokompānijas turpmāku attīstību, kura tiek īstenota saskaņā ar airBaltic biznesa plānu. airBaltic ir iesaistīts aviācijas nozares politikas īstenošanā, nodrošina savienojamību starp Baltijas valstīm un pasauli, kā arī sniedz pozitīvu ieguldījumu ekonomikā.

Aviosabiedrības darbības turpināšanai vēsturiski valsts ir sniegusi būtisku finansiālu atbalstu ieguldījumu pamatkapitālā un aizdevumu formā. Ņemot vērā, ka aviosabiedrība ir nozīmīgs uzņēmums Latvijas ekonomikā, apstiprinātie lēmumi par finanšu atbalstu ir bijuši pieņemti, lai risinātu noteikta perioda izaicinājumus, kad privātie investori visticamāk būtu spiesti pieņemt atšķirīgus lēmumus.

Ņemot vērā iepriekš minēto, pastāv divas iespējas, kā uzskaitīt vispārējās valdības sektora institūciju ieguldījumus publisko kapitālsabiedrību pamatkapitālā atbilstoši EKS metodoloģijai, kas savukārt izšķir šī ieguldījuma ietekmi uz vispārējās valdības sektora fiskālajiem rādītājiem. Gadījumos, kad valsts vai pašvaldības mērķis ieguldījuma veikšanai ir līdzīgs privātā investora motivācijai, proti, ieguldīt līdzekļus un saņemt par tiem līdzvērtīgus finanšu aktīvus, kas nākotnē ar zināmu varbūtību nodrošina riskam atbilstošu atdevi (dividenžu, procenta ieņēmumu vai kapitāla pieauguma veidā), tad kapitāla palielināšana var tikt uzskaitīta par finanšu darījumu, kam nav negatīvas ietekmes uz vispārējās valdības budžeta bilanci (t.i. ieguldījums netiek atzīts par izdevumiem). Savukārt, ja valsts motivācija, veicot ieguldījumu ir pamatota ar citiem argumentiem (pamatā publisko mērķu sasniegšanu), kas nenodrošina ne vien pienācīgu atdevi pret uzņemto risku, bet bieži vien nespēj pat garantēt ieguldītā kapitāla vērtības saglabāšanu, tad ieguldījums tiek uzskaitīts kā izdevumi, pasliktinot budžeta bilanci.

Tabula Nr.3.2.1 Ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci no ieguldījumiem airBaltic (2010.-2022.gads), milj. euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016-2019	2020	2021	2022
Ietekme	22,1	81,9	12,8	14,2	9,1	9,0	-*	250,0	45,0	45,0

* valsts ieguldījums 80 milj. euro 2016.gadā uzskaitīts kā finanšu darījums

Apskatot datus par ieguldījumu airBaltic uzskaiti (sk. tabulu Nr.3.2.1), redzams, ka valsts atbalsts ir ticis norakstīts izdevumos, izņemot laika periodā no 2016. līdz 2019.gadam. Jāatzīmē, ka 2016.gadā tika īstenota airBaltic pamatkapitāla palielināšana, kurā valsts nodrošināja 80 milj. euro. Ņemot vērā, ka minētajā darījumā tika piesaistīts privātais investors uz vienlīdzīgiem nosacījumiem ar valsti, norādot uz privātā investora principa ievērošanu, ieguldījums tika atzīts kā finanšu darījums. Turpmākie ieguldījumi 2020.-2022.gadā ir saistīti ar Covid-19 pandēmijas izraisītajām sekām uz pasaules ekonomiku un jo īpaši avio nozari. Aviokompānijas visā pasaulē saskarās ar nepieciešamību piesaistīt papildu finanšu resursus, lai varētu pārciest pandēmijas negatīvās sekas uz to darbību. Attiecīgi arī Latvijā tika izlemts sniegt krīzes pārvarēšanas finanšu atbalstu, lai nodrošinātu airBaltic dzīvotspēju²³.

²³ Ar Valsts kontroles revīzijas rezultātiem par Satiksmes ministrijas ieguldīto līdzekļu pamatotību un faktisko izlietojumu iespējams iepazīties, atverot elektronisko adresi: [Ieguldījumi Satiksmes ministrijas aviācijas nozares kapitālsabiedrībās Covid-19 krīzes seku mazināšanai \(lrvk.gov.lv\)](https://www.lrvk.gov.lv)

Pamatojoties uz EK lēmumu par rekapitalizācijas rezultātā iegūtās Covid-19 valsts līdzdalības izbeigšanu, 2021.gada 11.februārī MK pieņēma zināšanai informatīvo ziņojumu “*Par stratēģiju airBaltic rekapitalizācijas rezultātā iegūtās valsts līdzdalības izbeigšanai*”, kas paredz starptautiskas investīciju bankas piesaisti ar mērķi atbalstīt airBaltic sagatavošanu sākotnējā publiskā piedāvājuma (*Initial public offering* - angļu val., jeb IPO) izteikšanai, kas tiek plānots līdz 2024.gada novembrim, atbilstoši MK iepriekš prezentētam laika grafikam IPO procesa organizēšanai. Kopsavilkuma informācija par dotā procesa virzību un airBaltic situāciju tiek sniegta regulārajos ziņojumos MK.

Deklarācijas sagatavošanas laikā nav pieejama informācija, kas norādītu uz nepieciešamību sniegt turpmāku valsts atbalstu, lai nodrošinātu airBaltic darbību un maksātspēju. Tomēr, ņemot vērā pastāvošo lielo nenoteiktību saistībā ar ģeopolitiskās situācijas attīstību, nepieciešamību veikt turpmākus valsts ieguldījumus kapitālsabiedrībā nevar izslēgt. Vienlaicīgi šādu ieguldījumu apmēru un to iestāšanās varbūtību nav iespējams noteikt ar pietiekamu precizitāti, kā rezultātā dotais risks ir atzīstams par nekvantificējamu un tam **netiek veidota fiskālā nodrošinājuma rezerve.**

4. EKONOMIKAS ŠOKU TRANSMISIJAS KANĀLI UZ VALSTS FISKĀLAJIEM RĀDĪTĀJIEM UN PARĀDA ILGTSPĒJA

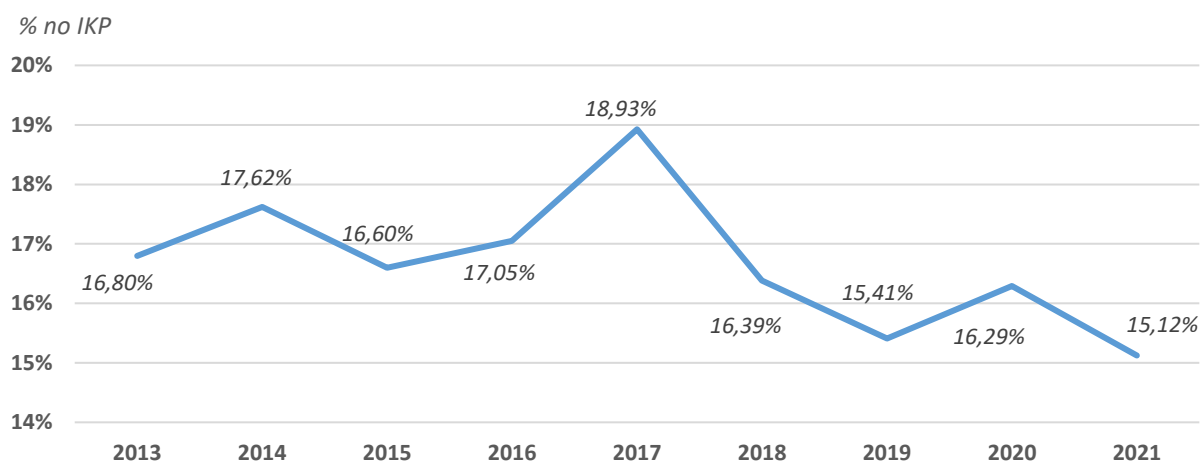
Ekonomikas šoku izraisītā negatīvā ietekme uz fiskālajiem rādītājiem, ja tie ir prognozēti un ņemti vērā, izstrādājot attiecīgā gada valsts budžetu, nav fiskālais risks. Fiskālais risks nav arī ekonomikas šoka izraisītā negatīvā ietekme uz fiskālajiem rādītājiem, ja tā nav prognozēta, bet ir aktivizēta FDL 12.pantā noteiktā izņēmuma klauzula (šajā gadījumā fiskālo rādītāju noteiktās vērtības nav saistošas). Tomēr ekonomikas šoki izraisa būtisku negatīvu ietekmi uz valsts fiskālajiem rādītājiem un optimālai fiskālai politikai būtu šī ietekme, kur iespējams, jāmazina. Valsts publisko finanšu sistēma būtu jāveido pēc iespējas noturīgāku pret ekonomikas šokiem. Tāpēc, lai arī šie aspekti nav tieši saistīti ar fiskālajiem riskiem tajā nozīmē, kā tas noteikts valsts fiskālās disciplīnas tiesiskajā regulējumā, deklarācijā tiek iekļauta arī informācija par to, kā ekonomikas šoki var ietekmēt fiskālos rādītājus (transmisijas kanāli). Šajā deklarācijā ir iekļauta informācija par valsts ekspozīciju uz komercsabiedrībām, garantiju ekspozīciju un ekonomikas šoku ietekmi uz valsts parādu. Atsevišķi tiek skatīta arī ilgtermiņa parāda ilgtspēja, kas nav fiskālais risks šīs deklarācijas izpratnē, taču parāda ilgtspējai ir būtiska ietekme uz publisko finanšu stabilitāti.

4.1. VALSTS KAPITĀLSABIEDRĪBAS, KURAS NAV PIEKLASIFICĒTAS S.13 SEKTORAM

Covid-19 pandēmija un Krievijas uzsāktā kara pret Ukrainu sekas atkārtoti iezīmēja tendenci, kas netika novērota gandrīz dekādi kopš globālās finanšu un ekonomiskās krīzes – līdztekus atbalsta pasākumiem finanšu instrumentu formā, būtisks atbalsts publiskā sektora uzņēmumiem tika sniegts tās re-kapitalizējot vai sniedzot budžeta dotācijas, lai sekmētu biznesa saglabāšanu, likviditātes nodrošināšanu un ļautu kompānijām turpināt saistību izpildi pret kreditoriem. Valsts atbalstu periodā no 2020. līdz 2022.gadam saņēma AS “Air Baltic Corporation”, VAS “Latvijas gaisa satiksme”, VAS “Starptautiskā lidosta Rīga” un VAS “Latvijas dzelzceļš”, tai skaitā minētā laika periodā komercsabiedrības saņēma izņēmuma gadījuma atbalstu Covid-19 pandēmijas radīto zaudējumu kompensācijai un ekonomiskās krīzes pārvarēšanai, balstoties uz 2020.gada 19.martā pieņemto paziņojumu “Pagaidu regulējums valsts atbalsta pasākumiem, ar ko atbalsta ekonomiku pašreizējā Covid-19 uzliesmojuma situācijā”, kas vēlāk tika vairākas reizes grozīts.

Tabula Nr.4.1.1 Valsts sniegtais atbalsts publiskā sektora komercsabiedrībām 2020.-2022.gadā, milj. euro (ieguldījums kapitālā/dotācija)

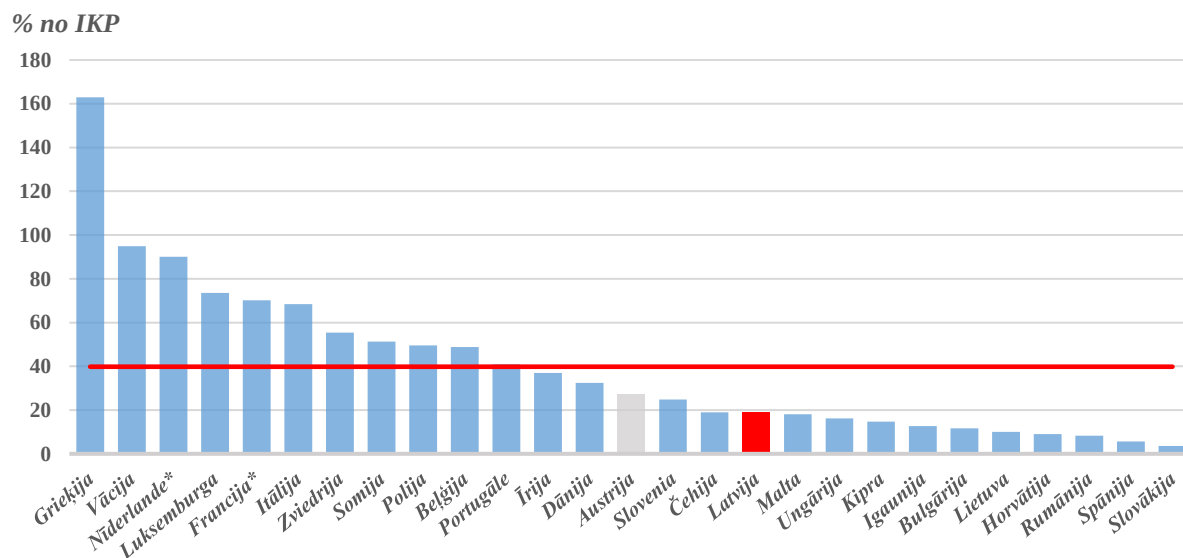
	2020	2021	2022
AS “Air Baltic Corporation”	250,0	45,0	45,0
VAS “Latvijas gaisa satiksme”	6,0	0,0	0,0
VAS “Starptautiskā lidosta “Rīga””	0,0	35,2	0,0
VAS “Latvijas dzelzceļš”	59,6	14,2	48,1

4.1.2.attēls. Vispārējā valdības sektora līdzdalības vērtība publiskā sektora komercsabiedrību kapitālā no 2013. līdz 2021.gadam (% no IKP).

Atbilstoši FM apkopotajiem datiem, kas tiek apkopoti atbilstoši Padomes Direktīvai 2011/85/ES (2011.gada 8.novembris) par prasībām dalībvalstu budžeta struktūrām, var secināt, ka vispārējās valdības sektora līdzdalība publiskā sektora komercsabiedrībās ir pamatā stabila līdz 2017.gadam un pēc 2018.gada.

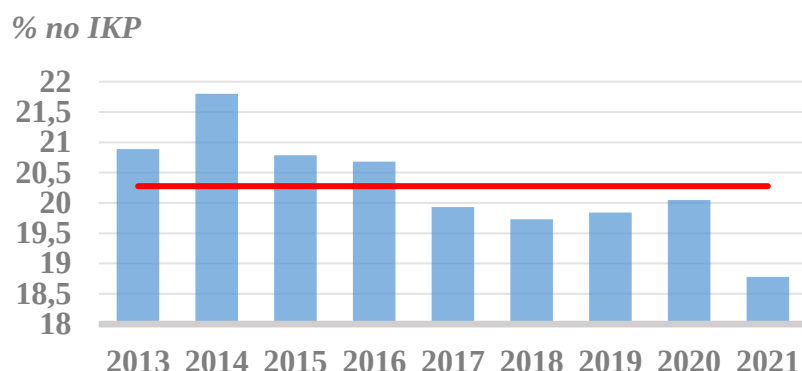
Tātad kopumā var secināt, ka vispārējās valdības sektora ekspozīcija attiecībā uz publiskā sektora kapitālsabiedrībām ir svārstīga laikā, bet svārstību koridors ir noteiktās robežās, un nenorāda uz būtisku riska pieaugumu.

4.1.3.attēls. Vispārējās valdības kontrolēto publisko kapitālsabiedrību (ārpus S.13) kopējais saistību apmērs 2021.gadā (* - 2020.gadā), % no IKP. Avots: Eurostat

Starpvalstu salīdzinājumam tiek izmantoti Eurostat dati par vispārējās valdības kontrolēto publisko kapitālsabiedrību (ārpus S.13) kopējo saistību apmēru, kas varētu pat precīzāk atspoguļot potenciālo ietekmes lielumu tādiem gadījumiem, kad valdībai būtu jāpārņem kapitālsabiedrību uzņemto saistību izpilde. Kā redzams 4.1.3 attēlā, Latvija, mērot minēto kapitālsabiedrību saistību apmēru, atrodas zem ES dalībvalstu mediānas (4.1.3 attēlā pelēkā krāsā iekrāsota kolonna, kas atbilst Austrijas rādītājam) un vidējā rādītāja (4.1.3 attēlā atspoguļotā sarkanā līnija), vienlaicīgi jāatzīmē, ka šis rādītājs Latvijai ir bijis salīdzinoši stabils ilgstošā laika periodā, svārstoties pie 20% no IKP atzīmes,

kā redzams 4.1.4 attēlā. Rādītāja vērtības samazinājums 2021.gadā ir skaidrojams ar IKP ievērojamu pieaugumu.

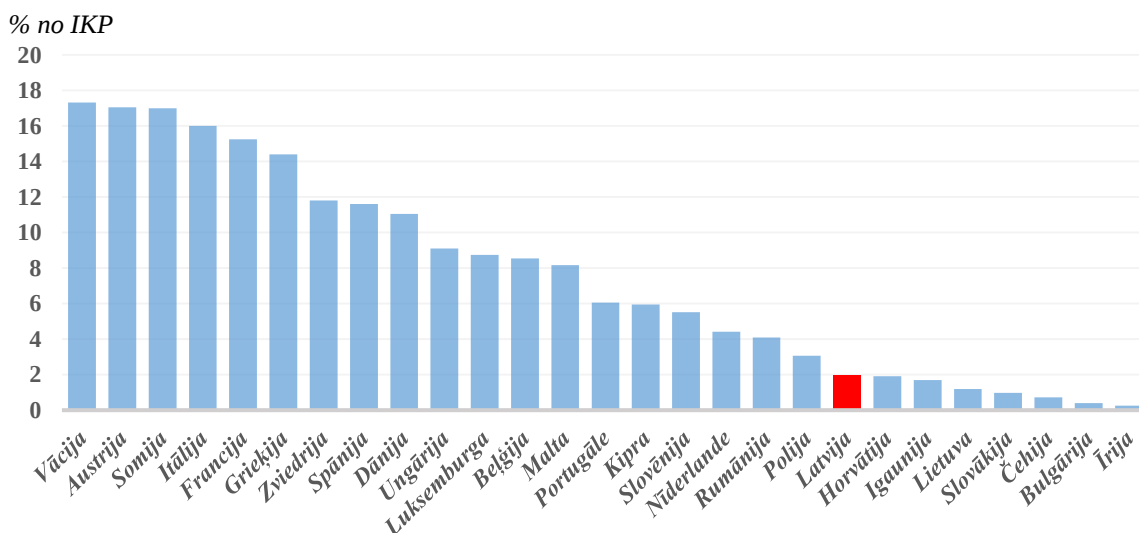

4.1.4.attēls. Vispārējās valdības kontrolēto publisko kapitālsabiedrību (ārpus S.13) kopējais saistību apmērs no 2013. līdz 2021.gadam, % no IKP. Avots: Eurostat

4.2. VISPĀRĒJĀS VALDĪBAS SEKTORA GALVOJUMI

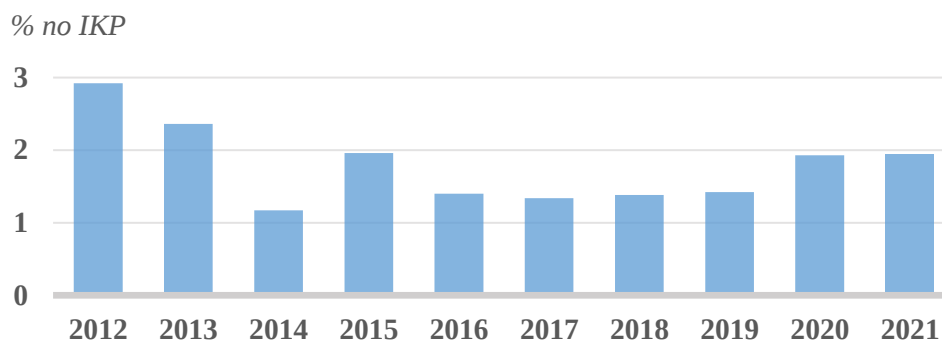
Vēl viena valsts sniegtā atbalsta forma publiskajām un privātajām komercsabiedrībām krīžu seku mazināšanai gan Latvijā, gan Eiropā un pasaulē, ir atbalsts ar finanšu instrumentiem t.sk. vispārējās valdības sektora galvojumiem.

Ietekme uz publiskajām finansēm šajā gadījumā iestājas, ja galvojuma saņēmējs nav spējīgs segt savas kredītsaistības un vispārējās valdības sektoram ir tās jāpārņem. Papildu risks var rasties arī gadījumā, ja sākotnēji novērtētie zaudējumi no galvojumu sniegšanas, kas uzskaitīti kā vispārējās valdības sektora izdevumi, realizējas lielākā apmērā.

4.2.1.attēls. Vispārējās valdības sektora galvojumu apmērs 2021.gadā, % no IKP (sniegti ārpus vispārējās valdības sektora klasificētām institūcijām, un neiekļauj tādas, kas jau ir atzīti vispārējās valdības parādā atbilstoši EKS metodoloģijai). Avots: Eurostat

Vispārējās valdības sektora galvojumu vērtība 2021.gadā, kas izteikta % no IKP ES dalībvalstu griezumā, ir atspoguļota 4.2.1 attēlā. No Eurostat apkopotajiem datiem var viennozīmīgi secināt, ka ES dalībvalstu vidū Latvijas vispārējās valdības sektora izsniegto galvojumu apmērs ir zems (neskatoties uz Covid-19 ietekmes mazināšanai sniegto atbalstu) un šāda tendence ir novērota ilgstošā laika periodā, kā redzams 4.2.2 attēlā.

4.2.2.attēls. Vispārējās valdības sektora galvojumu apmērs no 2012. līdz 2021.gadam, % no IKP
(sniegti ārpus vispārējās valdības sektora klasificētām institūcijām, un neiekļauj tādus, kas jau ir atzīti
vispārējās valdības parādā atbilstoši EKS metodoloģijai). Avots: Eurostat

4.3.VALSTS PARĀDA VADĪBA

Covid-19 uzliesmojums izraisīja nepieciešamību 2020.-2021.gadā ievērojamā apjomā nodrošināt finansējumu tā ietekmes mazināšanai un ekonomikas atbalstam ārkārtas situācijā, veicot aizņemšanos gan finanšu tirgos, gan no Ziemeļu investīciju bankas un EK (SURE), kā rezultātā ievērojami pieauga vispārējās valdības parāds. 2021.gada beigās vispārējās valdības parāds pēc EKS metodoloģijas sasniedza 14,7 mljrd. *euro* jeb 43,7% no IKP. Nepieciešamība nodrošināt finansējumu ekonomikas atbalsta un Covid-19 uzliesmojuma seku mazināšanas pasākumiem kopš Covid-19 pandēmijas sākuma izraisīja strauju vispārējās valdības parāda pieaugumu visās ES dalībvalstīs (par 10,3%-punktiem no IKP), arī Latvijai (par 7,2%-punktiem no IKP). Latvijas parāda pieaugums ir bijis viens no zemākajiem ES un zemākais starp Baltijas valstīm.

Negatīva ģeopolitiskās situācijas attīstība, Krievijas iebrukums Ukrainā un ekonomiskās sadarbības krasa samazināšanās ar Krieviju un tās sabiedroto Baltkrieviju sankciju ietekmē, kā arī straujais energoresursu cenu pieaugums negatīvi ietekmēja situāciju ekonomikā un valsts budžeta izdevumus 2022.gadā.

2022.gadā tika nodrošināts finansiālais segums kopējās finansēšanas nepieciešamības segšanai, t.sk. atbalsta pasākumiem Covid-19 uzliesmojuma ietekmes mazināšanai un augsto enerģijas cenu kompensēšanai, veicot aizņēmumus iekšējā un starptautiskajos finanšu tirgos 2 045 milj. *euro* apmērā. Iekšējā finanšu tirgū 2022.gadā veikti apgrozībā esošo eiroobligāciju papildu laidieni kopā 1 195 milj. *euro* apmērā. Starptautiskajos finanšu tirgos 2022.gadā piesaistīti resursi 850 milj. *euro* apmērā, veicot eiroobligāciju emisiju ar dzēšanu 2027.gada martā, kuponu (fiksēto procentu likmi) 3,875% gadā un ienesīgumu 4,198%. Papildus finanšu tirgos veiktajiem aizņēmumiem 2022.gadā ar finansiāli izdevīgiem nosacījumiem saņemts aizdevums EK finansēšanas instrumenta SURE ietvaros 167 milj. *euro* apmērā ar atmaksas termiņu 15 gadi un fiksētu procentu likmi 2,75%. 2022. gada beigās vispārējās valdības parāds pēc EKS metodoloģijas sasniedza 15,9 mljrd. *euro* jeb 40,8% no IKP.

Aizņemšanās apjomu un valsts parāda līmeni vidējā termiņā ietekmē kopējā finansēšanas nepieciešamība, kuru galvenokārt veido valsts budžeta deficīts, t.sk. dažādi atbalsta pasākumi, valsts parāda atmaksa, valsts aizdevumu izsniegšana (pašvaldībām, valsts kapitālsabiedrībām, ostām un augstskolām), kā arī resursu rezerves uzturēšana VK kontos dažādu risku vadībai paaugstinātas nenoteiktības apstākļos.

Ņemot vērā līdz 2023.gada 31.jūlijam uzņemtas valsts parāda saistības, saskaņā ar valsts parāda atmaksas grafiku 2023.gada augustā – 2026.gada decembrī, jāpārfinansē valsts parāda saistības ~5,5 mljrd. *euro* apmērā. Lielāko daļu no minētajā periodā pārfinansējamā parāda apjoma veido starptautiskajos finanšu tirgos emitētās eiroobligācijas, kurām iestāsies dzēšanas termiņš.

2023.-2026. gadā resursi kopējās finansēšanas nepieciešamības segšanai tiks izmantoti VK kontos pieejamie resursi un aizņemšanās pasākumi pamatā finanšu tirgos, pieļaujot arī citu aizņemšanās instrumentu izmantošanu atkarībā no situācijas finanšu tirgos un procentu likmju tendencēm. Iekšējā

finanšu tirgū resursu piesaisti plānots veikt ar apgrozībā esošo eiroobligāciju papildu laidieniem, izmantojot iekšējā finanšu tirgus potenciālu. Aizņemšanos starptautiskajos finanšu tirgos plānots nodrošināt ar publiskām ilgtermiņa etalona apjoma eiroobligāciju emisijām, uzturot iespējami elastīgas finansiāli izdevīgu aizņemšanās instrumentu parametru izvēles iespējas.

2023.gada 7 mēnešos veikti aizņemšanās pasākumi, nodrošinot resursus valsts budžeta deficīta finansēšanai, valsts aizdevumu nodrošināšanai, kā arī valsts parāda saistību izpildei, t.sk. starptautiskajos finanšu tirgos tika veikta eiroobligāciju emisija š.g. janvārī 750 milj. *euro* ar termiņu 5 gadi un kupona likmi 3,5% un jūlijā 750 milj. *euro* apmērā ar termiņu 10 gadi un kupona likmi 3,875%. Savukārt, iekšējā finanšu tirgū piesaistīti 885,0 milj. *euro*, veicot dažāda termiņa eiroobligāciju papildu laidienus izsoles, kā arī iedzīvotāji veica krājobligāciju iegādi 141,4 milj. *euro* apmērā.

Atbalsta pasākumu īstenošana krīžu mazināšanai, papildu izdevumi valsts aizsardzības kapacitātes stiprināšanai, kā arī pamatlīdzekļu veidošanas izdevumi, palielinoties ES fondu investīciju plūsmām, turpinās ietekmēt valsts parāda tendences vidējā termiņā.

Atbilstoši aktuālajam novērtējumam sagaidāms, ka vidējā termiņā FDL noteiktais parāda nosacījums 60% no IKP tiks ievērots, un Latvijas vispārējās valdības parāds stabilizēsies ap 40% no IKP ar nelielu samazināšanas tendenci, sākot ar 2025.gadu.

4.4. VISPĀRĒJĀS VALDĪBAS PARĀDA ILGTSPĒJA

Covid-19 pandēmija un tās sekas, Krievijas iebrukums Ukrainā, augošas energoresursu cenas un procentu likmju kāpums tiešā veidā ietekmē vispārējās valdības budžeta ieņēmumus un izdevumus. Ņemot vērā nepieciešamību nodrošināt atbalstu iedzīvotājiem un uzņēmumiem, kā arī stiprināt valsts aizsardzības kapacitāti, vispārējās valdības budžetā veidojas būtisks deficīts un pieaug vispārējās valdības parāds. Minēto apstākļu kontekstā ir svarīgi novērtēt, vai vispārējās valdības parāds, ņemot vērā augošos izdevumus, ir ilgtspējīgs un negatīvi neietekmē publisko finanšu sistēmu.

Vispārējās valdības parāds tiek uzskatīts par ilgtspējīgu, ja valsts ir spējīga izpildīt visas savas esošās un nākotnes saistības, ievērojot aizņemšanās līguma nosacījumus, t.i. parāda apkalpošanas maksājumi tiek veikti atbilstoši plānam, netiek veikta parāda restrukturizācija vai pasludināta valsts maksātnespēja²⁴. Lai izpētītu vai Latvijas vispārējās valdības parāds ir ilgtspējīgs tiek veikta parāda ilgtspējas analīze, kas balstās uz parāda dinamikas vienādojumu²⁵:

$$\Delta b_t = \left(\frac{r - g}{1 + g} \right) b_{t-1} + p b_t + s f a_t \quad (1.)$$

Atbilstoši 1.vienādojumam izmaiņas vispārējās valdības parādā, % no IKP, (Δb_t) ir atkarīgas no efektīvas procentu likmes (r), kas tiek noteikta kā kārtējā gada procentu izdevumi pret iepriekšējā gada vispārējās valdības parādu; IKP pieauguma tempa faktiskajās cenās (g); vispārējās valdības parāda, % no IKP, iepriekšējā perioda beigās (b_{t-1}); primārās budžeta bilances, % no IKP, ($p b_t$); krājumu-plūsmas korekcijas, % no IKP, ($s f a_t$). Krājumu-plūsmas korekciju veido darījumi, kas neietekmē vispārējās valdības budžeta deficītu, taču ietekmē vispārējās valdības parādu²⁶.

Parāda ilgtspējas analīzē tiek izmantotas gan stohastiskās parāda prognozes, gan deterministiskās parāda prognozes. Tieši deterministiskās prognozes tiek izmantotas šoku scenāriju analīzē, jo tās ļauj izvērtēt atsevišķu mainīgo izmaiņu ietekmi uz parāda dinamikas trajektorijām, izslēdzot kopējo nenoteiktību. Stohastiskās parāda prognozes, atšķirībā no deterministiskām parāda prognozēm, nesniedz informāciju par vienu iespējamo parāda dinamikas attīstības trajektoriju, bet gan par neierobežotu skaitu parāda dinamikas attīstības trajektorijām, kuras veidojas uz mainīgajiem

²⁴ Willems T., Zettelmeyer J., 2022. *Sovereign Debt Sustainability and Central Bank Credibility*. International Monetary Fund, Vol.2022, Issue 016

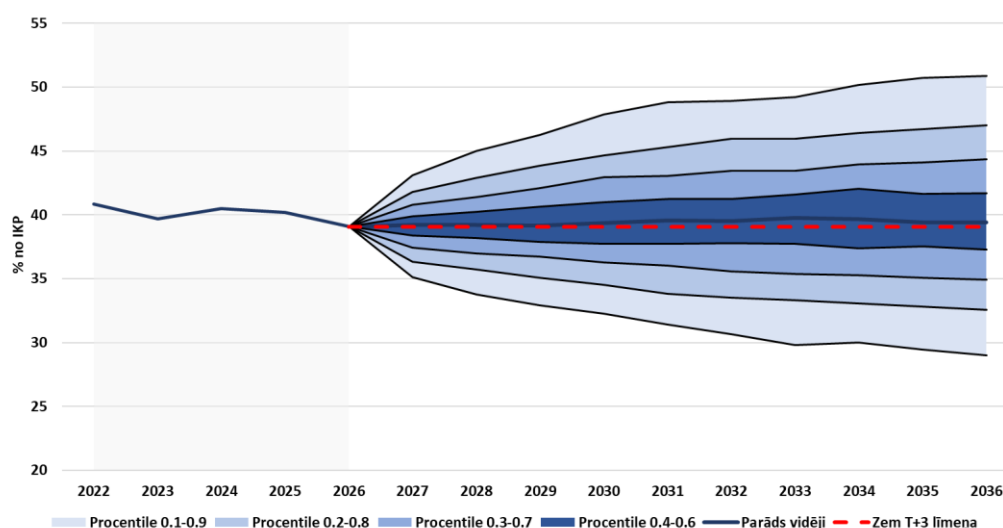
²⁵ Blanchard O.J., Leandro A., Zettelmeyer J., 2021. *Redesigning EU Fiscal Rules: From Rules to Standards*. PIIE Working Paper.

²⁶ Eurostat, 2021. *Stock-flow adjustment for the Member States, the euro area (EA-19) and the EU-27, for the period 2016-2019*

iedarbojoties lielumam šokam. Tiek pieņemts, ka šoki atbilst normālajam sadalījumam. Līdzīga metode, veicot parāda ilgtspējas analīzi, tika izmantota EK sagatavotajā ziņojumā *Debt Sustainability Monitor 2022*.

Deklarācijas ietvaros vispārējās valdības parāda stohastiskās prognozes tiek izstrādātas ilgtermiņam – līdz 2036. gadam. Vispārējās valdības parāda prognozes 2023.-2026. gadam tika noteiktas atbilstoši informatīvajam ziņojumam “Par makroekonomisko rādītāju, ieņēmumu un vispārējās valdības budžeta bilances prognozēm 2024., 2025. un 2026. gadā”. Savukārt atlikušajiem 10 gadiem, vispārējās valdības parāda prognozes tika noteiktas atbilstoši 1. vienādojumam, izmantojot mainīgo (t.i. efektīvās procentu likmes, IKP pieauguma tempa un primārās budžeta bilances) pēdējo 10 gadu vidējās vērtības saskaņā ar *EUROSTAT* datiem. Tiek pieņemts, ka krājumu-plūsmas korekcija laika periodam no 2027.-2036. gadam ir vienāda ar nulli.

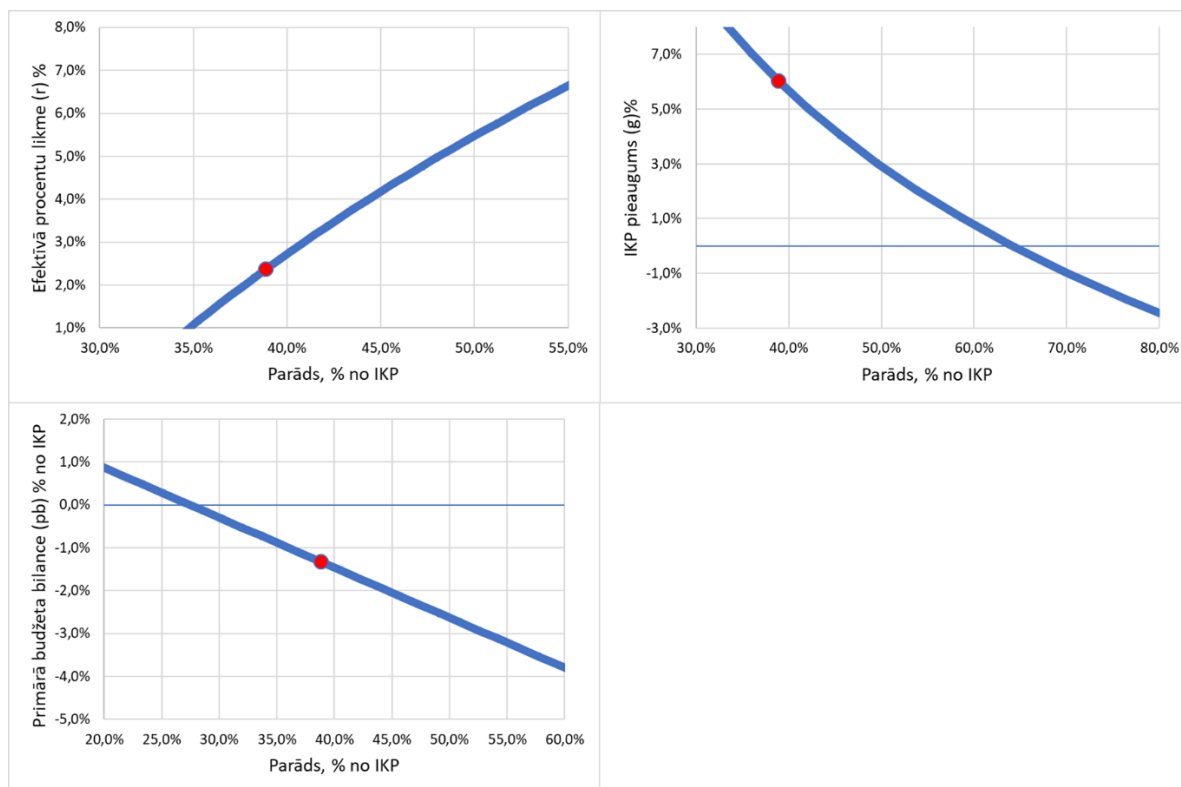
Vispārējās valdības stohastiskās parāda prognozes ir atspoguļotas 4.4.1. attēlā. Vispārējās valdības parāda augstākā prognozētā vērtība tiks sasniegta 2024. gadā, kad tomēr tā būs zem 2021. gadā sasniegtajiem 43,7% no IKP. Ilgtermiņā parāda apjoms pakāpeniski samazināsies, 2026. gadā noslīdot zem 40% no IKP, un atbilstoši stohastiskās parāda analīzes rezultātiem parāda apjoms nepārsniegs 40% no IKP līdz 2036. gadam. Labvēlīgu parāda dinamiku nosaka augstāks izaugsmes temps, salīdzinājumā ar efektīvo procentu likmi. Veidojas tā saucamais sniega bumbas efekts²⁷. Prognozējams, ka ilgtermiņā, ar 90% varbūtību, FDL noteiktais parāda nosacījums (t.i. 60% no IKP) tiks ievērots. Arī EK savā ziņojumā *Debt Sustainability Monitor 2022* novērtē, ka fiskālās un parāda ilgtspējas riski Latvijā ir zemi gan īstermiņā, gan vidējā termiņā, gan arī ilgtermiņā.

4.4.1. attēls. Vispārējās valdības parāda stohastiskās prognozes līdz 2036. gadam, % no IKP

Svarīgi ir atzīmēt, ka vispārējās valdības parāda stohastiskās prognozes ir tiešā veidā atkarīgas no prognozēšanā izmantotajiem pieņēmumiem par mainīgo (t.i. efektīvās procentu likmes, IKP pieauguma tempa un primārās budžeta bilances) vērtībām. Tādēļ papildus tiek veikta arī deterministiska scenāriju analīze. Scenāriju analīzes rezultāti atspoguļoti 4.4.2 attēlā.

²⁷ Valsts parāda sniega bumbas efekts veidojas, ja pastāv starpība starp efektīvo procentu likmi un ekonomikas izaugsmes tempu, t.i., ja efektīvā procentu likme ir augstāka (zemāka) kā ekonomikas izaugsmes temps, tad pie nemainīgas primārās budžeta bilances, valsts parāds automātiski pieaug (samazinās).

4.4.2.attēls. Vispārējās valdības parāda scenāriju analīze

(zilā līkne attēlos - vispārējās valdības parāda prognoze 2036.gadā, atkarībā no mainīgo vērtībām; ar sarkano punktu attēlots vispārējās valdības parāds % no IKP, izmantojot mainīgo 10 gadu vidējās vērtības)

Scenāriju analīzes rezultāti demonstrē, ka arī nelielas izmaiņas pieņēmumos var būtiski ietekmēt vidējo parāda vērtību. Izstrādājot parāda prognozes, efektīvā procentu likme tika noteikta 2,4% apmērā, kas ir piesardzīgs pieņēmums, jo 2022.gadā efektīvā procentu likme bija 1,2%. Faktiski daļējs procentu likmju pieaugums ir iestrādāts parāda ilgtspējas analīzē. 2023.gada 5.jūlijā VK emitēja eiroobligācijas 750 milj. *euro* apmērā ar ienesīgumu 3,9%, kas ir virs iestrādātās efektīvās procentu likmes prognozes, taču jāņem vērā kopējais valsts parāda portfelis, kura efektīvā procentu likme pieaug pakāpeniski no 1,2% 2022.gadā.

Vispārējās valdības parāda prognožu izstrādē tika izmantots IKP pieauguma temps faktiskajās cenās 6,0% gadā. Jāņem vērā, ka IKP pieauguma tempam, no prognozēšanā izmantotajiem mainīgajiem, ir lielākā standartnovirze – IKP pieauguma tempam ir izteiktas svārstības. Piemēram, 2009.gadā, finanšu krīzes zemākajā punktā, IKP uzrādīja kritumu 22,5% procentu apmērā, savukārt 2022.gadā augstas inflācijas apstākļos, IKP faktiskajās cenās pieauga par 16,2%.

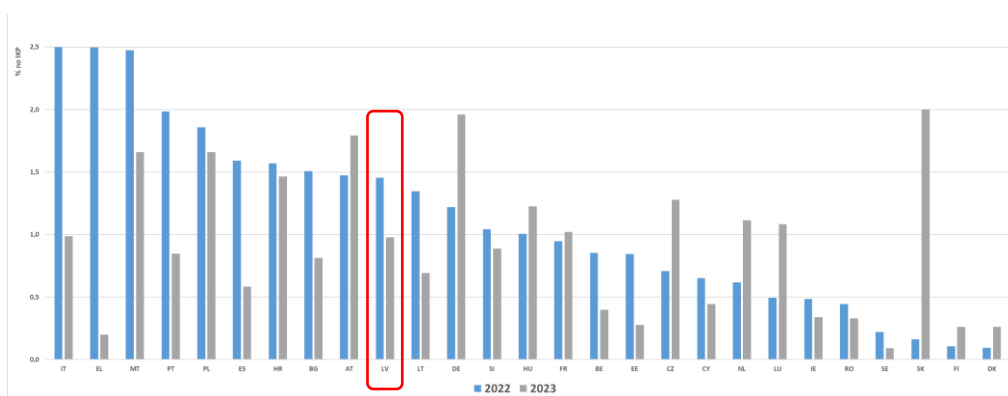
Primārās budžeta bilances 10 gadu vidējā vērtība ir -1,3% no IKP. Atgūstoties pēc finanšu krīzes, primārās budžeta bilances vērtība kopš 2012.gada nebija noslīdējusi zem -0,3% no IKP. Tomēr sākot ar 2020.gadu, primārā budžeta bilancē veidojās lielāks deficīts. 2020.gadā primārās budžeta bilances deficīts bija 3,7% no IKP, 2021.gadā 6,6% no IKP un 2022.gada 3,9% no IKP, kas skaidrojams valsts atbalstu gan iedzīvotājiem, gan uzņēmumiem Covid-19 pandēmijas un augsto energoresursu cenu laikā. Atbilstoši aktuālākajām FM novērtējumiem 2023.gadā primārajā budžeta bilancē būs deficīts 2,0% no IKP. Pakāpeniski primārās budžeta bilances deficīts samazināsies un sasniegs pirms Covid-19 pandēmijas vērtības.

Papildus jāvērs uzmanība, ka ietekme uz vispārējās valdības parāda prognozēm tika novērtēta, izmantojot *ceteris paribus* principu, t.i. mainīgie neatkarīgi ietekmē vispārējās valdības parādu. Piemēram, novērtējot kā mainīsies parāda prognoze, ja IKP pieauguma temps mainīsies, pārējie mainīgie paliek konstanti.

Iepriekšējā deklarācijā²⁸ tika iekļauta jauna sadaļa par energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma ietekmi uz publiskajām finansēm, ņemot vērā, ka cenu lēciens, kas transformēties reti pieredzētā inflācijas līmenī un ir izraisījis plašu krīzi, kuras negatīvo efektu mazināšanai ES dalībvalstīs, tajā skaitā Latvijā, ir sniegušas nozīmīgu valsts atbalstu ar mērķi saglabāt reģiona uzņēmumu dzīvotspēju un konkurētspēju, kā arī mazināt iedzīvotāju labklājības kritumu. Šāda makro šoka negatīvo efektu mazināšanai ir izveidots specifisks tiesiskais regulējums ar tam paredzēto finansēšanas mehānismu, kas balstās uz aizņemtajiem resursiem, un tas ir ārpus fiskālo risku vadības sistēmas FDL izpratnē, tomēr šādu šoku efekti uz valsts fiskālajiem rādītājiem tiek analizēti un iespēju robežās mazināti.

Nozīmīgākais atbalsta augsto enerģijas cenu ietekmes mazināšanai apjoms ir attiecināms uz 2022.gadu (1,5 % no IKP jeb 604 milj. *euro*). Kaut arī 2023.gadam plānotā atbalsta apjoms pārsniedz 2022.gadā šim nolūkam izlietoto finansējuma apjomu, atbilstoši FM novērtējumam līdz 2023.gada 30.jūnijam ir izlietoti nepilni 417 milj. *euro* (1% no IKP).

EK 2023.gada pavasara prognozē²⁹ atzīmē, ka Latvijā 2023.gadā deficīts samazināsies, jo pakāpeniski tiks pārtraukta lielākā daļa ar pandēmiju saistītā atbalsta, nedaudz mazāka tiek prognozēta fiskālā ietekme no pasākumiem, kas paredzēti, lai mazinātu augsto enerģijas cenu ietekmi. Enerģētikas atbalsta pasākumu neto budžeta izmaksas prognozētas 1,0 % apmērā no IKP 2023.gadā (0,1% no IKP ir mērķēti pasākumi), salīdzinājumā ar 1,5 % no IKP 2022.gadā un par mērķētiem EK atzīst pasākumus 0,5% no IKP). Paredzams, ka papildu deficītu samazinošu ietekmi radīs dabasgāzes rezervju veidošanai paredzētā budžeta atbalsta pārtraukšana, kas sniegta 2022.gadā, lai nodrošinātu energoapgādi. Attiecībā uz 2024.gadu arī EK pašlaik pieņem, ka Latvijā tiks pilnībā izbeigti enerģijas atbalsta pasākumi³⁰. EK 2023.gada pavasara prognozē izmantotie dati par enerģētikas atbalsta pasākumu neto budžeta izmaksām ES dalībvalstīs attēlota 5.1 attēlā.

5.1.attēls. Enerģētikas atbalsta pasākumu neto budžeta izmaksas ES dalībvalstīs 2022.-2023.gadam, % no IKP. Avots: EK 2023.gada pavasara prognoze

Atbilstoši Padomes Ieteikumam (2023.gada 14.jūlijs) par Latvijas 2023.gada valsts reformu programmu un ar ko sniedz Padomes atzinumu par Latvijas stabilitātes programmu Latvijai tiek rekomendēts, cik drīz vien iespējams, **2023. un 2024.gadā izbeigt spēkā esošos ārkārtas enerģētikas atbalsta pasākumus, saistītos ietaupījumus, izmantojot valdības budžeta deficīta samazināšanai.** Ja atkal pieaugošu enerģijas cenu dēļ būs nepieciešami jauni atbalsta pasākumi vai ja esošie pasākumi būs jāturpina, nodrošināt, ka tie ir orientēti uz neaizsargātu māsaimniecību un uzņēmumu aizsardzību, fiskāli pieņemami un ka tie saglabā stimulus enerģijas taupīšanai. Turklāt Latvijai tiek rekomendēts

²⁸ https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/0a95188b-8bc3-4bf1-92bb-9fc1e3afed98

²⁹ https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-05/ip200_en_1.pdf

³⁰ Eiropas Komisija prognozē paredzēts 2024.gadā atbalsta pasākumi ir ieplānoti Maltā 1,5% no IKP, Luksemburgā 0,5% no IKP, Ungārijā 0,4% no IKP, Vācijā un Polijā 0,3% no IKP, Horvātijā un Francijā 0,2% no IKP, Austrijā, Zviedrijā, Bulgārijā un Lietuvā 0,1% no IKP.

samazināt vispārējo atkarību no fosilajām degvielām, paātrinot atjaunīgo energoresursu, jo īpaši sauszemes un atkrastes vēja enerģijas, kā arī saules enerģijas izmantošanu, un stiprinot energoefektivitātes pasākumus, piemēram, izmantojot jaunus finansēšanas un atbalsta pasākumus, lai sasniegtu ilgtermiņa renovācijas stratēģijas mērķrādītājus, nodrošināt pietiekamu starpsavienojumu jaudu, lai palielinātu piegādes drošību un turpinātu sinhronizāciju ar ES elektrotīklu.

2023.gada 13.jūlija *Euro* grupas paziņojumā par *euro* zonas fiskālo nostāju 2024.gadam ir atzīmēts, ka, ja enerģijas cenu satricinājumi neatkārtosies, *euro* zonas valstis centīsies pēc iespējas ātrāk 2023. un 2024.gadā izbeigt enerģijas atbalsta pasākumus, izmantojot ar tiem saistītos ietaupījumus, lai samazinātu valsts budžeta deficītu.

Saskaņā ar likuma "Par valsts budžetu 2023.gadam un budžeta ietvaru 2023., 2024. un 2025. gadam" 5.pantu vienreizējie izdevumi energoresursu cenu ārkārtēja pieauguma samazināšanas pasākumiem tiek izslēgti no vispārējās valdības budžeta strukturālās bilances mērķa. Lai nodrošinātu pārskatāmu šo izdevumu pārvaldību ir izveidota atsevišķa programma 15.00.00 "Finansējums Energoresursu cenu ārkārtēja pieauguma samazinājuma pasākumu likumā noteikto terminēto atbalsta pasākumu īstenošanai". Likuma "Par valsts budžetu 2023.gadam un budžeta ietvaru 2023., 2024. un 2025.gadam" 64.pants atrunā Finanšu ministra tiesības palielināt apropriāciju minētajā programmā, palielināt noteikto maksimālo valsts parādu 2023.gada beigās un paplašināt valdības rīcības pieļaujamās robežas valdības saistību izpildei, ja ir pieņemts attiecīgs Ministru kabineta lēmums un Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisija piecu darba dienu laikā no attiecīgās informācijas saņemšanas dienas ir to izskatījusi un nav iebildusi pret apropriācijas palielinājumu.

Lai nodrošinātu paredzēto valsts budžeta līdzekļu maksimāli efektīvu izlietošanu, finanšu ministram ir tiesības ministrijai vai citai centrālajai valsts iestādei no minētās programmas pārdalīto un **noteiktajiem mērķiem neizmanto** finansējumu pārdalīt no ministrijas vai citas centrālās valsts iestādes budžeta uz šā panta pirmajā daļā minēto programmu. Attiecīgi šādā veidā tiek paredzēts mehānisms, kā ārkārtas enerģētikas atbalsta pasākumu ietaupījumus izmantot valdības budžeta deficīta samazināšanai, vienlaicīgi paredzot iespēju palielināt apropriāciju, ja nepieciešamība pēc atbalsta pasākumiem radīsies pie negatīvas attīstības enerģijas avotu tirgos. Jāatzīmē, ka 2023.gada pavasarī situācija energoresursu tirgū ir stabilizējusies un, piemēram, 2023.gada jūnijā vidējā elektroenerģijas cena Latvijas tirdzniecības apgabalā attiecībā pret 2022.gada jūniju cena ir par 55% zemāka.³¹

2024.gadam atbalsts pagaidām nav ieplānots. Tomēr jāatzīmē, ka šobrīd saskaņošanā ir Klimata un enerģētikas ministrijas izstrādātais likumprojekts "Energoapgādes izmaksu atbalsta likums", kura mērķis ir mazināt negatīvo sociālekonomisko ietekmi uz iedzīvotāju labklājību, kas saistīta ar iepriekš nepieredzētu energoresursu strauju cenu kāpumu, un attiecīgi noteikt **laikā terminētus** valsts atbalsta pasākumus (atbalstu ir plānots sniegt tikai tad, ja energoresursu cena biržā pārsniedz noteiktu sliekšni, ko apstiprinās Ministru kabinets), kas mazina strauji pieaugušo energoresursu cenu izraisīto negatīvo ietekmi uz iedzīvotāju labklājību. Likumprojekta anotācijā ir minēts, ka izvērtējot 2022./2023. gada apkures sezonā sniegto atbalstu, secināts, ka efektīvākais veids, kādā sniegt atbalstu, samērojot sociālās vajadzības ar valsts budžeta iespējām, ir mērķēts atbalsts, kas tiek noteikts, vadoties pēc mājtsaimniecību ienākumu līmeņa. Proti, 2023./2024.gada apkures sezonā atbalstu energoresursu izmaksu daļējai kompensēšanai varētu sniegt mājtsaimniecībām, kuru kopējie izdevumi par mājokli uz vienu mājtsaimniecības, t.sk., energoresursiem (elektroenerģiju, dabasgāzi, siltumenerģiju) pārsniedz 30% no mājtsaimniecības ienākumiem uz vienu mājtsaimniecības locekli. Tādējādi atbalstu energoresursu izmaksu daļējai kompensēšanai būs iespējams novirzīt mērķa grupai, kurai attiecīgais atbalsts ir visnepieciešamākais. Ministrijas mērķis ir savlaicīgi izstrādāt atbalsta pasākumus un **iespējami automatizētu** atbalsta sniegšanas risinājumu (nav paredzēts izstrādāt jaunu sistēmu, bet tiks paplašināta jau eksistējošā ALDIS (ALDIS paplašinājums jeb energoresursu izmaksu kompensēšanas informācijas sistēma (EIKIS))³², kas ilgtermiņā būtu izmantojams periodos, kad vērojamas ārkārtējas

³¹ <https://www.ast.lv/lv/electricity-market-review>

³² Detalizēta informācija par EIKIS arhitektūru, darbības principiem, izveides kārtām un tām nepieciešamo finansējumu ir pieejama Informatīvajā ziņojumā par mērķēta un automatizēta atbalsta sistēmas izstrādi energoresursu sadārdzinājuma

energoresursu cenu svārstības, un kas paredzētu mērķēta atbalsta sniegšanu mājāsaimniecībām ar zemu un vidēji zemu ienākumu līmeni. Jāatzīmē arī tas, ka, lai izvērtētu, vai vienotais risinājums ir palīdzējis sasniegt likumprojekta mērķi, ir paredzēts gadu pēc tā darbības izvērtēt, kādi ir vienotā risinājuma trūkumi un nepilnības, kādi ir nepieciešamie uzlabojumi un tam nepieciešamie finanšu resursi un cik efektīvi šis instruments ir mazinājis negatīvo sociālekonomisko ietekmi uz mājāsaimniecību ar zemu un vidēji zemu ienākumu līmeni labklājību energoresursu cenu ārkārtēja pieauguma rezultātā.

Šīs deklarācijas sadaļas ietvaros ir svarīgi atzīmēt, ka valsts rīcībpolitika energoresursu izaicinājumu jomā nesaistās tikai ar īstermiņa budžeta finansēto atbalsta pasākumu nodrošināšanu iedzīvotājiem un uzņēmumiem, bet valdība strādā pie ilgtermiņa risinājumiem, lai diversificētu energoresursu piegādes no drošiem partneriem un veicinātu atjaunīgo resursu lielāku ražošanu (primāri ar privātā finansējuma palīdzību³³), tādējādi veicinot Latvijas energoneatkarību un noturību pret ārējiem šokiem, ko izraisa energoresursu piedāvājuma izmaiņas un cenu svārstības. Turklāt šāda politika ir saskanīga ar Latvijas saistībām un ambīcijām klimatneitralitātes mērķu sasniegšanā (detalizētāk temats izskatīts nākamajā deklarācijas sadaļā).

Viens no ievērojamākajiem projektiem ir ELWIND (kopējā plānotā uzstādītā elektriskā jauda 700-1000MW), kas ir kopīgs Latvijas un Igaunijas valstu pārvaldīts pārrobežu jūras vēja projekts Baltijas jūrā. Tas ir vērienīgs, videi draudzīgs atjaunīgās enerģijas projekts, kas nodrošinās lielāku enerģētisko neatkarību un drošību, pieejamākas enerģijas cenas, veicinās izmaksu samazināšanu mājāsaimniecībām un uzņēmumiem, kā arī jaunu biznesa iespēju radīšanu vērtību ķēdē.

Otrs ievērojamais projekts ir 2022.gada jūlijā dibinātais Latvijas valstij piederošo uzņēmumu AS "Latvenergo" un AS "Latvijas valsts meži" kopuzņēmums SIA "Latvijas vēja parki", sperot nozīmīgu soli Latvijas enerģētiskās neatkarības nodrošinājumam. Jaundibinātā nacionālā uzņēmuma darbības mērķis ir energoneatkarības, ilgtermiņa atjaunīgās enerģijas un vērtības pieaugums visu Latvijas iedzīvotāju un uzņēmumu interesēs. Kopuzņēmuma uzdevums ir līdz 2030.gadam uzbūvēt vēja parkus ar kopējo jaudu vismaz 800MW, kas nodrošinās atjaunīgās elektroenerģijas ražošanas jaudas ievērojamu pieaugumu un veicinās Latvijas virzību uz enerģētisko neatkarību, drošību un klimatneitralitāti, vienlaikus samazinot siltumnīcefekta gāzes (turpmāk SEG) emisijas, saglabājot dabas daudzveidību un attīstot aprites ekonomiku. Plānotās privātās investīcijas veidos aptuveni 940 milj. euro.

Kā trešais nozīmīgais ilgtermiņa energoneatkarības veicināšanas projekts, ir plānotā sašķidrinātās dabasgāzes termināļa būvniecība Skultē. Līdz ar grozījumiem Enerģētikas likumā, kas ar 2023.gada 1.janvāri aizliedz dabasgāzes piegādes no Krievijas Federācijas, svarīgs jautājums saistās ar iespējamajiem alternatīvajiem dabasgāzes piegādes kanāliem. Dabasgāze ir viens no būtiskiem primārajiem energoresursiem, kas tiek izmantots gan elektroenerģijas, gan siltumenerģijas ražošanas procesā. Atteikšanās no apgādes ar Krievijas Federācijas dabasgāzi un nodrošināšana ar citiem alternatīviem dabasgāzes avotiem ļaus nodrošināt Latvijas dabasgāzes lietotājus ar nepārtrauktu dabasgāzes apgādi par pamatotām cenām. Lai nodrošinātu Latvijas apgādi ar dabasgāzi arī turpmāk, viens no piegādes avotiem ir dabasgāzes piegāde sašķidrinātā veidā uz sašķidrinātās dabasgāzes termināli. Tādējādi sašķidrinātās dabasgāzes termināļa izveidei ir būtiska nozīme Latvijas energoapgādes piegāžu ceļu noturībai un tās apgādei ar dabasgāzi. Attiecīgi MK 2022.gada 19.aprīlī lēma, ka ar mērķi nodrošināt dabasgāzes piegādes, Latvijā jāveido sašķidrinātās dabasgāzes terminālis. Savukārt Saeima 2022.gada 29.septembrī pieņēma likumu "*Par Skultes sašķidrināto dabasgāzes termināli*", radot labvēlīgus nosacījumus sekmīgai Skultes sašķidrinātās dabasgāzes termināļa izbūves norisei. Paredzēts, ka termināli nodrošinās privātais sektors un tas būtu nododams ekspluatācijā līdz 2024.gada 15.septembrim.

segšanai mājāsaimniecībām ar zemu un vidēji zemu ienākumu līmeni, ko Ministru kabinets ir apstiprinājis šī gada 6.jūnijā https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/a5936f15-dfe0-49cf-b85b-a8edd4f73b4f

³³Piemēram, lai veicinātu mājāsaimniecību un uzņēmumu līdzdalību klimata mērķu sasniegšanā, Latvijā ir ieviesta neto uzskaites un neto norēķinu sistēma, kas ir valsts atbalsts mehānisms (bez valsts budžeta līdzfinansējuma dalības) elektroenerģijas ražošanai pašpatēriņam.

6. KLIMATA PĀRMAIŅU IETEKME

Klimata pārmaiņas ir viens no mūsdienu lielākajiem globālajiem izaicinājumiem, kas rada arvien nozīmīgāku negatīvu ietekmi uz cilvēku veselību, drošību, labklājību, kā arī tautsaimniecību un dabu kopumā. ANO klimata pārmaiņas ir raksturojusi kā “mūsu laika noteicošo krīzi”³⁴. Globālās temperatūras pieauguma ierobežošanai ir nepieciešama visaptveroša visu pasaules valstu rīcība SEG emisiju samazināšanā un Latvija aktīvi piedalās šī mērķa sasniegšanā.

Vienlaicīgi Krievijas uzsāktās agresijas pret Ukrainu negatīvie efekti uz pasauli un Latviju caur energoresursu pieejamību un attiecīgi izmaiņām to cenās lika skaidri apzināties būtiskās ievainojamības mūsdienu Ziemeļatlantijas alianses un Eiropas drošības sistēmā. Šajā kontekstā klimata pārmaiņu mazināšana un pielāgošanās klimata pārmaiņām sniedz iespēju pārveidot līdzšinējo sistēmu, lai nodrošinātu ne tikai labklājības potenciālā līmeņa sasniegšanu, bet arī stiprinātu labklājības pamatu – drošību un suverenitāti.

Klimata pārmaiņu ietekme uz publiskajām finansēm ir ilgtermiņa izaicinājums, ko nepieciešams risināt ar apņēmīgu rīcību un ievērojamiem ieguldījumiem, lai transformētu cilvēku paradumus un tautsaimniecības struktūru klimatneitrālai nākotnei. Līdz ar to tā nav uzskatāma par fiskālo risku FDL ietvaros, bet vienlaicīgi atbildīgas un uz nākotni vērstas valsts pienākums ir neatstāt novārtā šo izaicinājumu un ietekmi, ko tā rada uz valsts publiskajām finansēm. Tādējādi deklarācijas ietvaros tika izveidota jauna sadaļa, kas aplūko klimata pārmaiņu ietekmi uz Latvijas fiskālo perspektīvu un kas pakāpeniski tiek paplašināta ar dziļāku un aptverošāku analīzi.

Globālās sasilšanas mazināšanas mērķi ir tikuši pieņemti Kioto 1997.gadā, Kopenhāgenā 2009.gadā un Parīzē 2015.gadā.

Tieši Parīzē 2015.gada decembrī tika pieņemts nozīmīgs ilgtermiņa dokuments - Parīzes nolīgums, kura mērķis ir stiprināt globālo rīcību klimata pārmaiņu novēršanai un noturēt globālo sasilšanu būtiski zem 2° C robežas, salīdzinot ar pirmsindustriālo līmeni un censties ierobežot temperatūras pieaugumu 1,5° C robežās, jo tas būtiski samazinās klimata pārmaiņu izraisītos riskus un ietekmes. Parīzes nolīgums paredz sekmēt investīciju novirzīšanu oglekļa mazietilpīgai un klimatnoturīgai attīstībai. Latvija Parīzes nolīgumu ratificēja 2017.gadā.

Latvijas pienākumi Parīzes nolīguma kontekstā noteica īstenot saistības, ko paredz ES Nacionāli noteiktais devums (turpmāk NDC), kas paredzēja ES dalībvalstu kopīgo apņemšanos samazināt SEG emisijas par vismaz 40% līdz 2030.gadam, salīdzinot ar 1990.gadu.

2020.gada decembrī ES tās dalībvalstu vārdā ANO Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām sekretariātam iesniedza atjaunotu ES NDC, kurā atspoguļots ambiciozāks ES SEG emisiju samazināšanas mērķis, paredzot vismaz -55% samazinājumu 2030.gadā, salīdzinājumā ar 1990.gadu.

2019.gada decembrī EK nāca klajā ar paziņojumu “*Eiropas Zaļais kurss*”, kas paredz izstrādāt un ieviest visaptverošas Eiropas līmeņa politikas iniciatīvas, lai ES līdz 2050.gadam panāktu klimatneitralitāti.

Savukārt 2021.gada 14.jūlijā EK nāca klajā ar apjomīgu pārskatīto normatīvo aktu priekšlikumu pakotni visas ES tautsaimniecības transformācijai, kas izstrādāta, lai šajā desmitgadē veiksmīgi īstenotu *Eiropas Zaļo kursu*, līdz 2030.gadam sasniegtot jauno, kāpināto ES mērķi – vismaz 55% SEG emisiju neto samazinājumu salīdzinājumā ar 1990.gadu, – bet 2050.gadā Eiropa sasniegtu klimatneitralitāti.

Klimata pārmaiņu fiskālās ietekmes novērtējums (pat indikatīvs) ir komplicēts un atkarīgs no daudziem faktoriem (piemēram, pašmāju un ārvalstu politiku reakcijas; investīciju sadalījuma starp publisko, mājsaimniecību un uzņēmējdarbības sektoru; ražošanas faktoru izmaksām; inovācijām un tehnoloģiskā progresā). Ekonomiski spēcīgākās un attīstītākās valstis, kā arī kopējās globālās tendences, kas lielā mērā ir ārpus Latvijas valdības kontroles, izšķirs globālās sasilšanas apjomu, kas savukārt noteiks izmaksas, kas saistītas ar klimata pārmaiņu mazināšanu un pielāgošanos klimata pārmaiņām. Neskatoties uz ievērojamām izmaksām, kas būs nepieciešamas klimata pārmaiņu vadībai, neierobežotām klimata pārmaiņām galu galā būs ievērojamas negatīvas ekonomiskās un fiskālās sekas.

³⁴ ANO, 2020. *The Climate Crisis – A Race We Can Win*.

Pašreizējā posmā deklarācijā tiek apskatīts tas finansiālais apmērs, kas rada slodzi uz finanšu resursiem, kas nepieciešami, lai sasniegtu izvirzītos klimata mērķus, bet tajā netiek apskatītas izmaksas, kas rodas no klimata pārmaiņām (sasīšanas) kā tādām (t.i. neparedzot izmaiņas politikas rīcībā) vai lēnākas virzīšanās uz noteiktajiem klimata mērķiem.

Neskatoties uz to, ka mērķu sasniegšanai uzņemto saistību finansiālais apmērs nav precīzi nosakāms un to var tikai vispārīgi iezīmēt, ir veikti pētījumi par indikatīvajām papildu izmaksām/investīcijām, kas nepieciešamas klimata mērķu sasniegšanai.

Starptautiskā Enerģētikas aģentūra aplēs³⁵, ka radikālā globālās enerģētikas sistēmas pārveide, kas nepieciešama, lai 2050.gadā sasniegtu klimatneitralitāti, prasīs palielināt pasaules ikgadējās investīcijas enerģētikā no nedaudz vairāk nekā 2 triljoniem ASV dolāru līdz gandrīz 5 triljoniem ASV dolāru līdz 2030.gadam un līdz 4,5 triljoniem ASV dolāru līdz 2050.gadam. Skatoties nepieciešamo papildu investīciju dinamiku pret IKP, kopējiem ikgadējiem kapitālieguldījumiem enerģētikā būtu jāpieaug no aptuveni 2,5% no pasaules IKP līdz aptuveni 4,5% 2030.gadā, bet pēc tam jāatgriežas 2,5% no pasaules IKP apmērā līdz 2050.gadam.

Pamatojoties uz EK analīzi³⁶, kas publicēta 2020.gadā, lai sasniegtu 2030.gada klimata mērķus, ES būs nepieciešams veikt papildu investīcijas vidēji 363 mljrd. *euro* apmērā ik gadu (2015.gada cenās) jeb ekvivalenti 2,5% no IKP 2021.-2030.gada perspektīvā. Savukārt no 2031.gada līdz 2050.gadam papildu ikgadējo investīciju vidējais apmērs varētu samazināties līdz 307 mljrd. *euro* jeb aptuveni 1,8% no IKP.

Latvijā atbilstoši Fizikālā enerģētikas institūta pētījuma „*Latvijas tautsaimniecības attīstības iespējamo scenāriju līdz 2050.gadam izstrāde atbilstoši ES ilgtermiņa attīstības redzējumam*” sākotnējam izvērtējumam (2019.decembris), kas atspoguļots Latvijas stratēģijā klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050.gadam, indikatīvās prognozes papildu investīcijām mērķa scenārija īstenošanai (t.i. klimatneitralitātes sasniegšanai) laika periodā no 2020.gada līdz 2050.gadam ir aptuveni 16 mljrd.-22,7 mljrd. *euro* (2010.gada salīdzināmajās cenās) jeb aptuveni 1,35% vidēji gadā no IKP. Vienlaicīgi tiek atzīmēts, ka, pateicoties papildu investīcijām, veidojas arī ieguvumi, piemēram, no izmaksu par kurināmo samazināšanās (arī resursu izmantošanas efektivitātes paaugstināšanas dēļ) un citu ekspluatācijas izmaksu ietaupījumiem. Līdz ar to laika periodā līdz 2050.gadam papildu kopējās izmaksas mērķa īstenošanai pēc sākotnējam indikatīvām prognozēm ir aptuveni 13,5 mljrd. *euro* (2010.gada salīdzināmajās cenās) jeb aptuveni 1,1% vidēji gadā no IKP.

Tomēr saistībā ar pēdējos gados *Gatavi mērķrādītājam 55%* pakotnes ietvaros dalībvalstu uzņemtajām papildus saistībām, kas paredz paātrināt līdz 2030.gadam klimata mērķu sasniegšanu, sagaidāmo investīciju apjoms klimatneitralitātes sasniegšanai ir audzis. Ekonomikas ministrija sadarbībā ar *Trinomics* institūciju izstrādāja modeli laika periodam no 2023.gada līdz 2050.gadam. Modeļa sagatavošanas pētījumā tiek izteikti sekojoši secinājumi:

- Novērtēt zemes izmantošanas, zemes izmantošanas maiņas un mežsaimniecības sektora un lauksaimniecības sektora ieguldījumu dekarbonizācijā. Šīs nozares var sniegt būtisku ieguldījumu neto emisiju samazināšanā, darbojoties kā piesaistītāji. Tomēr energosistēmas modelēšana (izstrādāta kā daļa no šī projekta) nav īstais instruments, lai analizētu šo sektoru potenciālu un labākās politikas, lai to izmantotu.
- Nepieciešams rūpīgāk izdiskutēt valdības un iesaistīto pušu starpā ierosinātās darbības un to sekas (finansiālās, politiskās). Tas nodrošinātu, ka ierosinātajām stratēģijām ir plašs atbalsts, kas būs nepieciešams, lai nodrošinātu ilgtermiņa panākumus.
- Turpināt atsevišķi analizēt ierosinātās darbības. Šajā uzdevumā tika aplūkota vairāku darbību kopējā ietekme uz kopējām emisijām no Latvijas enerģijas izmantošanas

³⁵ Starptautiskā Enerģētikas aģentūra, 2021. *Net Zero by 2050*.

³⁶ EK darba dokuments, 2020.gada 17.septembris (SWD(2020) 176 final), *IMPACT ASSESSMENT Accompanying the document: COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Stepping up Europe's 2030 climate ambition - Investing in a climate-neutral future for the benefit of our people*

sektoriem. Tomēr katra darbība ir jāanalizē atsevišķi, tiklīdz darbības ir definētas precīzāk (piemēram, ar budžetiem, izpildes periodiem, atbildīgajām struktūrām utt.).

Pētījumā netiek analizēta specifiska ietekme uz investīcijām klimatneitralitātes sasniegšanai, bet konkrētu politiku un pasākumu izmaksefektivitāte un finansiālā pamatojamība. Tomēr izstrādātais modelis var prognozēt nepieciešamās investīcijas, lai sasniegtu klimatneitralitāti. Vienlaikus Ekonomikas ministrija atzīmē, ka identificējot nākotnes klimatneitralitātes pasākumu izmaksas, būs nepieciešami arī daudzi citi izvērtējumi un aprēķini, ne tikai secinājumos minētie.

Latvijas Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030.gadam, (Ministru kabineta 2020.gada 4.februāra rīkojums Nr.46), sniedz indikatīvu novērtējumu par nepieciešamību pēc investīcijām aptuveni 8,2 mljrd.³⁷ euro plāna īstenošanai līdz 2030.gadam, kas galvenokārt tiktu novirzīts klimatneitralitātes, energoefektivitātes, atjaunojamās enerģijas, ne-emisiju tehnoloģiju izmantošanas, transporta jomai un zinātnei un pētniecībai. Plāna īstenošanai paredzēts izmantot gan valsts, pašvaldību budžeta finansējumu un nacionālo līdzfinansējumu ES struktūrfondu finansējumu projektiem, gan piesaistīt ES finanšu vai citu finansējuma avotu līdzekļus un privāto kapitālu, atkarībā no pasākuma rakstura. Plānu ir paredzēts atjaunot līdz 2023.gada beigām. Arī Fizikālās Enerģētikas Institūts plāno atjaunot savus aprēķinus līdz šī gada beigām.

Kā minēts iepriekš, klimata pārmaiņu ietekme ekonomikas subjektiem rada ne tikai nepieciešamību pēc papildu investīciju īstenošanas (ar investīcijām deklarācijas ietvaros tiek saprastas ne tikai izmaksas, bet ieguldījumi, kas nākotnē nesīs finansiālo un/vai sociālekonomisko atdevi), bet sniedz jaunas un iepriekš neesošas iespējas, piemēram, piesaistot attīstībai vajadzīgo finansējumu uz izdevīgākiem nosacījumiem.

³⁷ Novērtējums, kas neietver papildus izmaksas, kas izriet no *Fit for 55* pakotnes ietvaros apstiprinātajiem mērķiem.

7. IEPRIEKŠĒJĀ LAIKA PERIODA FISKĀLO RĀDĪTĀJU IZNĀKUMU UN PROGNOŽU SALĪDZINĀJUMS

Lai vērtētu fiskālo risku vadības sistēmas efektivitāti, nepieciešams novērtēt, cik lielā mērā fiskālo rādītāju iznākums atšķiras no to prognozēm. Būtisks faktors šo atšķirību veidošanā ir faktisko makroekonomisko rādītāju novirzēm no to prognozētajām vērtībām.

Fiskālo risku vadības mērķis ir nodrošināt fiskālo rādītāju (plānotā vispārējās valdības budžeta strukturālā bilance, plānotā vispārējās valdības budžeta bilance, prognozētie valsts budžeta ieņēmumi un koriģētie maksimāli pieļaujamie valsts budžeta izdevumi) stabilitāti vidējā termiņā.

Būtiskākie fiskālie rādītāji ir vispārējās valdības budžeta strukturālā bilance (skat. tabulu 7.1) un vispārējās valdības budžeta bilance (skat. tabulu Nr.7.2. – 7.6.).

Tabula Nr.7.1 Vispārējās valdības budžeta strukturālā bilance (SB) un izlaižu starpība % no IKP

	2018		2019		2020		2021		2022		2023
	VTBIL noteiktais mērķis/izlaižu starpība	Fakts*	VTBIL noteiktais mērķis/izlaižu starpība	Fakts*	VTBIL noteiktais mērķis/izlaižu starpība	Fakts*	noteiktais SB mērķis/izlaižu starpība	Fakts*	noteiktais SB mērķis/izlaižu starpība	Fakts*	noteiktais SB mērķis/izlaižu starpība
VTBIL 2018 – 2020	-1,2/0,3	-2,2/3,6	-0,6/0,5		-0,4/0,8						
Budžeta likums 2019.gadam			-0,5/0,9	-1,4/3,4							
VTBIL 2020 – 2022					-0,5/0,8	-0,4/-1,7	-0,5/0,4		-0,5/0,0		
VTBIL 2021 – 2023							-2,0/-5,4	-1,14/0,2	-1,0/-4,8		-0,1/-4,1
VTBIL 2022 – 2024									-4,7/-0,5	0,3/0,4	-2,1/-0,1
VTBIL 2023 – 2025											-0,5/-2,1

* saskaņā ar Eurostat 2023.gada aprīļa vispārējās valdības budžeta notifikācijas datiem

Analizējot atšķirības starp plānotajiem un faktiskajiem strukturālās budžeta bilances rādītājiem, jāsecina, ka izlaižu starpības un budžeta bilances cikliskās komponentes ietekme arvien vairāk pieaug. 2018.gadā, salīdzinot 2018.–2020.gada VTBIL prognozi ar faktisko izpildi, izlaižu starpība ir palielinājusies par 3,2 procentpunktiem no IKP. Savukārt 2019.gadā šī novirze pret plānoto veido pieaugumu par 2,5 procentpunktiem no IKP. 2020. gadā izlaižu starpība jau bija par 2,5 procentpunktiem zemāka kā tika prognozēts 2020. – 2022.gada VTBIL. Izstrādājot 2020.–2022.gada VTBIL vēl netika ņemta vērā Covid-19 pandēmijas ietekme. Savukārt 2021.gadā un 2022.gadā novirze bijusi attiecīgi 5,5 un 0,9 procentpunkti no IKP pozitīvā virzienā. Izlaižu starpības izmaiņas liecina, ka laika periodā līdz 2019.gadam, tāpat arī 2021.gadā un 2022. gadā, faktiskais IKP pārsniedza potenciālā IKP vērtību, tādējādi nodrošinot papildus ieņēmumus vispārējās valdības budžetā. Taču, ņemot vērā Covid-19 pandēmijas ietekmi 2020.gadā, faktiskais IKP bija būtiski zemāks kā potenciālā izlaide un izlaižu starpība kļuva izteikti negatīva.

Ja salīdzina 2018.gada **vispārējās valdības budžeta bilances** prognozes, kas ir par pamatu 2018.gada valsts budžetam, un 2018.gada faktisko budžeta izpildi, var secināt, ka atšķirības izriet gan no izmaiņām makroekonomiskajā scenārijā, gan fiskālajā scenārijā.

Vērtējot izmaiņas starp plānoto makroekonomisko scenāriju un pašreizējo novērtējumu, var secināt, ka izmaiņas ir vērojamas visos būtiskākajos elementos, kas raksturo ekonomisko aktivitāti valstī un ietekmē fiskālos rādītājus, proti, iekšzemes patēriņš, investīcijas, ārējās tirdzniecības rādītāji, atalgojuma līmeņa izmaiņas, nodarbinātības rādītāji u.c. Kopumā ekonomiskā izaugsme 2018.gadā bija augstāka kā prognozēts. Straujāku nekā iepriekš prognozēts IKP pieaugumu noteica augstākas investīcijas, kā arī straujāks privātā patēriņa kāpums. Turklāt labvēlīgā ārējā vide nodrošinās ārējā pieprasījuma pieaugumu, kas pozitīvi ietekmēja eksportu un Latvijas ekonomisko izaugsmi kopumā.

Tabula Nr.7.2 Izmaiņas vispārējās valdības sektora fiskālajā bilanci 2018.gadam, % no IKP

Iterācija	Raksturlielums	2018
VTBIL 2018-2020	Vispārējās valdības sektora B.9	-1,0
Izmaiņu ietekme uz B.9	Nodokļu ieņēmumi	0,42
	Nenodokļu ieņēmumi	0,35
	Pašu ieņēmumi un maksas pakalpojumi	0,11
	Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	0,20
	Speciālā budžeta izdevumi (izņemot transfertus)	0,24
	Pašvaldību budžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-0,40
	Atvasināto publisko personu izdevumi (izņemot transfertus)	0,04
	Procentu izdevumi	-0,16
	Pieklasificēto komersantu bilance	-0,26
	ĀFP nacionālā līdzfinansējuma izdevumi	-0,56
	Pārējās izmaiņas	0,19
2018.gada izpilde	Vispārējās valdības sektora B.9	-0,8

Atbilstoši faktiskajai izpildei **2018.gada vispārējās valdības budžeta deficīts bija 0,8% no IKP apjomā, kas ir zemāks kā likumā plānotais vispārējās valdības budžeta deficīta līmenis.**

Nodokļu ieņēmumi un nenodokļu ieņēmumi bija par 0,42% un 0,35% no IKP lielāki kā plānots budžeta likumā 2018.gadam. Būtisku nodokļu pieaugumu nodrošināja uzņēmumu ienākuma nodoklis (UIN), kura faktiskā izpilde ir par 0,25% no IKP augstāka kā budžeta likumā prognozētā. UIN pieauguši ņemot vērā strauju iemaksu kāpumu pēc deklarāciju par 2017.gadu iesniegšanas. Atbilstoši uzņēmumu iesniegtajām deklarācijām uzņēmumu saimnieciskās darbības rādītāji bija labāki kā iepriekš prognozēti. Savukārt nenodokļu izpilde ir augstāka kā prognozēta ņemot vērā AS "Latvenergo" virspēļas dividendes 0,21% apmērā no IKP. Jāpiebilst, ka virspēļas dividendēm ir neitrāla ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci, jo tika atzīti atbilstoši izdevumi, lai mazinātu OIK apjomu elektroenerģijas gala lietotājiem (atbilstoši izdevumi ir atzīti pieklasificēto uzņēmumu bilanci).

Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi ir zemākā apjomā kā sākotnēji plānots, kā rezultātā vispārējā valdības budžeta bilanci veidojas ietaupījums 0,20% apmērā no IKP. Ietaupījumu 0,09% apmērā no IKP nodrošināja iemaksu samazinājums ES budžetā. Speciālā budžeta izdevumi ir zemāki kā sākotnēji plānots, kā rezultātā vispārējā valdības budžeta bilanci veidojas ietaupījums 0,24% apmērā no IKP, ko nodrošina zemākas sociālo pabalstu izmaksas (0,18%) un zemāki izdevumi pensijām (0,06%).

Pašvaldību budžeta pamatfunkciju primārie izdevumi ir par 0,40% no IKP augstāki kā plānots. Būtisku pieaugumu nodrošina pamatfunkciju kapitālie izdevumi, kas pieauga par 0,32% no IKP un augstāki izdevumi precēm un pakalpojumiem, kas veicināja kopējo uzturēšanas izdevumu pieaugumu par 0,08% no IKP.

Lielāko ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilances deficītu veidoja lielāki nacionālie līdzfinansējuma izdevumi ĀFP projektu realizācijai, tostarp ES fondu projektu realizācijai. Izdevumi ĀFP projektiem pieaug gan valsts pamatbudžetā, gan pašvaldību budžetā.

Pārējās izmaiņas veidoja 0,19% no IKP, no kurām debitoru un kreditoru plūsmas ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci vērtējama 0,04% no IKP apmērā. Līdzīgi kā 2017.gadā, 2018.gadā fiskālā nodrošinājuma rezerve nodrošināja ietaupījumu 0,1% apmērā no IKP.

Tabula Nr.7.3 Izmaiņas vispārējās valdības sektora fiskālajā bilancē 2019.gadam, % no IKP

Iterācija	Raksturlielums	2019
Budžeta likums 2019.gadam	Vispārējās valdības sektora B.9	-0,5
Izmaiņu ietekme uz B.9	Nodokļu ieņēmumi	0,17
	Nenodokļu ieņēmumi	-0,34
	Pašu ieņēmumi un maksas pakalpojumi	0,09
	Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-0,05
	Speciālā budžeta izdevumi (izņemot transfertus)	0,05
	Pašvaldību budžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	0,09
	Atvasināto publisko personu izdevumi (izņemot transfertus)	0,00
	Procentu izdevumi	-0,09
	Pieklasificēto komersantu bilance	0,05
	ĀFP nacionālā līdzfinansējuma izdevumi	-0,24
	Pārējās izmaiņas	0,16
2019.gada izpilde	Vispārējās valdības sektora B.9	-0,6

Pieļaujamais vispārējās valdības budžeta deficīts, atbilstoši 2019.gada budžeta likumam tika noteikts 0,5% apmērā no IKP. Ņemot vērā fiskālā nodrošinājuma rezervi, vispārējās valdības budžeta deficīts veidoja 0,6% no IKP. Atbilstoši CSP 2023.gada aprīļa vispārējās valdības budžeta notifikācijas datiem **vispārējās valdības budžeta deficīts 2019.gadā bija 0,6% no IKP, kas atbilst likumā plānotajam vispārējās valdības budžeta deficīta līmenim.**

Lai arī kopējie nodokļu ieņēmumi uzlaboja vispārējās valdības budžeta bilanci tikai par 0,17% no IKP, tomēr vairākiem nodokļiem faktiskie izpildes rādītāji būtiski atšķīrās no plānotā apjoma. 2019.gadā, pieaugot nodarbinātībai un bruto darba samaksai, IIN ieņēmumi bija par 0,65% no IKP augstāki kā plānots budžeta likumā. Pateicoties situācijai darba tirgū, arī sociālās apdrošināšanas iemaksas bija par 0,23% no IKP augstākas kā plānots. Turpretim UIN ieņēmumi izrādījās par 0,52% no IKP zemāki kā plānots. UIN sakarā jāatzīmē sarežģītā ieņēmumu prognozēšana, ņemot vērā nodokļu reformas efektu, kas stājās spēkā 2018.gada 1.janvārī. Ar UIN reformu tika noteikts, ka 2018.gada pirmajā pusgadā bija veicami avansa maksājumi saskaņā ar iepriekšējo nodokļa maksāšanas kārtību, taču 2019.gadā avansa maksājumi nebija jāveic un UIN nodokli maksāja pie peļņas sadales, tādējādi UIN atmaksas 2019.gadā pieauga līdz 125,1 milj. euro, kas ir 2,1 reizi vairāk kā 2018.gadā.

Nenodokļu ieņēmumi bija par 0,34% no IKP zemāki kā plānots. Būtiskākā ietekme skaidrojama ar AS "Latvenergo" superdividendēm un vienreizējiem emisijas kvotu ieņēmumiem, kas atbilstoši EKS uzskaites metodoloģijai tikai daļēji tika uzskaitīti 2019. gada vispārējās valdības budžeta ieņēmumos.

Būtisku ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilances deficītu veidoja lielāki nacionālie līdzfinansējuma izdevumi ĀFP projektu realizācijai, tostarp ES fondu projektu realizācijai. Izdevumi ĀFP projektiem pieaug gan valsts pamatbudžetā, pašvaldību budžetā.

Pārējās izmaiņas veidoja 0,25% no IKP pozitīvu ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci, kur ir jāizceļ debitoru un kreditoru plūsmas ietekme, kas bilanci uzlaboja 0,22% no IKP apmērā pret plānoto. Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi, pašvaldību pamatfunkciju primārie izdevumi, speciāla budžeta izdevumi un atvasināto publisko personu izdevumi neveidoja lielāku ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci kā +/- 0,1% no IKP.

Tabula Nr.7.4 Izmaiņas vispārējās valdības sektora fiskālajā bilancē 2020.gadam, % no IKP

Iterācija	Raksturlielums	2020
Budžeta likums 2020.gadam	Vispārējās valdības sektora B.9	-0,3
Izmaiņu ietekme uz B.9	Nodokļu ieņēmumi	-2,23
	Nenodokļu ieņēmumi	0,04
	Pašu ieņēmumi un maksas pakalpojumi	-0,03
	Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-1,66
	Speciālā budžeta izdevumi (izņemot transfertus)	-0,05
	Pašvaldību budžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-0,04
	Atvasināto publisko personu izdevumi (izņemot transfertus)	-0,01
	Procentu izdevumi	0,02
	Pieklasificēto komersantu bilance	0,26
	ĀFP nacionālā līdzfinansējuma izdevumi	-0,02
	Kapitālie transferti	-0,96
	Pārējās izmaiņas	0,59
2020.gada izpilde	Vispārējās valdības sektora B.9	-4,4

Pieļaujamais vispārējās valdības budžeta deficīts, atbilstoši 2020.gada budžeta likumam tika noteikts 0,3% apmērā no IKP. Ņemot vērā budžeta likumā iestrādāto fiskālā nodrošinājuma rezervi, vispārējās valdības budžeta deficīts tika plānots 0,4% apmērā no IKP. **Atbilstoši CSP 2023.gada aprīļa vispārējās valdības budžeta notifikācijas datiem vispārējās valdības budžetā 2020.gadā bija deficīts 4,4% apmērā no IKP, kas ir būtiski augstāks deficīta līmenis kā likumā “Par valsts budžetu 2020.gadam” noteiktais deficīta apjoms,** taču jāņem vērā, ka likums par “Par valsts budžetu 2020.gadam” tika pieņemts 2019.gada 14.novembrī, kad vēl nebija sākusies Covid-19 pandēmija. Tajā pašā laikā jāatzīmē, ka vispārējās valdības budžeta deficīts ir būtiski zemāks kā prognozētais Latvijas Stabilitātes programmā 2020.–2023.gadam, kad, ņemot vērā augsto nenoteiktību saistībā ar Covid-19 pandēmijas attīstību, vispārējās valdības budžeta deficīts 2020.gadam tika prognozēts 9,4% no IKP.

Covid-19 pandēmija atstāja būtisku ietekmi uz nodokļu ieņēmumiem 2020.gadā, kas, salīdzinot ar plānoto apjomu, palielināja vispārējās valdības budžeta deficītu par 2,23% no IKP. Būtiskākā plāna neizpilde tika novērota PVN, kas palielināja vispārējās valdības budžeta deficītu par aptuveni 1 procentpunktu. Ja vēl 2020.gada janvārī un februārī PVN nodokļu ieņēmumi pieauga, salīdzinot pret 2019.gadu, tad 2020.gada martā, stājoties spēkā ārkārtas situācijai, PVN ieņēmumi sāka būtiski samazināties. Atbilstoši VID sniegtajai informācijai ārkārtas situācijā visvairāk skartajās nozarēs – izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē, kā arī mākslas, izklaides un atpūtas nozarē samaksātie PVN nodokļi samazinājās vairāk kā par 50%, salīdzinot ar 2019.gadu. Līdzīgi kā PVN ieņēmumi, arī akcīzes nodokļa ieņēmumi un sociālās apdrošināšanas iemaksas bija zem plānotā apjoma kā rezultātā vispārējās valdības budžeta deficīts palielinājās par 0,47% no IKP un 0,48% no IKP attiecīgi.

Lai mazinātu Covid-19 negatīvo ietekmi uz tautsaimniecību, valdība lēma par atbalsta pasākumiem tautsaimniecībai kā rezultātā pieauga pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi. Pateicoties sniegtajam atbalstam tika nodrošināti dīkstāves pabalsti, piešķirts papildus finansējums veselības nozarei (atalgojumam, medicīnisko iekārtu un vakcīnu iegādei u.c.), nodrošinātas subsīdijas lauksaimniekiem, piešķirts papildus finansējums ceļu infrastruktūras uzlabošanai, piešķirts finansējums Altum atbalsta programmu realizācijai, u.c.

Vispārējās valdības budžeta deficītu par 0,96% no IKP palielināja kapitālie transferti, kas ir saistīti ar valdības lēmumu sniegt atbalstu airBaltic 250 milj. *euro* apmērā, AS “Latvijas gaisa satiksme” 6 milj. *euro* apmērā un LDz 32,4 milj. *euro* apmērā Covid-19 krīzes pārvarēšanai.

Vispārējās valdības budžeta deficītu par 0,26% no IKP samazināja pieklasificēto komersantu saimnieciskās darbības rezultāti, kur lielākās izmaiņas ir saistītas ar SIA “Rīgas satiksme” sabiedriskā transporta vienību iegādi. Izstrādājot vispārējās valdības budžeta prognozes 2020.gadam, SIA “Rīgas satiksme” sniedza informāciju, ka 2020.gadā SIA “Rīgas satiksme” saimnieciskās darbības rezultāts palielinās vispārējās valdības budžeta deficītu par 71,9 milj. euro, saistībā ar infrastruktūras projektu realizāciju un sabiedriskā transporta vienību iegādi. Tomēr, ņemot vērā ekonomisko situāciju Covid-19 pandēmijas rezultātā, tika mainīts 2020.gada SIA “Rīgas satiksme” investīciju plāns – galvenās izmaiņas ietvēra sabiedriskā transporta vienību piegāžu nobīdes sakarā ar piegādātāja nespēju saražot un nofinansēt plānoto sabiedriskā transporta vienību apjomu noteiktajā termiņā.

Pārējās izmaiņas samazināja vispārējās valdības budžeta deficītu par 0,59% no IKP, kur ietekmi 0,47% no IKP veidoja metodoloģiskās izmaiņas Altum atbalsta programmu Covid-19 pandēmijas seku mazināšanai uzskaitē. Ja sākotnēji plānotā ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci no Altum atbalsta programmām tika prognozēta ņemot vērā sagaidāmos zaudējumus no plānotā atbalsta apjoma, tad pēc Eurostat sniegtajām rekomendācijām, ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci tika novērtēta ņemot vērā sagaidāmos zaudējumus no faktiski piešķirtā atbalsta.

Citu izmaiņu ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci nepārsniedza +/- 0,1% no IKP.

Tabula Nr.7.5 Izmaiņas vispārējās valdības sektora fiskālajā bilancē 2021.gadam, % no IKP

Iterācija	Raksturlielums	2021
Budžeta likums 2021.gadam	Vispārējās valdības sektora B.9	-3,9
Izmaiņu ietekme uz B.9	Nodokļu ieņēmumi	2,95
	Nenodokļu ieņēmumi	0,47
	Pašu ieņēmumi un maksas pakalpojumi	0,02
	Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-5,95
	Speciālā budžeta izdevumi (izņemot transfertus)	-0,11
	Pašvaldību budžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-0,30
	Atvasināto publisko personu izdevumi (izņemot transfertus)	0,02
	Procentu izdevumi	-0,09
	Iemaksas ES budžetā	-0,13
	Pieklasificēto komersantu bilance	0,22
	ĀFP nacionālā līdzfinansējuma izdevumi	-0,08
	Kapitālie transferti	-0,22
	Pārējās izmaiņas	-1,49
2021.gada izpilde	Vispārējās valdības sektora B.9	-7,1

Pieļaujamais vispārējās valdības budžeta deficīts atbilstoši 2021.gada budžeta likumam tika noteikts 3,9% apmērā no IKP, paredzot plašu atbalstu tautsaimniecībai, lai mazinātu Covid-19 pandēmijas izraisītās sekas uz ekonomiku un tās nozarēm. **Atbilstoši CSP 2023.gada aprīļa vispārējās valdības budžeta notifikācijas datiem vispārējās valdības budžetā 2021.gadā bija deficīts 7,1% apmērā no IKP, kas ir būtiski augstāks deficīta līmenis kā likumā “Par valsts budžetu 2021.gadam” noteiktais deficīta apjoms,** kas saistīts ar valdības plašo atbalstu iedzīvotājiem Covid-19 ietekmes mazināšanai. Tajā pašā laikā jāatzīmē, ka vispārējās valdības budžeta deficīts ir būtiski zemāks kā prognozētais Latvijas Stabilitātes programmā 2021.–2024.gadam, kad, ņemot vērā augsto nenoteiktību saistībā ar Covid-19 pandēmijas attīstību, vispārējās valdības budžeta deficīts 2021.gadam tika prognozēts 9,3% no IKP.

Covid-19 pandēmija līdzīgi kā 2020.gadā būtiski ietekmēja nodokļu ieņēmumus, tomēr, uzņēmumiem un iedzīvotājiem pielāgojoties situācijai, nodokļu ieņēmumi bija par 2,95 procentpunktiem no IKP augstāki kā budžetā plānots, pamatā augstāko ieņēmumu dēļ no darbaspēka nodokļiem. Jāatzīmē, ka ar 2021.gada 1.janvāri Latvijā stājās spēkā jauna nodokļu samaksas kārtība,

kad maksājumus Valsts ieņēmumu dienestam jāveic vienā nodokļu kontā un to attiecināšana uz atbilstīgajiem nodokļiem tiek veikta atbilstoši iesniegto deklarāciju datiem, kas ietekmēja nodokļu uzskaiti 2021.gada ietvaros (skaidro 1 procentpunktu no IKP samazinājumu pret prognozēto pārējās bilances izmaiņās, skat. Tabulu Nr.7.5).

Valdības plašais atbalsts dažādu pabalstu veidā iedzīvotājiem, tāpat arī būtiska apmēra līdzekļu novirzīšana veselības nozarei un arī citām nozarēm veicināja būtiski augstāku izdevumu līmeni valsts pamatbudžetā. Atbilstoši FM aplēsēm 2021.gadā sniegtā atbalsta apmērs Covid-19 seku mazināšanai kopumā sasniedza 2,3 miljardus eiro jeb 6,8% no IKP, palielinot vispārējās valdības budžeta deficītu par 6,3% no IKP.

Tabula Nr.7.6 Izmaiņas vispārējās valdības sektora fiskālajā bilancē 2022.gadam, % no IKP

Iterācija	Raksturlielums	2022
Budžeta likums 2022.gadam	Vispārējās valdības sektora B.9	-4,8
Izmaiņu ietekme uz B.9	Nodokļu ieņēmumi	3,69
	Nenodokļu ieņēmumi	0,36
	Pašu ieņēmumi un maksas pakalpojumi	0,16
	Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-3,26
	Speciālā budžeta izdevumi (izņemot transfertus)	-0,53
	Pašvaldību budžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-0,34
	Atvasināto publisko personu izdevumi (izņemot transfertus)	0,07
	Procentu izdevumi	-0,11
	Iemaksas ES budžetā	-0,03
	Pieklasificēto komersantu bilance	0,13
	ĀFP nacionālā līdzfinansējuma izdevumi	-0,12
	Kapitālie transferti	-0,09
	Pārējās izmaiņas	0,06
2022.gada izpilde	Vispārējās valdības sektora B.9	-4,4

Pieļaujamais vispārējās valdības budžeta deficīts atbilstoši 2022.gada budžeta likumam tika noteikts 4,8% apmērā no IKP, paredzot atbalstu tautsaimniecībai, lai mazinātu Covid-19 pandēmijas izraisītās sekas uz ekonomiku un tās nozarēm. **Atbilstoši CSP 2023.gada aprīļa vispārējās valdības budžeta notifikācijas datiem vispārējās valdības budžetā 2022.gadā bija deficīts 4,4% apmērā no IKP, kas ir tuvu likumā “Par valsts budžetu 2022.gadam” noteiktajam deficīta līmenim.**

2022.gadā Krievijas pastiprinātā karadarbība Ukrainā un sekojošais energoresursu cenu un inflācijas kāpums iezīmēja nepieciešamību pēc papildus atbalstiem sabiedrībai, lai mazinātu iedzīvotāju nespēju veikt norēķinus par komunālajiem pakalpojumiem. Tāpat plašs atbalsts tika sniegts Ukrainas civiliedzīvotājiem, kas devās bēgļu gaitās un patvērās Latvijā. Atbilstoši FM aplēsēm 2022.gadā sniegtā atbalsta apmērs Covid-19 seku mazināšanai, energoatbalsta pasākumiem un Ukrainas civiliedzīvotājiem kopumā sasniedza 4,2% no IKP, palielinot vispārējās valdības budžeta deficītu par 3,8% no IKP.

Nodokļu ieņēmumi 2022.gadā saņēmti 3,69% no IKP virs plānotā, bet nenodokļu ieņēmumi plānu pārsniedza par 0,36% no IKP. Lielā mērā noteicošais faktors bija Covid-19 ierobežojumu atcelšana un negaidīti augstā inflācija. Izdevumu pieaugumu noteica valdības papildus apstiprinātais energoatbalsts inflācijas seku mazināšanai, tostarp divus mēnešus ātrāk kā ierasts indeksējot pensijas, tāpat arī stratēģisko gāzes rezervju iegāde.

8. FISKĀLĀ NODROŠINĀJUMA REZERVES APRĒĶINS UN PAPILDU NEPIECIEŠAMIE PASĀKUMI FISKĀLO RISKU MAZINĀŠANAI

Fiskālās nodrošinājuma rezerves aprēķina metodoloģiju nosaka MK noteikumi Nr.229. Nosakot fiskālās nodrošinājuma rezerves apjomu, nekvantificējamie fiskālie riski netiek iekļauti šajos aprēķinos. Tāpat aprēķini neiekļauj fiskālos riskus ar iestāšanās varbūtību 1 un 5. Fiskālajiem riskiem ar zemu varbūtību tiek izmantota minimālā fiskālā nodrošinājuma rezerve 0,1% no IKP, bet fiskālos riskus ar augstu varbūtību (ar iestāšanās varbūtību 5) fiskālajās prognozēs ņem vērā kā notikumus, kas attiecīgajā periodā notiks, respektīvi, to fiskālo ietekmi iekļauj izdevumu vai ieņēmumu prognozēs, sagatavojot vispārējās valdības budžeta finansiālās bilances aprēķinus. Fiskālā nodrošinājuma rezerve tiek aprēķināta fiskālajiem riskiem ar iestāšanās varbūtību 2, 3 un 4. Fiskālā nodrošinājuma rezerves apjomu aprēķina, summējot visus kvantificējamo fiskālos riskus, kuriem:

- iestāšanās varbūtība novērtēta ar 2, fiskālo ietekmi procentos no IKP reizinot ar koeficientu 0,1;
- iestāšanās varbūtība novērtēta ar 3, fiskālo ietekmi procentos no IKP reizinot ar koeficientu 0,3;
- iestāšanās varbūtība novērtēta ar 4, fiskālo ietekmi procentos no IKP reizinot ar koeficientu 0,6.

Fiskālā nodrošinājuma rezerve tiek aprēķināta, ņemot vērā šādus galvenos šīs deklarācijas secinājumus un identificētos papildu nepieciešamos pasākumus fiskālo risku mazināšanai:

1. Kvantificējamam nesimetriskajam fiskālajam riskam, kas rodas no iespējamās LDz pārklasifikācijas vispārējās valdības sektorā, tiek novērtēta fiskālā nodrošinājuma rezerve 0,172 milj. *euro* 2024.gadam, 17,095 milj. *euro* 2025.gadam un 7,286 milj. *euro* 2026.gadam;
2. Kvantificējamam nesimetriskajam fiskālajam riskam, kas rodas no valsts aizdevumiem, tiek novērtēta fiskālā nodrošinājuma rezerve 5,49 milj. *euro* 2024.gadam, 5,83 *euro* 2025.gadam un 27,23 milj. *euro* 2026.gadam.
3. Pārējie kvantificējamie nesimetriskie fiskālie riski ir ar zemu fiskālo ietekmi un kopā ar iepriekšējos punktos novērtēto fiskālās ietekmes un attiecīgo koeficientu reizinājumu nepārsniedz fiskālā nodrošinājuma rezerves apjomu 0,1% no IKP;
4. Liela daļa no kvantificējamiem fiskālajiem riskiem ir simetriski fiskālie riski vai ar zemu iestāšanās varbūtību, un tāpēc fiskālā nodrošinājuma rezerve šiem riskiem netiek veidota.

Ņemot vērā minēto, no šīs deklarācijas izriet, ka fiskālā nodrošinājuma rezerve 2024., 2025. un 2026.gadā ir jāveido 0,1% no IKP apmērā.

Finanšu ministrs

A.Ašeradens